

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 101
datum: 30/6-73 uur: 9-12 temp.: heet weersomstandigheden: tropisch
manieren 9

Deelnemers: 1. A.C. Fokkema - Siccama . . . te Kortenhoef
2. Johnny Offerman . . . te Hilversum
3. Bruce de Winter . . . te Blaricum
4. Jannes Koster . . . te Hilversum

Foto's genomen door: Bruce de Winter 3x
waarvan ? overzichtsfoto en foto's van in werkput A ($\pm 1m$) gevonden schedel
(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
werkzaamheden, (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Aangevangen met de door de Poortwachters gegraven put, die niet op hun tekening
en voorkomt, te herstellen, vergroten tot lengte 4m30, en uit te diepen tot
1mtr beneden maaiveld. Delen vln reise profiel stertten reeds na een uur in.
Onze schaafttechniek liet uiteraard te wensen over. ~~2mtr beneden~~ op 85
beneden maaiveld trof deel n. 2 een ons oud lijkend tot aan, dat uit
het profiel stak. Verdere werkzaamheden leverden pas op 1m ben. maaiveld
1 complete en 1 restant-begraving op, waarvan de geland insteken
afstaken tegen de verdere donkere grond in het profiel. Vermoedelijk
verstoord: in de onderste hoek op dezelfde diepte een bot wat wel
oud lijkt. Hier opgraving gestaakt en schriftelijk Hlr. Halbeetsma
gewaarschuwd.

Plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Onze werkput A, zoals eerder vermeld, is niet op enige tekening
terug te vinden. Hiervoor besloten de tekening van de architect tekerk 1890
te gebruiken en tevens HR DAS - Amersfoort gevraagd ons de eerstvolgende
maal op de hoogte te brengen van meet- en teken technieken.
Daarna zal tek. i zijn uiteindelijke vorm krijgen.

Plaats v.d. put A is overigens op de gers van keor en schip 1762.
Tevens dient nog vermeld te worden dat enige aardwerkscherven
werden gevonden, in associatie met beenderen bevingenvermeld, maar
door verstoring niet significant.

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.) Vondstnummers = Botmet. AB-1-N
AB-2-N
Coroniek AC-1-N
AC-2-N

Opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefse dijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van
onze afdeling?

Voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

PROFIEL

niet mogelijk, instellingen

maaiveld

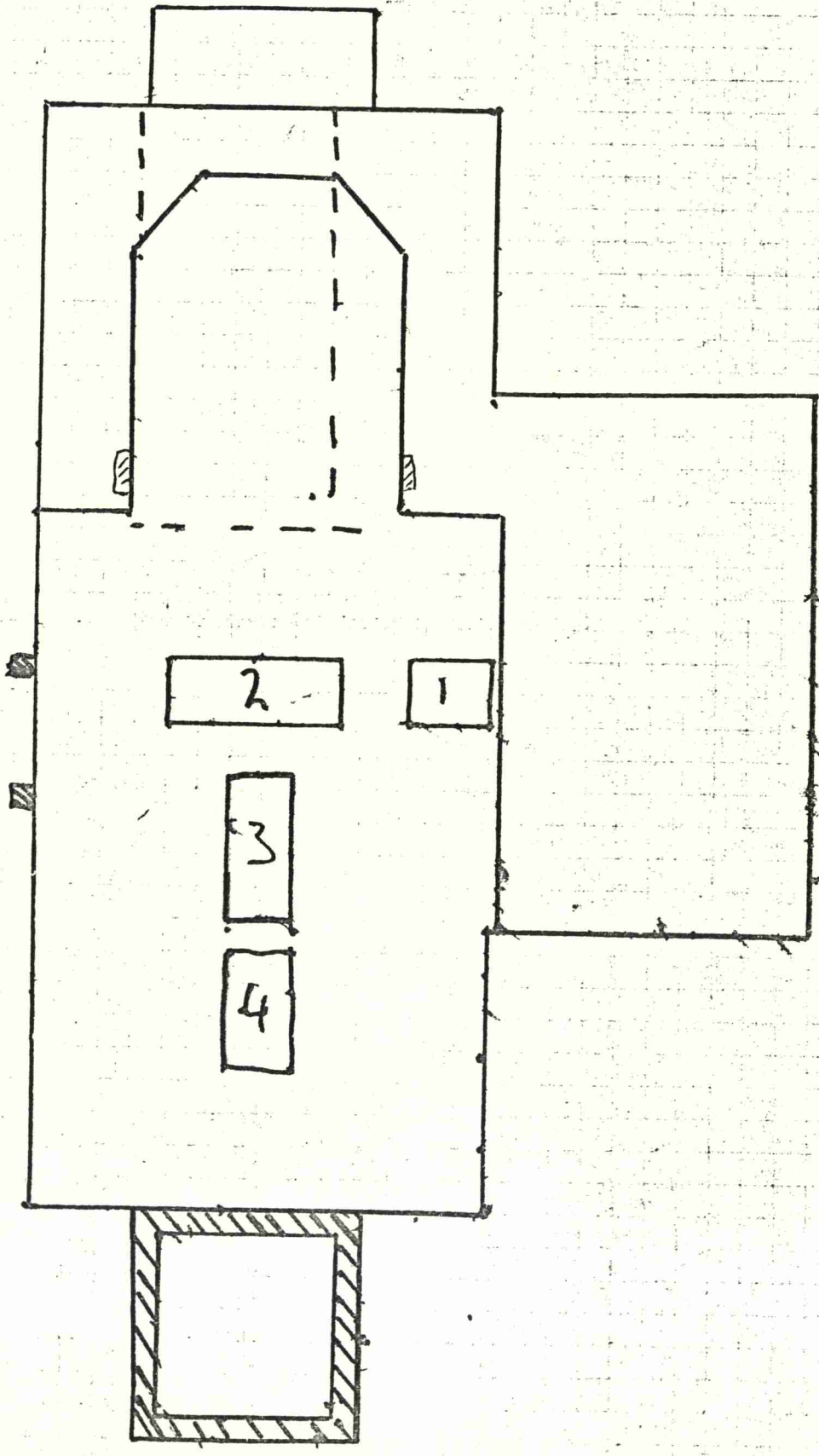
grondsoort

10-
20-
30-
40-
50-
60-
70-
80-
90-
00-

SITUATIESCHETS

~~in lek~~ (i)

--- sluk
/// middelkruuse muresten

te: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 102
7-7-73 uur: 9-3 temp.: kool weersomstandigheden: bewolkt, droog
manuren 15

namers: 1. Hr. Das. te Amersfoort
2. Bruce de Winter te Blaricum
3. DR Bierhorst te Hilsum
4. JPM Koster te Hilsum

foto's genomen door: geen

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

voorwerpen en

voorwerpen (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Door Hr. DAS uitleg laten geven over diverse meettechnieken.
zie verder onderaan 1, 2 en 3.

Nog geen reactie gehad van Halkethorn, die 6de van vakantie terugkwam. Logisch. deelnemers 1, 2 en 3 dus niet meer in put A gegraven; hier nog wel enige metingen verricht voor diepte en fundering. Veramenteijke poging gedaan het koorfundament van eind 15 eeuw terug te vinden. DR. Bierhorst put C gegraven en HR DAS en de WINTER put B. op put C zal een volgend maal een nader onderzoek en verslag worden gedaan. In put B echter beneden pirinbaan een fundament op grote diepte gevonden. Deze verdere we 'nn prioriteit zie verder tek. ② en ③

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Vondsten, vallen niet te melden, wel dient opgemerkt te worden dat ons vandaag de diverse baksteinformaten opvielen.

We hantieren tot we put B volledig uitgegraven hebben en tek ② klaar is, voorlopig; hierachter staande schets. Aantal manuren vandaag 15.

Metingen verricht. 1 verschil straatniveau (Brink-Lantaoppaal o. wegwijzers Graafschap) met kerk over niveau = 1.57 m.

2 diepte, put A per 39% = 1.33 m beneden kerkvloer.
3 vlak opwijking - kerkvloer over volle lengte = -2 cm r. O-W

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

werking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

t u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

PROFIEL

maaiveld

grondsoort

10-
20-
30-
40-
50-
60-
70-
80-
90-
00-

Bezoek 2

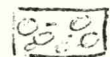
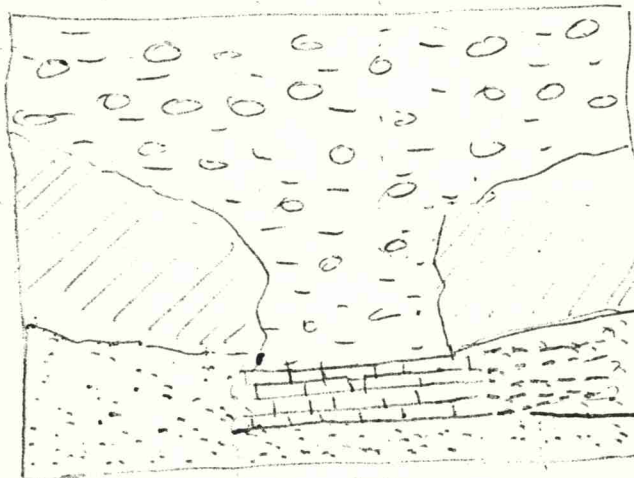
Marion Koster (ega voorzitter)

N.N.

(niet actief Poortwachter)

SITUATIESCHETS

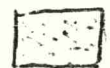
Structuur Put B^o in profiel:

puinbaan

donkere zand

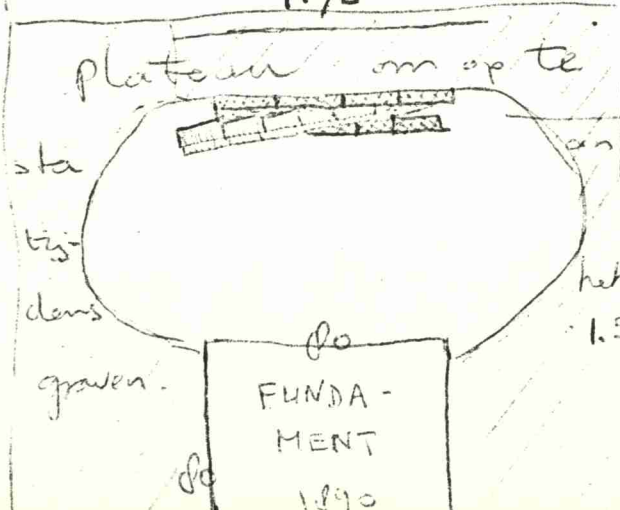

pleistocene
zand
geschapengrond

- muurwerk verdund
meer in het profiel.
zie van boven af

van boven af

1.70

- muurwerk bijna
buisgewijs.

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 103a
 datum: 14/7-73 uur: 9-4 temp.: Warm weersomstandigheden: bewolkt, droog
 munuren 24

Insamers: 1. H.R. DAS. te Amersfoort
 2. Dr. Bierherst te Hilversum
 3. Bruce de Winter te Blaricum
 4. J.P.M. Koster te Hilversum
 5. Margriet André te Heemstede
 c's genomen door: Jannus Koster gx

waarvan ? overzichtsfoto's en foto's van werkputten B en C
 (bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
 op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
werkzaamheden en
vondsten (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

- B • Nog geen reactie van Hr. Halbertsma. Ergo de werkzaamheden in
 put B voortgezet. Daar ^(roed) muurwerk blootgelegd slg's achter-
 staande schets. De op rapport 102 in schets vermelde trapvermijde
 aanzet van het gevinden muurwerk bleek bij verder uitgraven
 gecontinueerd te zijn. Een als zodanig gebruikte trap is het beslist
 niet daar er geen sprake is van stijtage.
 Hierop enkele metingen verricht, uitgedrukt in cms bereiden kerk-
 vloerniveau, zie schets. Ook de in rapport 102 genoemde punt laag
 zette zich voort. Zie verder achterstaande schets.
- C • In put C verder geprobeerd de muurresten te volgen. Hierin soortgelijke
 constructie aangetroffen als in put B. Omdat aan het eind van die
 zandgedeelte van het oppervlakte fundament in de put stortte moesten
 de plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)
 we hier weer later op terugkomen. Hierna beide putten verlaten om
 de in put A gevonden (misschien) oude lijkbegraafing te onderzoeken.
 Deze bleek echter erg jong te zijn en we hebben de resten ervan
 elders in de kerk begraven. Hier ook geen losse vondsten gedaan.
- D • Vervolgens aanzet gemaakt van put D die slg's om op de
 lijn moet liggen van het 3-zijdige koor van het einde van
 15e eeuw. Indien we hier op dezelfde diepte (160 cm beneden
 kerkvloerniveau) ~~het~~ fundamentresten of muurresten van het
 zelfde baksteenformaat terugvinden dateert dat ook die
 in put C en B gevonden zijn.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.) VONDSTEN Z.O.Z.

verwerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
 A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-
 60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van
 onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of pluimmes voor het los-
 werken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

N.B. Albert van Ernst - H. sum gevraagd ons op 21/7 te
 bezoeken om advies te geven over bouwvalligheid

PROFIEL

maaiveld

grondsoort

10- Vondsten 8
20- allerlei, in beide ontlen (B en C) uit
30- puur laag afkomstig. Voorlopig als geheel
(in vondstenzakje) genummerd :

40- B 8 B-102/103-i

50- C 8 C-104-i

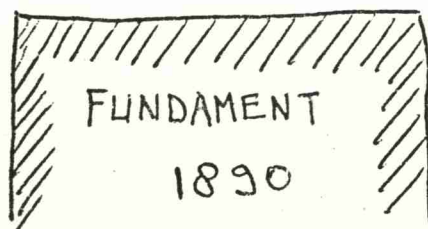
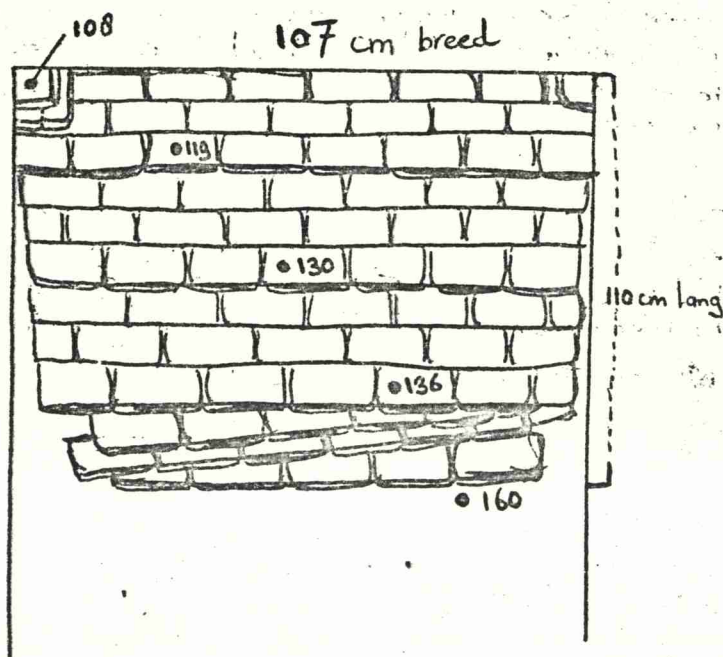
60- Bezoek 8 Joost Middelheff (KRO)
8- Antie Schlüter (onderwijzeres l.o.)
90- Marion Koster (Eya voorzitter)

100

SITUATIESCHETS

Put B op 14/7
Trapsgewijze muurresten.

• 130 =
centimeters
beneden kerkvloer

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 103 6
 datum: 14/7-73 uur: temp.: weersomstandigheden: zie 103 a

Opnemers: 1. te .
 2. te .
 3. . zie 103 a . . . te .
 4. te .

Foto's genomen door: zie 103 a
 waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Opstanden (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

→ Uit de puinlaag rondom de muurresten in put C valt het volgende te melden: zeer dikke baksteen, die bestaat uit de muurresten van put Ben C.
 2. hardstenen fragment (hoek-?) van zuil of schkel.
 3. gele baksteen verschild, formaat 20,5 x 10 x 5, met enkele speciale erop.
 4. Tufsteenachtig hoekfragment 3-zijdig. Altes nog nader te determineren.

zie ook rapport 104

Opplaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

Verwerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de staafkaarten van onze afdeling ?

Voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of pluimmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Rapporteur, dhr. Koster

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 104A

datum: 21/7-73 uur: 9-5 temp.: koud weersomstandigheden: regnachtig manuren 18

deelnemers: 1. DR. Bierhorst te Hilversum
2. Bruce de Winter te Blaricum
3. HR DAS te Amersfoort
4. J.P.M. Koster te Hilversum

foto's genomen door: Jannus Koster 12x

waarvan? diverse putten en losse vondsten

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

aanmerkingen en
vondsten (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Nog geen reactie van Hr. Hulbertsma. Daar het vandaag afwisselend regende en droog was enige klusjes opgeknapt:

- De input ~~in~~ C gelegen puinlaag bevatte de volgende vondsten, in rapport 1036

reeds geneemd, nu genummerd: 1 CP-1036-1

2 CP-1036-2

3 CP-1036-3

4 CP-1036-4

- Diverse baksteenformaten vergeleken:

uit muurresten put B. = $22,5 \times 11,5 \times 4,5$ cm.

- put C = $22,5 \times 11,5 \times 4,5$ cm

- puinlaag bij put C = $24,5 \times 12 \times 7$ cm (= CP-1036-1)

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

- Put C opgemeten - zie achterstaande schematische schets! op 104 B

Inmiddels was een direct onder de kerkvloer gelegen fundamentje (loodrecht op de herbouwde koormuur 1767) vermoedelijk van een kleine sacristie, zichtbaar op een van de gravures, in de put C gestort, die al ca 120 diep was. We hebben het rustig laten liggen omdat het verband met put B al duidelijk was geworden, door gelijk baksteenformaat en gelijke diepte onderkant fundament en ook al omdat we vandaag de koorsluiting vonden, waarover meer in een later rapport.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

2.0.2

verwerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

of u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

Rapporteur dhr. Koster

PROFIEL

maaiveld

grondsoort

- 10- Vandaag om laten voorlichten door HTS-ers
- 20- - graven in put D is niet gevaarlijk ivm instortingen, mits wij 1mtr uit het fundament van het portaal blijven.
- 30- - de rich wit aftekenende boog op de naar binnen gekeerde torenmuur is naar alle waarschijnlijkheid de dak-schip aansluiting (op de toren)
- 40- van ~~de~~ voor de herbouw 1767 (mogelijk dus eind 15e eeuw)
- 50- - voor de oudst mogelijke aansluiting graven in het schip aan weerszijden van de toren Lock door Hr Halbertsma aan poortwachters op gedragen in der tijd)
- 60- - Zandbaan onder fundament put A (keermuur), inderdaad ter versterking ingebracht, dus nog geen geschikt grond.
- 70- Put B laten rusten
- 80- Put C idem
- 90- Put D op tekening architect bedraagt de afstand tussen schip/koerscheiding en koersluiting 11,4 cm. Deze afstand (1:100 = 11mtr 40) over de as v/h koer uitgeret. In put D kleinere put gegraven en 20 koersluiting gevonden.
- 00-

SITUATIESCHETSPut A

Put vlaksgewijs verder uitgediept. Een serie opvolgende begravingen als profiel van kistformaat laten staan. Typische verkleuring in het vlak geconstateerd. Het is de bedoeling deze geheel te beschrijven en terug te komen als de verkleuring in zijn volle omvang is getraceerd. Zoals vermoed werd, is het hele koer verstoord door begravingen. Ongeroeerde grond werd nog niet bereikt. Hezitten nu op 1.50m diepte, bereiken kerkvloer niveau. Hier wel bone vondsten gedaan 17e, 18e en 19e eeuws. Ook 2 munten, duiten Zeelandia 1702 en West-Frisia 1704.

Slotopmerking: Veel moeilijkheden met het tegenhouden van de bonegrond, putten storten voortdurend in. vormen echter geen gevaar voor waarnemingen.

Bezoek: Albert J. Ernst (HTS-Bouwkunde)
 Marion Koster (lega voorzitter)
 (dit keer geen brief!)

PROFIEL

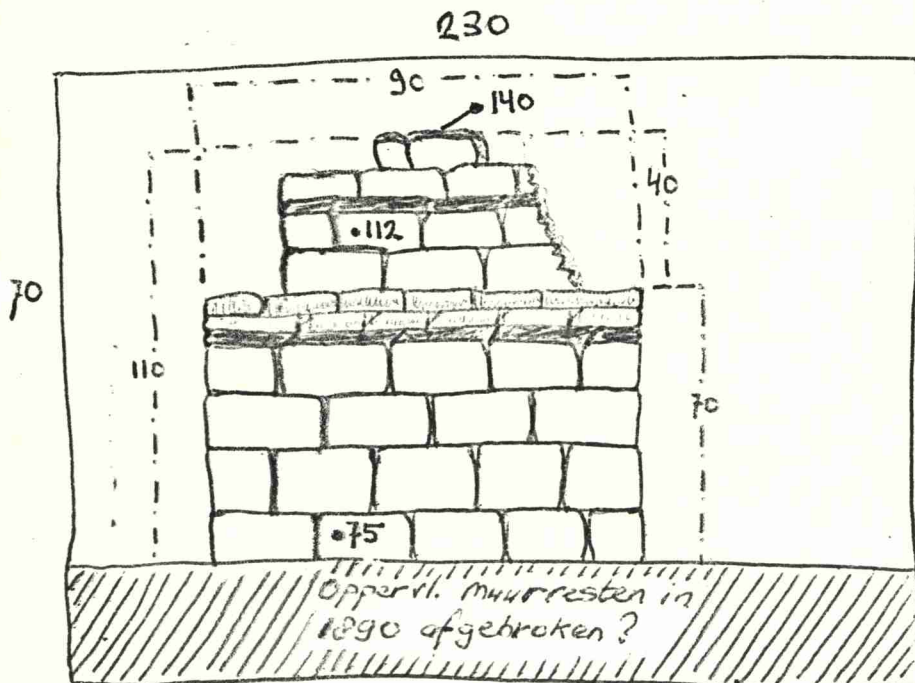
maaiveld

grondsoort

10-
20-
30-
40-
50-
60-
70-
80-
90-
00-

SITUATIESCHETS

Put C 230x170
schemetisch!

plaats: Herv.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 105

datum: 4.8.'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zeer warm en zonnig

26

Deelnemers: 1. Dr. Bierhorst te Hilversum
2. Mw. A.C. Fokkema-Siccama te Kortenhoeve
3. J.P.M. Koster te Hilversum
4. te

Opnames genomen door: dhr. Koster (overzichtsfoto D. Nicolette de Rijk
waarvan ? (fund.kooraansluiting put D
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Vondsten (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Dhr. Koster heeft het fundament van put D schoongemaakt en gemeten en verder uitgediept. Dr. Bierhorst en mw. Fokkema hebben de zandhopen aan de rand van put A verplaatst. Hierbij werd steun ontvangen van enige bezoekende poortwachters, die zich inmiddels als AWW-lid hebben aangemeld. De put werd voorzien van ~~een~~ twee ~~aflopende~~ trapvormige wanden, zodat het gevaar van instorten kleiner wordt. In onze afwezigheid hadden vandalen de mooie bovenelkaar liggende begraving, die zo zorgvuldig was uitgegraven vernield. Om herhaling te voorkomen hebben we dit keer alles goed met planken afgedekt.

Op ons verzoek kwam drs. H. Halbertsma kijken naar de gevonden fundamenten. Hij stelde dat de steenmaat 15e eeuw was en adviseerde in het schip van de kerk tussen de steunberen noord-zuid sleuven te graven om te zien of deze fundamenten zich daar voortzetten. Hij achtte put A thans van minder belang en vond dat deze had afgedaan.

Dr. Bierhorst is echter nieuwsgierig naar de typische grondverkleuring en zal ~~de~~ plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

dit spoor verder volgen. Dhr. Koster zal zijn put D nog verder naar het noorden ~~uit~~ verbreden.

Na enig overleg werd het verzoek van onze nieuwe leden om mee te graven dankbaar aanvaard. De volgende week komen Nicolette de Rijk, Victor de Rijk en Jens om half 11 graven.

De heer Halbertsma beloofde van tijd tot tijd poolshoogte te nemen en wilde graag op de hoogte gehouden worden van verdere ontwikkelingen.

Mevrouw Fokkema begon met het graven van sleuf I (zo genoemd naar de letters op de kerkmuur ter plaatse, die in het begin van de opgravingen door de poortwachters waren aangebracht na metingen).

Deze dag bracht geen nieuwe vondsten aan het licht door het vele grondwerk wat moest worden verzet om put A in conditie te houden. Om half vijf werd de zaak afgesloten.

Omdat mw. Fokkema de volgende week verhinderd is wegens werkzaamheden t.b.v. de kerkomgeving: (bijv. heide, weide enz.) restauratie Kortenhoeve (roeitochten) zal dhr.

Koster als leider optreden 11 aug..

We hadden bezoek van de fotograaf die de grafzerken fotografeerde. Hij vertelde dat de zerken bij de toren nog niet waren gefotografeerd. (Zal op verzoek z.s.m. gebeuren)

Verwerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling?

Voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier 2 o. 2.
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

Bezoekers: Bob Mauwuis (fotograaf)
mw. Koster
Nicolette de Rijk

~~Victor~~ Victor de Rijk
Jens

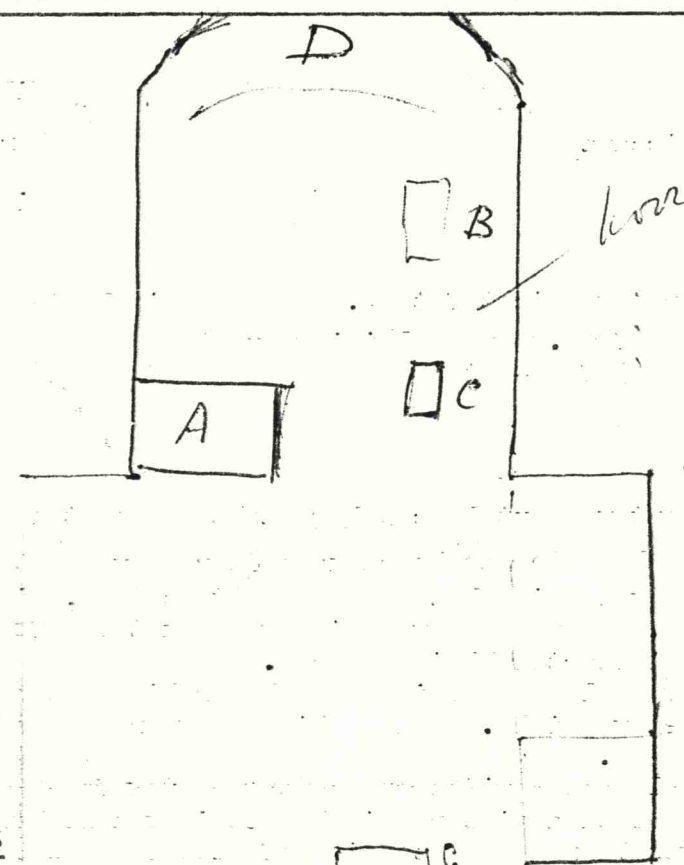
rapport en schets: mw. Fokkema

PROFIEL

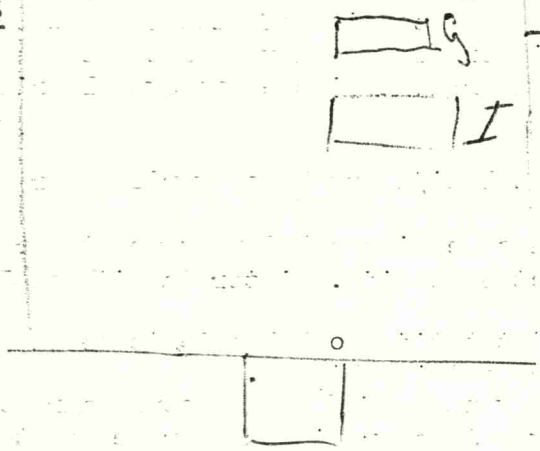
maaiveld

grondsoort

10-
20-
30-
40-
50-
60-
70-
80-
90-
100-

SITUATIESCHETS

toren

schets putten

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 106
 datum: 11/8-73 uur: 10 temp.: weersomstandigheden:

deelnemers: 1. Arjen Jens te Naarden
 2. Nicolette de Rijk te —
 3. Erik Peters te —
 4. Joost Middelhoff } gastgravers te Hilversum
 5. Jannes Koster } te Hilversum
 foto's genomen door:

2x Plat D.
 waarvan ?
 (bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

opmerkingen (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

De in rapport 105 genoemde verkleuring in put A verder getraceerd. Bleek uiteindelijk alleen maar een verschil in begravingniveau te zijn. Aan de oostkant van put. begraving net tot 2,05 beneden kerk niveau en ald. westkant tot op 1.80. Hiermee is dus voor de ongeroerde grond geen precieze diepte op te geven. In put D de fundering verder uitgegraven. Beschrijving en schets. volgen in een later rapport.

opplaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

In put. I (zie rapport 105). 2 munten gevonden
 al 1 koperen oord en 1 koperen duist. Vondstnr. AM-106
 In put. A (als werkzaamheden ongeveer vrijgehoofd grond)
 1 zilveren munt AM-106

toegevoegde gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 bolpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
 werken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Rapporteur elhr. Koster

ente: Herv. Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 108 107

um: 18.8.'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zeer warm en zonnig

lnemers: 1. Mw. Fokkema . Kortenhoef 7 Eric Peters te Hilversum
2. mw. Offerman . " 8 dhr. Walstra te " .
3. dhr. Koster . " 9 Frank Marks te " .
4. Arjen Jens . Bussum . te .
5. Nicolette de Rijk . " . te .
~~6. Victor de Rijk . " . te .~~

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

isten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

zaamheden: put D . Het fundament werd verder gevolgd in noordelijke richting, getracht zal worden de aansluiting van het koor op de noordmuur te vinden. Dit valt niet mee, want al het zand uit het koor bevindt zich juist op deze plaats. Met vereende krachten werd dit verwijderd. Ter voorkoming van instorten zijn er plateau's gemaakt waarop kan worden gelopen. Na een onderbreking bleek inderdaad het koorfundament door te lopen. Getracht is na te gaan of het vierkante portaal tje dat zich zuidelijk bevindt ook hier aanwezig is. (zie schets ommezijde). Bij dit portaal tje waren Eric Peters en dhr. Walstra bezig het fundament in zuidelijke richting te volgen. Begonnen werd met het verwijderen van de zandhoop. Het eerste plateau is nu klaar.

put G . Wereld gegraven op aanwijzing van dhr. Halbertsma. Is sleuf Noord/Zuid in het schip van de kerk tussen de steunberen. Deze put werd uitgediept. plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden) tot het ~~aan~~ onberoerde zand. Resultaat nihil. Bij het verlaten der put wilde een der jongens die kwamen kijken de schedel in de putrand verwijderen, in deze oostelijke wand bevonden zich stenen van hetzelfde formaat als het fundament van de koorsluiting dus 15e eeuw. Getracht zal worden of een nader onderzoek nog iets opleverd. (zie schets)

put I . Door Nicolette Rijk en Arjen Jens werd deze put uitgediept tot de onge-roerde grond. De enige vondst was een 17e eeuwse muntje (oordje). Dit zal door Victor de Rijk thuis worden schoongemaakt, samen met het op de stort van put A. gevonden bronzen muntje, waarna dhr. Koster de munten thuis zal determineren.

Opmerkingen: We hadden deze keer erg veel kijkers, die soms ook gingen schatgraven. Omdat omgebruik: (blijv. heide, weide enz.) gravers voor deze kleine putten veel te veel is, werd aan de gastgravers meegedeeld dat in het vervolg met de porspronkelijke kern zal worden gegraven (van Naerdinklant.)

orking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefse dijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
belpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Bezoek: Ronald van Zweden en enige onbekende personen die zich niet bekend maakten.

rapport en schets: mevr. Fokkema

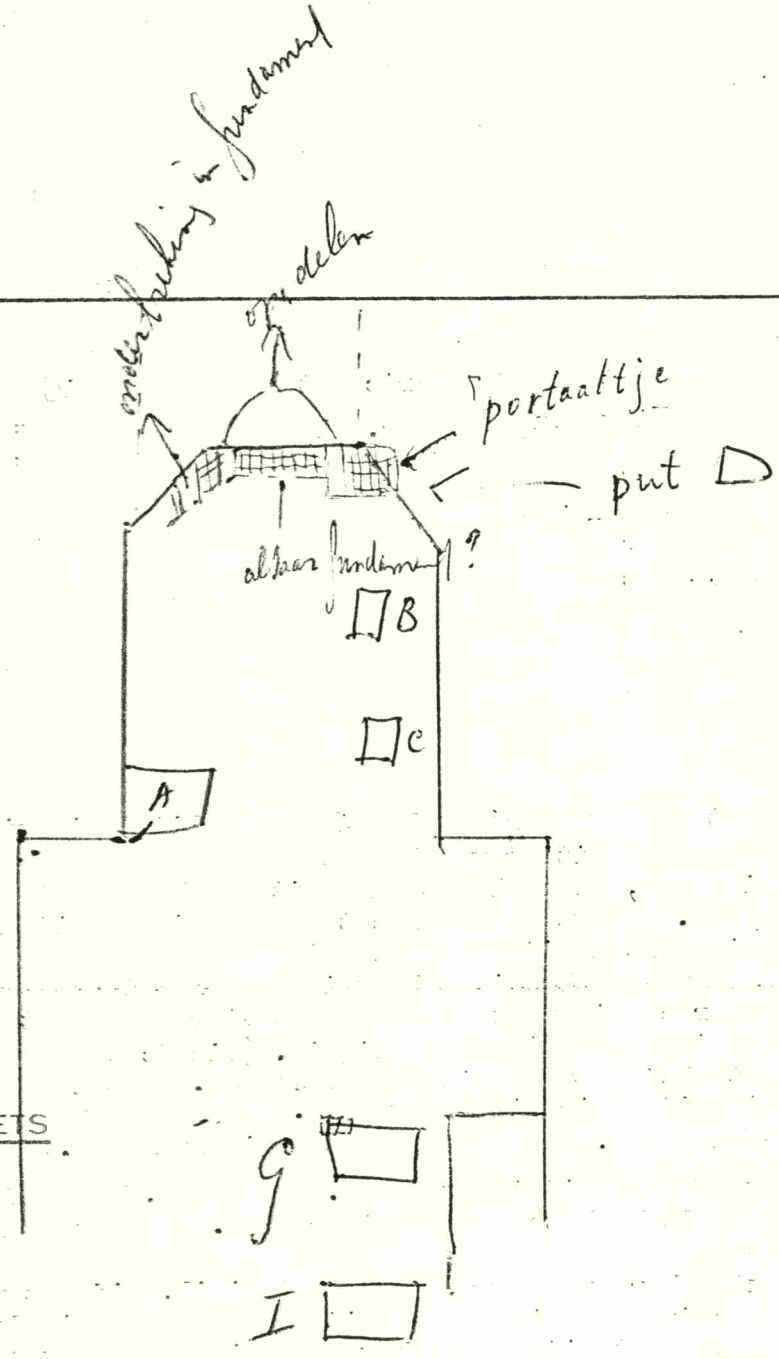
PROFIEL

naaiveld

grondsoort

10-
20-
30-
40-
50-
60-
70-
80-
90-
00-

SITUATIESCHETS

10/3-73

Pit D (Schematische schets)

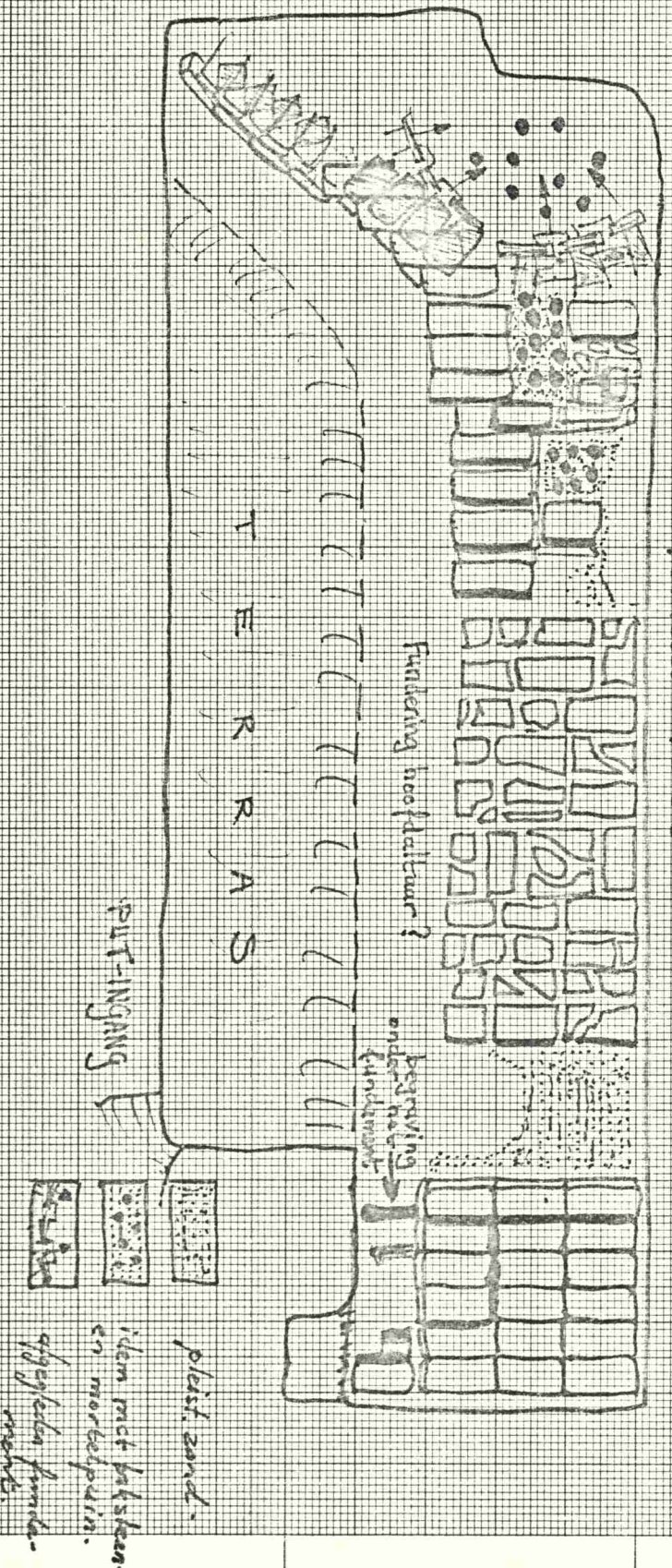
Rapport 107/108

Ned. Hervormde Kerk

Kerkbrink

Hilversum

Portaal 1830

Tekening: J. P. N. Koster

plaats: Gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 109

datum: 22-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:
van 8 $\frac{1}{2}$.12 $\frac{1}{2}$ uur

inwoners: 1. mw. Fokkema Kortenhoef . . . te .
2. mw. Offerman, Hilversum . . . te .
3. te .
4. te .

foto's genomen door: geen foto's

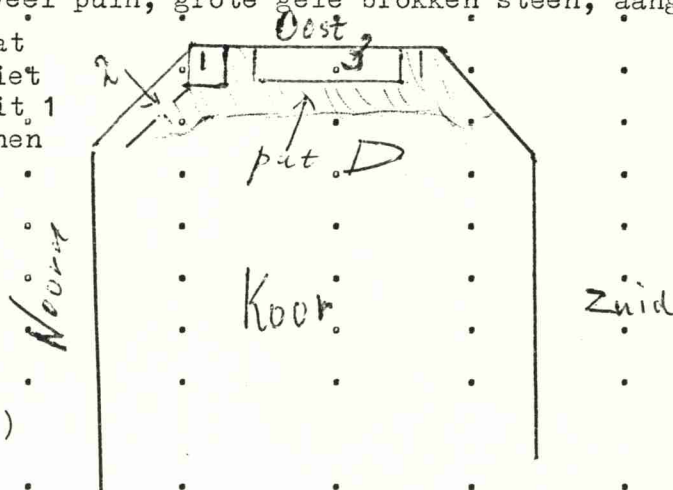
waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

omschrijving (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

put D. Om het fundament aan de noordzijde van put D. te kunnen volgen hebben we de bestaande zandhoop, afkomstig uit de afgraving van het gehele koorvlak verwijderd. Om instorten te voorkomen hebben we ytrapsgewijs het zand verwerkt. Allereerst werd gekeken of aan deze zijde het fundament eenzelfde vorm vertoonde als aan de zuidzijde. Na veel zoeken bleek ook hier (zij het geheel verzakt) het vierkante portaalte terug te vinden (1) Het fundament is hier veel minder gaaf dan aan de zuidzijde, soms ontbreken er een paar lagen (2) en het is allemaal verzakt. Bij punt (2) hebben we ons er van overtuigd dat er hoordelijk werkelijk niets meer te vinden is; we zijn door-
plaatsbeschrijving: (plaats, straat enz., in bouwputten de diepte vermelden)

achter (1) bevindt zich veel puin, grote gele brokken steen, aangesmeerd met witkalk. Opmerkelijk is dat vloertje in het midden, niet alleen lager ligt maar uit 1 (één) laag ongelijke stenen bestaat. (3)

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Rapport en schets: mevr. Fokkema

aanleiding: Dr.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.109
datum: 25-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:
 10 - 4¹/₂uur

deelnemers: 1.mw.Fokkema Kortenhoeve . . . te .
 2. mw.Offerman 's morgens Hilversum . . . te .
 3.dhr.Koster Hilversum . . . te .
 4. te .

opnames: genomen door: overzichtfoto put D. door dhr.Koster

waarvan ?

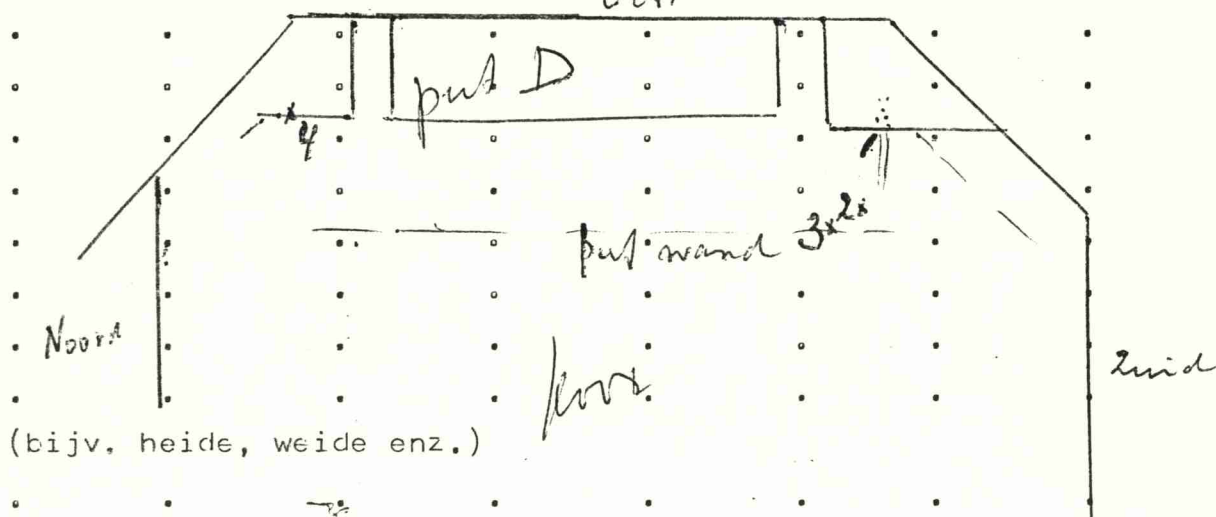
bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

opmerkingen: (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

put D. Aanvankelijk werd aan de noordzijde het fundament nog iets verder uitgediept maar dit leverde niets op. Besloten werd om aan de zuidzijde te proberen de aansluiting met het fundament van put B te vinden. Bij de voorbereidende werkzaamheden troffen ~~we~~ we bij (1) een skeletdeel aan onder het fundament. Voorzichtig werd vlak er achter de grond onderzocht. Hier zit evenwel niets meer onder. Na ca. 25 cm kwam de onberoerde grond. Wel werd iets boven het ~~schot~~ bot (ca. 15 cm) een stukje donker plavuiz gevonden (2) en nog iets hoger een gaaf stenen pijpje (3)

Aan de noordzijde werd een brok kloostermop gevonden (4) bij het schoonmaken van de stenen.

Opmerking: dhr. Koster heeft ter documentatie een koperen muntje meegenomen.
plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz. in bouwputten de diepte vermelden)

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

bezoeker\$ Arjen Jens.
 ds.J.Smit

Rapport en schets: mevr.Fokkema

plaats: gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 110

datum: 29-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:

9-12¹/₂ uur

Insamelaars: 1. mw. Offerman Hilversum . . . te .
2. mw. Fokkema Kortenhoeve . . . te .
3. te .
4. te .

Foto's genomen door: geen foto's

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Opmerkingen (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

put D Om verder werken aan de zuidzijde van put D mogelijk te maken moest eerst de gestorte grond worden verwijderd. Dit deden we trapsgewijs pm instorten te voorkomen. De put werd ook iets verbreed. Besloten werd het in rapport 109 genoemd bot te laten zitten en de laag er achter gelijk te maken, zodat een egaal vlak ontstond. Toen dit voltooid was viel op dat het bot in een donkere baan grond lag vermoedelijk oost/west, ten noorden en ten zuiden van deze donkere baan bevindt zich ongestoord geel zand vermengd met grint. ~~Om te zien~~ (gespikkeld op schets)
Om helemaal zeker te zijn werd ook het open stuk tussen de fundamenteën (1) uitgediept tot de ongestoorde grond, daarbij troffen we een stuk platte steen aan van 32 mm (x). baksteen
Bij het verbreden van de put werd op 140 cm. een majolicascherf gevonden en op 150 cm. een rond bewerkt stuk hardsteen 18x10¹/₂ cm plm 12 mm dik.

Plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.
. (zie schets ommezijde)
.
.
.
.
.
.
.

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

Opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de staftaarten van onze afdeling ?

Voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport en schets: mevr. Fokkema

PROFIEL

maaiveld

kenk vloer

~~grond~~

10-

20-

30-

40-

50-

60-

70-

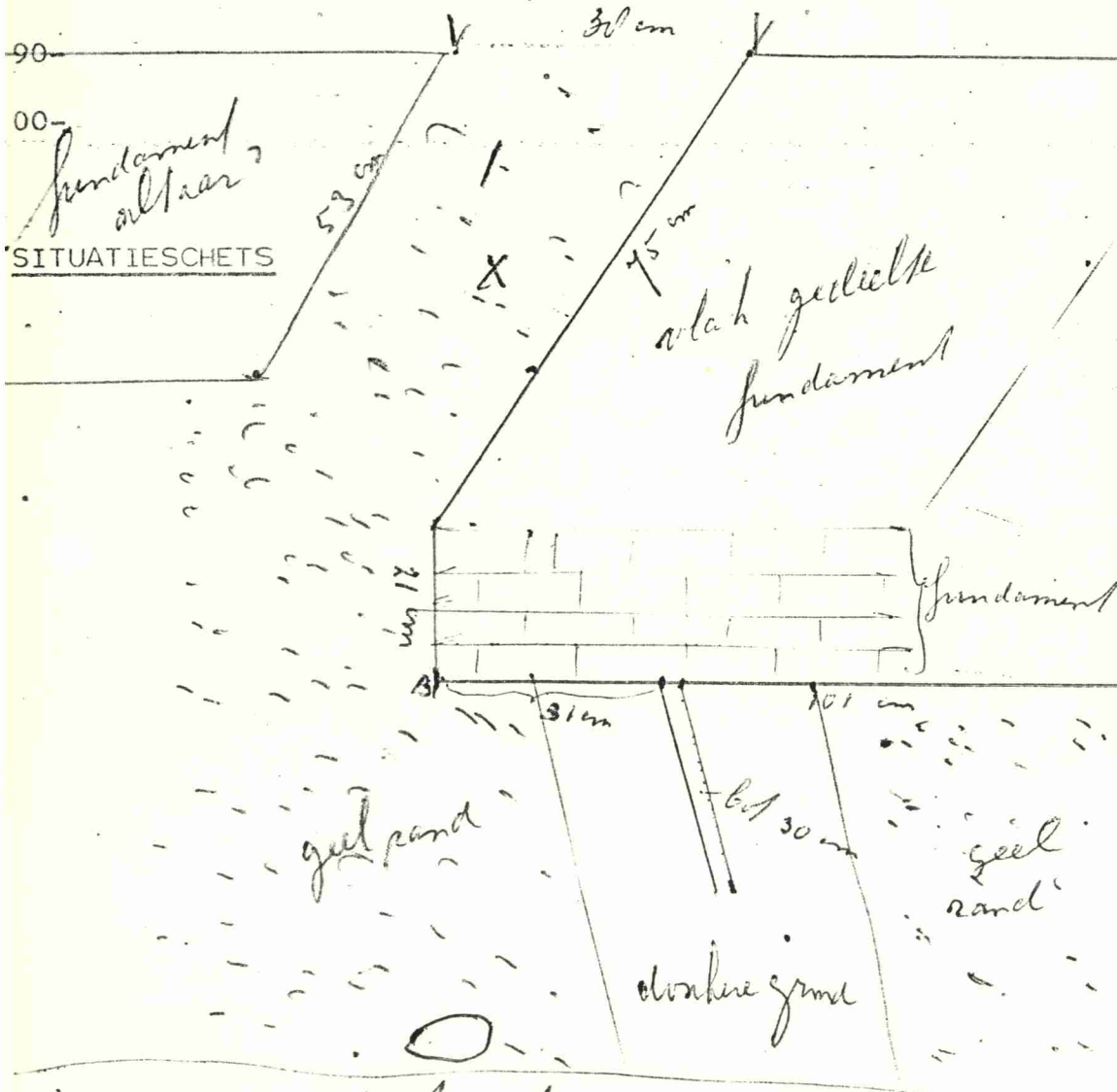
80-

90-

00-

fundament
alt'aar

SITUATIESCHETS

tot A diepte 165 cm

zuid

vlak gedichte
fundament

fundament

geel zand

donkere zand

geel
zand

put wand

omgeven schied
en hardsteen schied

gemeente: Gr.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.111

datum: 1-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zonnig
10-4 uur

Deelnemers: 1. mw.Fokkema . . . te Kortenhoef
2. mw.Offerman 's morgens . . . te Hilversum
3. dr.Bierhorst 's morgens . . . te "
4. dhr.Koster . . . te "

Foto's genomen door: geen foto's

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Opmerkingen (omschrijving van materiel, kleur, vorm enz.)

put D. Donkere verkleuring in bodem uitgebreid, daarbij 2e begraving onder fundament gevonden. Bij schoonmaken bleken langs het gehele fundament begraafdelens uit te steken. Drs.Halbertsma constateerde 's middags dat steensoort op z'n vroegst van 1550 was.

put A Doorgegraven (fictieve) scheiding tussen ~~kerk~~ koor en schip. We weten nu zeker dat er nooit een scheidingswand is geweest, er werd geen enkel stukje puin gevonden. Deze put is 2.2.5 beneden het maaiveld.

put G Veertien dagen geleden werden hier enige 15e eeuwse stenen gevonden ~~en~~ (12 stuk) en daarom is op die plaats nog even gegraven. Er werd evenwel niets gevonden dan losse stenen.

put L Omdat we moesten wachten op drs.Halbertsma stelde ik voor in ieder geval nu plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

zou worden begonnen met herstelwerkzaamheden. Dhr.Koster en ik begonnen aan de noordkant te graven en zie na een paar minuten 13 cm. onder de grafzerken stoten we op een fundament van de ~~en~~ pilaren van de gotische kerk bij het schoonmaken ontdekten we er naast kloostermoppen. Voorzichtig gingen we verder en legden een fundament bloot van 37 cm breed 48 cm lang en 66 cm diep van grote kloostermoppen. Op dat moment kwam drs.Halbertsma die vertelde dat dit 13e eeuwse kloostermoppen waren. We hadden eindelijk de kapel gevonden.

. (zie schets ommezijde) . . .

.
.

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

Verzending: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefse dijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

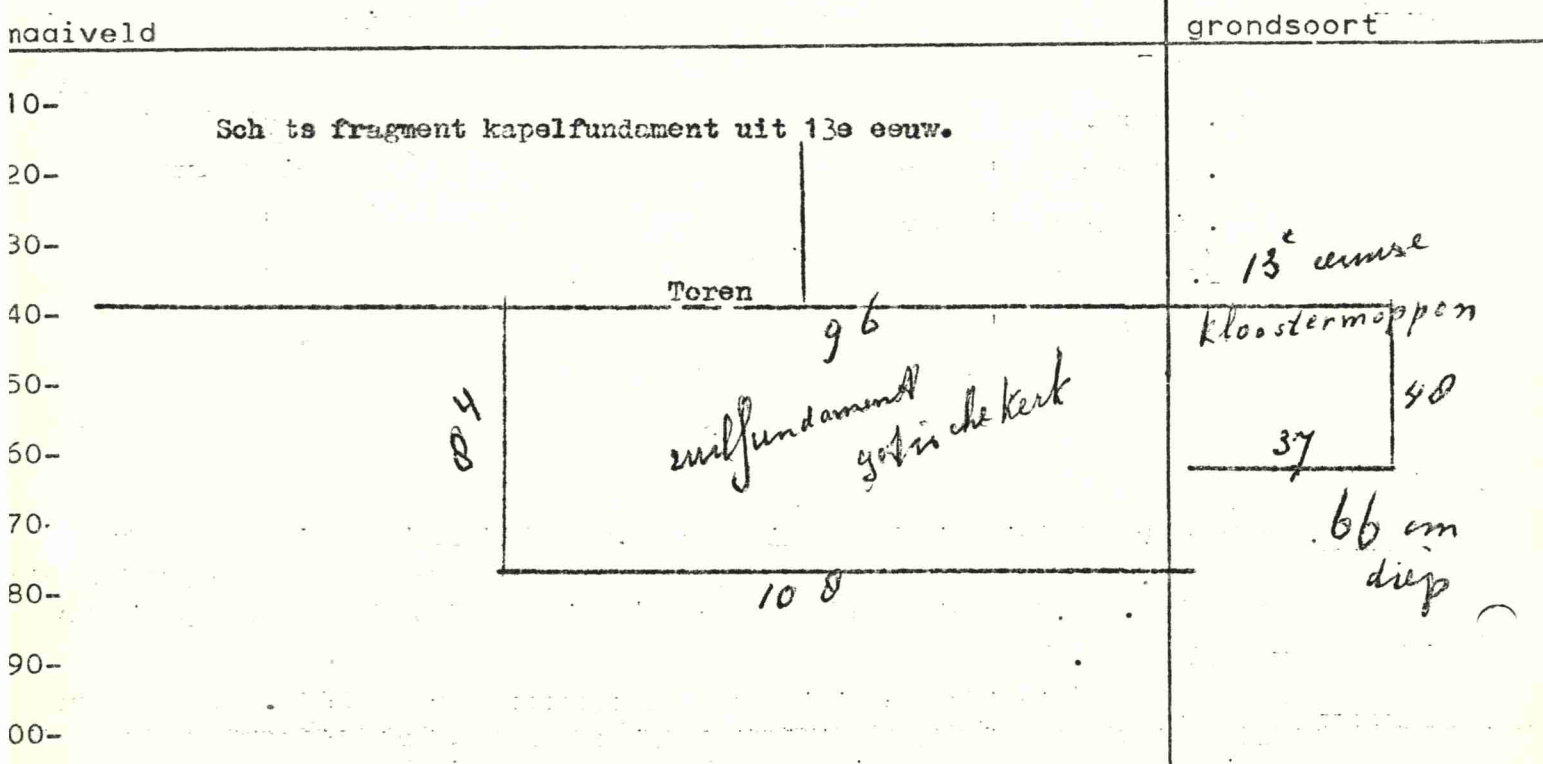
Iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

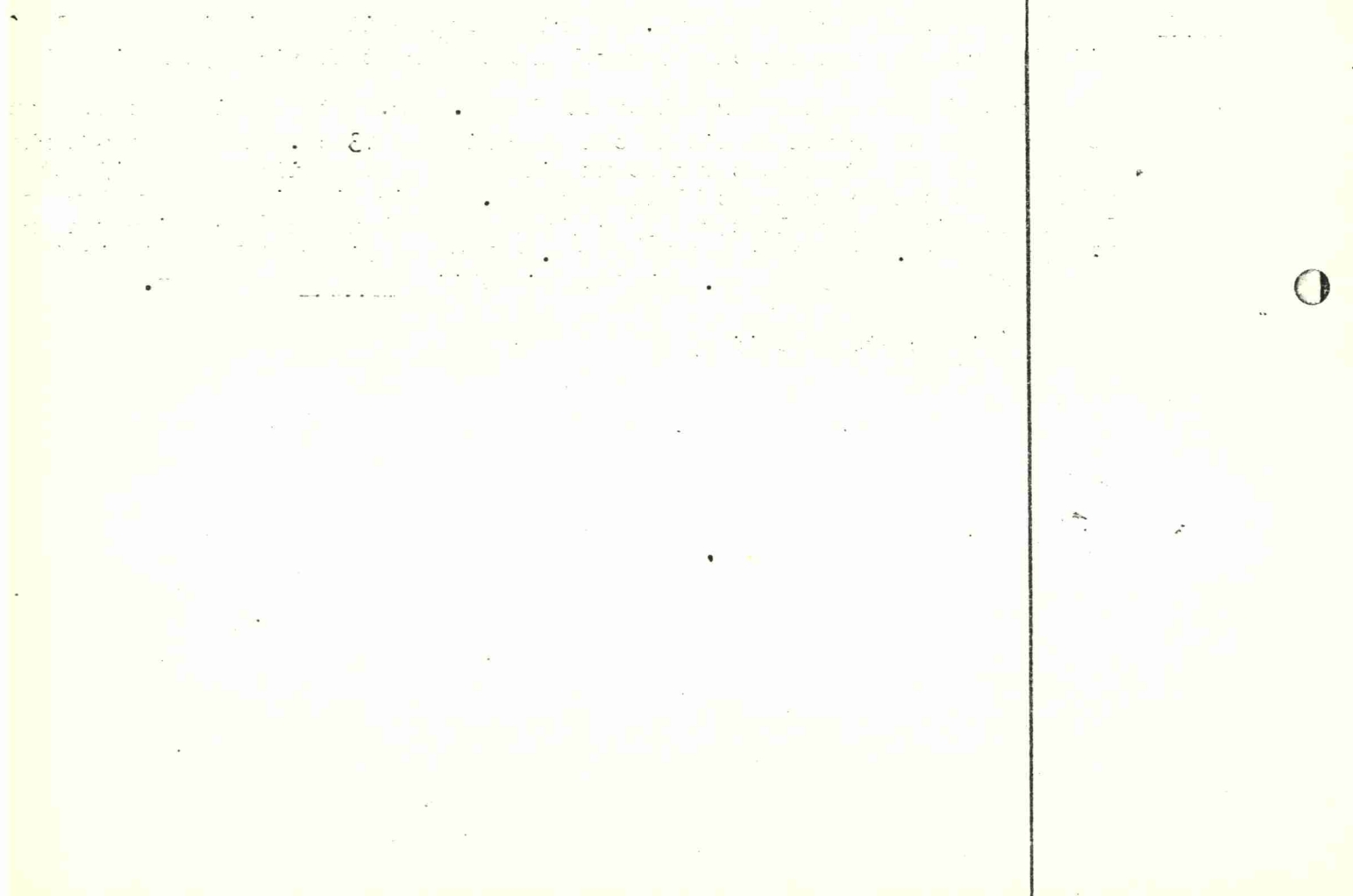
Verzender: pres.kerkvoogd Zimmer

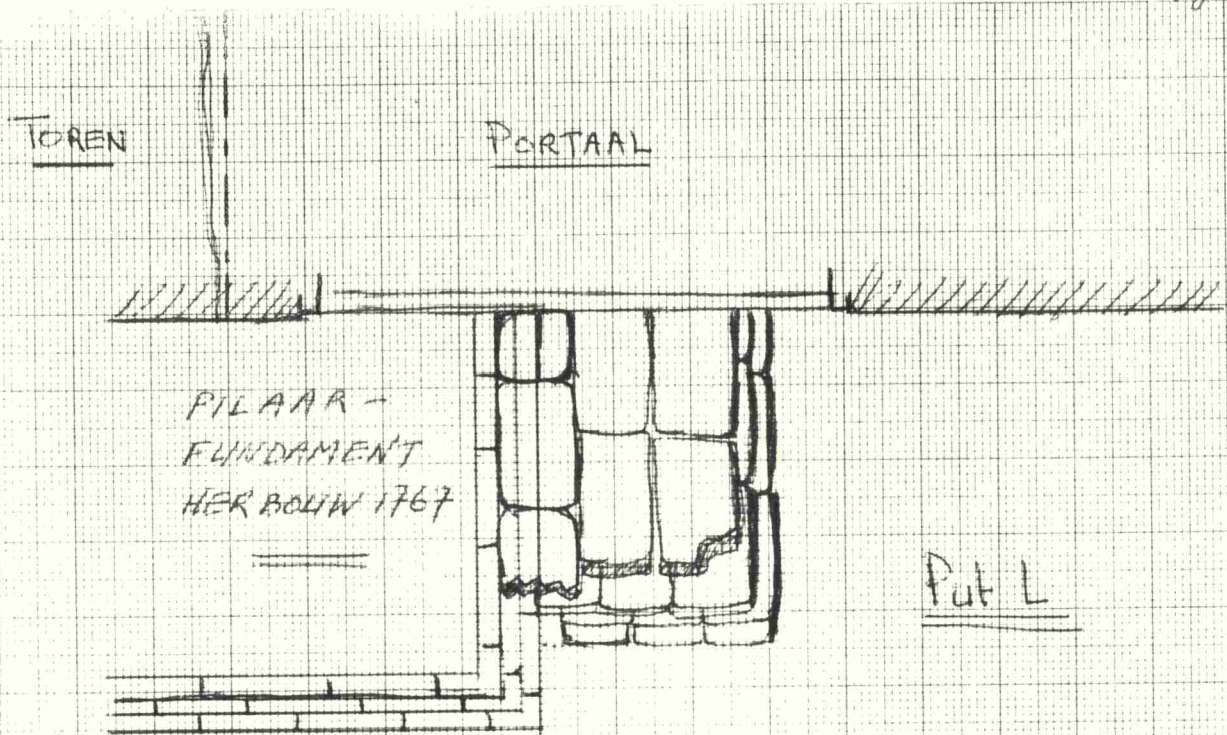
rapport en schets: mevr.Fokkema

PROFIEL

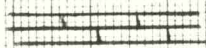

SITUATIESCHETS

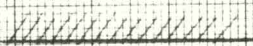

Muurresten van 13e eeuwse kapel, bestaande uit kloostermoppen afm. $20 \times 15 \times 6,5$ cm, zeven lagen dik; het herbouwde pilaar-fundament van kleinere late bakstenen ($17 \times 10 \times 4$) is gebruikt met opzet in combinatie met deze muurresten. De bovenkant van beide fundamenten was bij de herbouw (1767) tot een geheel samengevoegd.

Metselwerk 1767

Metselwerk van voerdebrand 1766

^x Bijna alle kloostermoppen waren incompleet, bij latere waarnemingen zijn we er in geslaagd een gaaf exemplaar te vinden, dit was 30 cm lang

gemeente: Gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 112

datum: 4-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: warm en zonnig
10-1 uur

Deelnemers: 1. mw.Fokkema . . . te Kortenhoef
2. mw.Offerman . . . te Hilversum
3. dr.Bierhorst . . . te Hilversum
4. te .

Foto's genomen door: fotograaf Gooi & Eemlander van 13e eeuw's fundament
" De Vaart " idem en fundament van koorsluiting
waarvan ?

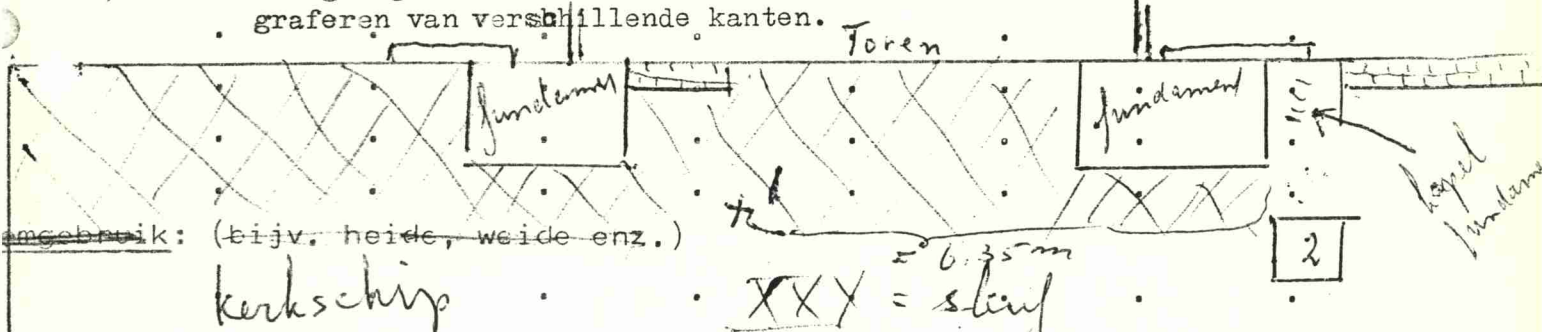
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

~~aanpak~~ (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

- put L Vanaf het jl. Zaterdag gevonden 13e eeuw's fundament werd onder langs de oost-
zijde v.d.toren een sleuf gegraven van 50 cm. breed en 60 cm diep om te zien
of verderop ook zo'n fundament was te vinden. Dat bleek niet het geval.
De sleuf werd gegraven tot de hoek van het schip. Weinig begraving en
geen enkele kloostermop.
Wel werd op 5.85 cm. van de noordelijke torenmuur in deze sleuf op een diepte
van plm. 40 cm een kruisje gevonden van 4 cm hoog, vermoedelijk koper of
brons (1).
Het was moeilijk werken omdat we eerst alle grafzerken moesten verwijderen,
sommige waren gescheurd, andere hebben we gedrieën vakkundig omhooggewrikt
en gekanteld. Omdat de sleuf niets opleverde ging dr. Bierhorst ter elfder
uren nog eens kijken bij de gevonden kloostermoppen van Zaterdag, ongeveer
90 cm. uit de muur vond hij een stukje oud fundament terug (2).

opplaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

- Het werken ging niet ongestoord, want de werklui wilden juist aan deze zijde
van de toren beginnen met steigers. Na veel praten kregen we toestemming om
vandaag en morgen nog te werken, maar Donderdag zou onherroepelijk alles
• dicht gegoooid worden. Ik heb toen de fotograaf van de krant gebeld en de
fotograaf van de Vaart om hun medewerking, opdat dit belangrijke bewijs
• vastgelegd zou worden. Deze kwamen onmiddellijk en hebben alles kunnen foto-
• graferen van verschillende kanten.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

werking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefse dijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

• t u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

• rapport en schets: mevr. Fokkema

gemeente: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.113

datum: 4 sep.'73 uur: 2-4 temp.: weersomstandigheden: heet

- Deelnemers: 1. mevr. Nieuwenburg. . . . te .
2. Margriet Fokkema. . . . te .
3. Mevr. Fokkema te .
4. . . . te .

Foto's genomen door: geen

waarvan ?

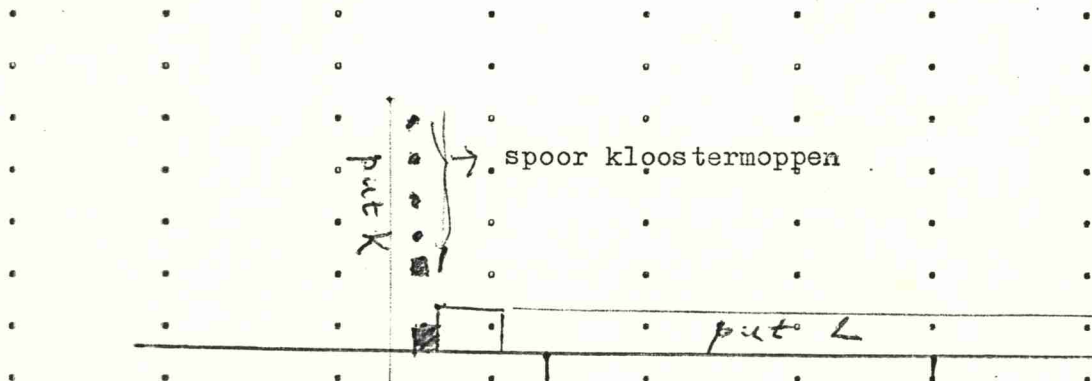
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Opmerkingen (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Omdat we alleen deze dag nog hadden om ons onderzoek voort te zetten is in allerlei een kleine ploeg opgetrommeld om de vereiste aantal meters vanaf de toren die nodig zijn voor de herbouw te onderzoeken.

Put ~~XX~~ K Begonnen werd bij het fundamentje dat dr. Bierhorst 's morgens had blootgelegd een stukje kloostermoppen van 4 lagen en 2 stenen dik plm. 35/40 cm hoog. Wat in het verlengde lag van het gevonden fundament bij de torenmuur. In dezelfde richting werd doorgegraven, helaas we vonden alleen hier en daar kloostermoppen, maar niet meer in verband. Tot 4 m. uit de toren hebben we gegraven, toen hielden alle kloostermoppen op. Gegraven werd tot op een diepte van 70 cm.

Locatiebeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

Opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

Voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

Wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport en schets: mevr. Fokkema

plaats: Hilversum grote Kerk krtbl. coördinaten: formulier nr.114

datum: 8-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: gloeiend heet
10-2

leden: 1. dhr. Das, Amersfoort . . . te .
2. dhr. Koster, Hilversum . . . te .
3. mw. Fokkema, Kortenhoeft . . . te .
4. mw. Offerman, Hilversum . . . te .
Bruce de Winter, Blaricum

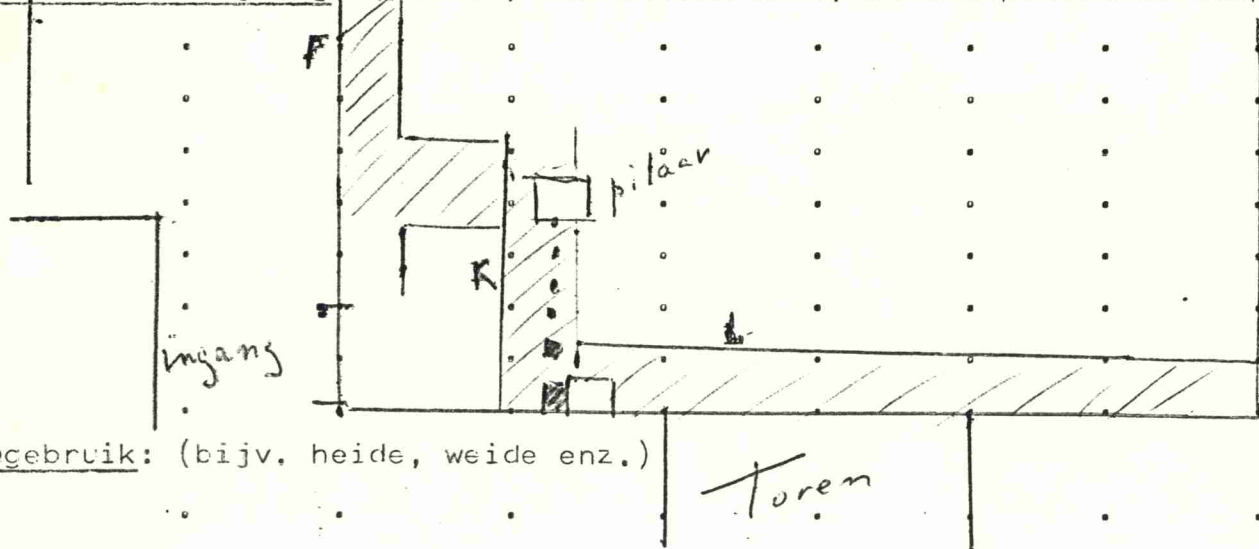
op's genomen door: mw. Fokkema - koorfundament 16e eeuw,
waarvan ? - trapvormig fundament 15e eeuw
- kapelfundament 13e eeuw
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

opst. (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

P put P. Bij de door drs. Halpersma aangewezen plaats (doorgang naar vroegere bijgebou-
wen met ~~middeleeuws~~ oud metselwerk) werd een sleuf langs de muur gegraven tot de
ongeronde grond. Deze muur heeft een fundament van 80 cm. onder de kerkvloer en be-
staat uit stenen van 11x5, x 21 cm. In het fundament kwam sporadisch een kloostermop
voor:

t K Doorgedaan werd in het verlengde van de gevonden fundamenten. Na het spoor van
kloostermoppen raakten we ~~xxxx~~ iedere aanwijzing kwijt. Wel werden bij het pilaar
fundament enige majolicascheren gevonden en een stukje houten gereedschap (1)
Het hele fundament werd aan een minutieus onderzoek onderworpen naar eventuele
sporen van een kapel. Opgemerkt werd dat beide pilaarfundamenten niet gelijk liggen
De pilaarfundering bij de toren ligt dicht bij elkaar dan de rij pilaren in
het schip van de kerk. Bij de pilaar werd doorgegraven naar de noordmuur. Deze
sleuf liep van de laatste kloostermop die was gevonden tot de pilaar, Niets gevonden

plaatsbeschrijving (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport en schets: mevr. Fokkema

plaats: Grote kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 115
datum: 15 sep. uur: temp.: weersomstandigheden:

deelnemers: 1. dhr. **Koster** Hilversum . . . te .
 2. Br. de Winter Blaricum . . . te .
 3. mw. Offerman Hilversum . . . te .
 4. mw. Fokkema Kortenhoeft. . . . te .

foto's genomen door: geen

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

opmerkingen (omschrijving van materiel, kleur, vorm enz.)

begonnen met het dichtgooien van put A. (Door kerkvoogdij was verzoek gedaan alle putten dicht te gooien).

put A. Nog een stukje verder gegraven bij de muur langs in de richting van de toren, behalve veel begraving (ook van dieren) niets gevonden, alleen majolicascherven
 Zeer vroeg opgehouden.

.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.

opbouwplaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.

omgeving: (bijv. heide, weide enz.)

.	.	.	.	.	.	.	.
---	---	---	---	---	---	---	---

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
 werken der scherven en/of afsteken profiel.

of wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport: mevr. Fokkema

plaats: Grote Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 116
datum: 22-9'73 uur: temp.: weersomstandigheden:

Deelnemers: 1. mw. Fokkema, Kortenhoef . Wiebe Sierksma en nog anderen .
 2. mw. Offerman, Hilversum . . . te .
 3. ~~Nicolaas~~ Jorrit van Wijk, Bussum . . . te .
 4. twee nieuwe Poortwachters . . . te .
 Sander Bunshhoten
foto's genomen door: geen

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

omschrijving (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Op verzoek van de architect werd de grote zandhoop die tegen de zuidelijke uitbouw rustte opgeruimd. Jawel maar wat er in maanden heen gekruide was, kon niet in een dag worden verwijderd. Om 10 uur startten de AWN leden, spoedig versterkt met Jorrit van Wijk. Het was echt krachtpatserij met gebrekkig materiaal, alles met schoppen naar beneden gooien. Met man en macht werd put A dicht gegooid, daarna put E en tenslotte put C. Nu en dan kwam er een Poortwachter binnen druppelen. De AWN leden zijn gebleven tot 1 a. 2 uur 's middags, de Poortwachters zijn verder gegaan. De hoop zand werd ~~xam~~ ondanks alle inspanning slechts 1½ m. lager, misschien is dit toch voldoende. Hierover zal overleg worden gepleegd met de kerkvoogdij.

. mevr. Fokkema
 . E I N D E

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

of wilt u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

De opschriften zijn tenslotte weer van Garnt Stuiveling:
klok g', diam. 1038 mm. "Zie toe dat geen tiran u knecht
Want met de vrijheid sterft het
recht".

klok a', diam. 925 mm. "Zingende wijd Ik d'aardese tijd
Aan d'eeuwigheid".
klok b', diam. 824 mm. "Breek in dank uw brood Help uw
naaste in nood". Op elke
klok staat voorts: "Eysbouts te Asten goot mij Kerstmis
1970".

Op 24 december overhandigde het klokkencomité het
resultaat van de geldinzameling in de vorm van een
cheque groot f 14.474,75 aan het college van Burge-
meester en Wethouders. Direct daarna werden de klokken
voor het eerst officieel geluid (dit gebeier was zelfs
in Hilversum hoorbaar !)

Het zal interessant zijn te volgen welk gebruik zowel
de burgerlijke als de kerkelijke gemeente van de klokken
zullen gaan maken.

C.G.SCHELTERMA.

Vragenrubriek

Levende monumenten.

Onder de historische monumenten nemen de bomen, die
geplant zijn om de herinnering aan belangrijke gebeur-
tenissen (bijv. huwelijk of troonbestijging van vorstelijke
personen, bevrijding) levend te houden, een bijzondere
plaats in.

Evenals de andere monumenten dienen deze ontzien en
verzorgd te worden om behouden te blijven. Te velen
zijn al - meest met stille trom - verdwenen, hetzij we-
gens ziekte of sterfte, maar vooral om ruimte te
scheppen voor het verkeer !

Het lijkt goed eens een lijst op te maken van de histo-
rische bomen, die nog in deze streek aanwezig zijn, en
gegevens te verzamelen over de geschiedenis van alle
bomen van deze aard, die hier ooit gestaan hebben.

Wie kan ons daarbij helpen ?

P.W.de L.

Vragenrubriek

De toren en huizinge van Hilversum

In tegenstelling tot de omgeving heeft het Gooi in
engere zin geen feodaal verleden gekend. Echter met
één uitzondering.

Te Hilversum heeft een toren en huizinge (d.w.z. een
woontoren, een versterkte stenen woning van een aan-
zienlijk persoon) gestaan, waarmede achtereenvolgens in
in 1369 Heijric van Snellenberch, in 1385 zijn dochter
Peijne en in 1435 Splinter van Nijenrode beleend werden.
(Enklaar, rechtsbronnen, p.437/8, van Mieris, Charter-
boek III, p.427). Eerdere of latere beleeningen ter za-
ke zijn totnogtoe niet gevonden. Dit gebouw verdwijnt
even plotseling uit de stukken, als het er in is gedo-
ken. Ook is niet duidelijk geworden, hoe het uit het
geslacht van Snellenberch in dat van Nijenrode is over-
gegaan. In een genealogie Snellenberch (R.A.Utrecht,
collectie Atteveld, map Loenersloot) wordt - mogelijk
in dit verband - verwezen naar "Lib.A 88 Aemstelse
lenen".

Het is nog niet gelukt de bron, die daarmee bedoeld
wordt, op te sporen.

Wie weet hierover iets meer ?

P.W.de L.

N A A R D E N.

Gemeentehuis:

De oude, historische raadszaal zal voor
de raadsvergaderingen binnenkort hebben afgedaan. De
vorm van versadelen en de sfeer van de 20ste eeuw is
niet meer in overeenstemming met de oude situatie: er
wordt over gedacht, de grote Eurgerzaal in te richten
voor de vergaderingen.

57.

AVING GROTE HIL VERSUM

v.d. aantal gravers verminderde tot 1 of 2 per
erd de week. Eind mei werd besloten de zaak te
de stoppen.

Vanuit de archeologische afdeling Hil-
versum „Naerdincklandt” (secr. mevr.
Tol-Oliemans, Eemnesserweg 46 Blari-
cum) werd toen aan de coördinator het
verzoek gedaan de opgraving te mogen
overnemen. Deze nam daarop contact op
met drs. Halbersma; het verzoek werd
vlot ingewilligd. De 2e opgraving startte
eind juni onder leiding van de coördina-
tor. Voor het instorten der putten werd
een oplossing gevonden door deze traps-
gewijs te laten aflopen. De tekening van
de kerk bij de herbouw van de kerk in
1890 gebruikt bracht spoedig de oude
fundering aan het licht. Op deze plaats
165 cm. Onder het vloeroppervlak werd
een 16e eeuwse fundament gevonden op
oude begraving. De kerk gaf echter niet
zo gemakkelijk haar geheimen bloot! In
de zuidelijke koormuur werd een mooi
trapvormig fundament van 15e eeuwse
stenen gevonden; (ook dit rustte op onge-
stoorde grond). Op de scheiding tussen
koor en schip werd een grote put gegrav-
ven. Met zekerheid kon worden vastge-
steld dat in de grote kerk te Hilversum
nooit een scheidsmuur heeft bestaan tus-
sen koor en schip, er werd in deze put
geen stukje puin gevonden. De kapel lag
dus niet in het koor!!! Toen er een kran-
tenberichtje verscheen, dat begonnen zou
worden met de herbouw van de 15e
eeuwse toren, werd daar een onderzoek
ingesteld. Op aanwijzing van drs. Hal-
bersma aan de noordkant. En zie de go-
den waren ons gunstig gezind. Na het
verwijderen der grafzerken stooten we
bij de eerste spa reeds op een fundament
van de pilaarfundering der gotische kerk.

Naast deze fundering vonden we ook
kloostermoppen. Bij het schoonmaken
van het fundament deden we de ontdek-
king! De pilaarfundering vormde één ge-
heel met een kloostermoppenfundament
van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de onge-
roerde grond) op een afstand van 75 cm
van de noordoosthoek der toren. Drs.
Halbersma die op dat moment juist
kwam aanlopen kon ons alleen maar felici-
teren met dit resultaat. Hij stelde het
fundament uit de 13e eeuwse eeuw, dus
ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu
bekende kerkelijke geschiedenis van Hil-
versum. Getracht is de omvang van de
kapel vast te stellen. Een daartoe gegrav-
ven sleuf noord-zuid aan de voet van de
tore leverde geen enkele kloostermop
op. Wel werd loodrecht op de gevonden
fundering 90 cm oostelijk van de muur in
het verlengde van het 13e eeuwse funda-
ment een stukje fundament ontdekt uit
de 13e eeuw (van plm. 35 cm aan de
bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde
richting voortgaande kon een spoor van
kloostermoppen worden gevolgd tot 4 cm
uit de toren. Daar hield iedere aanwij-
zing op door de vele eeuwen plaats ge-
vonden hebbende begraving. Intussen is
met de herbouw van de toren begonnen.
Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons
onderzoek aan de voet van de toren te
verrichten. Op ons verzoek werden er
door de fotodienst van de gemeentelijke
dienst voor kunstdelen te Hilversum op-
namen gemaakt van het inmiddels reeds
weer verdwenen fundament. Heel even
hebben we kennis kunnen nemen van dit
vroege stukje Hilversum.

Mevr. A. C. Fokkema-Siccama,
coördinator voor het Gooi
van de Archeologische Werkgemeenten

G-EL 2 okt. 1973

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM

Door de „Poortwachters“ een afd. v.d. Ned. Jeugd Bond v. Geschiedenis, werd dec. '72 gestart met een opgraving in de Grote Kerk te Hilversum onder supervisie van drs. Halbersma van de Rijksdienst Onderzoek Bodem te Amersfoort. Ook de coördinator van de archeologische werkgroep Nederland (AWN) v.h. Gooi verleende hand- en spandienst. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten, na een uur was het mooiste profiel ingestort. Het werk dat door de jongelui met veel enthousiasme was begonnen vorderde langzaam. Behalve schedels (soms met haar) botten en kisten groeven we scherven en munten op. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs. Halversma zouden we proberen te vinden waar de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovigen te Hilversum die ressorteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H. Vitus te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd. (arch. aartsb. Utr. XXVI 408). Eerst werden i.h. schip v.d. kerk vier putten gegraven, zonder het gewenste resultaat. Daarop werd gezocht ten zuiden van het oude schip en werden de fundamenteën op de grens tussen koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd en begonnen met het systematisch afgraven van het gehele koor. Een gigantisch werk! Door het geringe resultaat verflauwde de animo en het

aantal gravers verminderde tot 1 of 2 per week. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

Vanuit de archeologische afdeling Hilversum „Naerdincklandt“ (secr. mevr. Tol-Oliemans, Eemnesserweg 46 Blaricum) werd toen aan de coördinator het verzoek gedaan de opgraving te mogen overnemen. Deze nam daarop contact op met drs. Halbersma; het verzoek werd vlot ingewilligd. De 2e opgraving startte eind juni onder leiding van de coördinator. Voor het instorten der putten werd een oplossing gevonden door deze trapeziumvormig te laten aflopen. De tekening van de kerk bij de herbouw van de kerk in 1890 gebruikt bracht spoedig de oude fundering aan het licht. Op deze plaats 165 cm. Onder het vloeroppervlak werd een 16e eeuwse fundamenteel gevonden op oude begraving. De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot! In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundamenteel van 15e eeuwse stenen gevonden; (ook dit rustte op ongestoorde grond). Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven. Met zekerheid kon worden vastgesteld dat in de grote kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur heeft bestaan tussen koor en schip, er werd in deze put geen stukje puin gevonden. De kapel lag dus niet in het koor!!! Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met de herbouw van de 15e eeuwse toren, werd daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbersma aan de noordkant. En zie de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spa reeds op een fundamenteel van de pilaarfundering der gotische kerk.

Naast deze fundering vonden we ook kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundamenteel deden we de ontdekking! De pilaarfundering vormde één geheel met een kloostermoppenfundamenteel van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de ongeroerde grond) op een afstand van 75 cm van de noordoosthoek der toren. Drs. Halbersma die op dat moment juist kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij stelde het fundamenteel uit de 13e eeuwse eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum. Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13e eeuwse fundamenteel een stukje fundamenteel ontdekt uit de 13e eeuw (van plm. 35 cm aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 cm uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele eeuwen plaats gevonden hebbende begraving. Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons onderzoek aan de voet van de toren te verrichten. Op ons verzoek werden er door de fotodienst van de gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum opnamen gemaakt van het inmiddels reeds weer verdwenen fundamenteel. Heel even hebben we kennis kunnen nemen van dit vroege stukje Hilversum.

Mevr. A. C. Fokkema-Siccama,
coördinator voor het Gooi
van de Archeologische Werkgemeenten

g-EL 2 okt. 1973

„Naerdincklant” groef in Hilversum

BLARICUM - Na een periode van rust, althans waar het de lezingen betreft, is er voor de Archeologische Werkgroep „Naerdincklant” weer een druk seizoen aangebroken.

Gisteravond vond de start plaats met een interessante lezing door de heer J. M. Baart over de opgravingen die de afgelopen periode werden gedaan bij de metrobouw te Amsterdam.

Op donderdag 1 november volgt een lezing door de heer J. C. Das over het onderwerp „landmeetkunde”. Op 10 januari van het volgend jaar tenslotte is er een vervolg op de lezing van de heer Baart, nl. drs. H. Sarfaty over het stadskernonderzoek in Dordrecht, waarbij de specifieke problemen die met een dergelijk onderzoek samenhangen nader worden belicht.

Vondsten

In de afgelopen periode hebben de „gravers” van de werkgroep inmiddels niet stilgezeten. Een opgraving in de N.-H. Kerk op de Kerkbrink te Hilversum brachten het oude koor van de 16e-eeuwse kapel aan het licht, alsmede een deel van de allereerste kapel, die dateert uit de 13e eeuw. Losse vondsten werden er ook gedaan: o.a. late gebruikskeramiek (Delfts en majolica) en munten.

Einde juni werd door de inmiddels gevormde veldgroep van Naerdincklant begonnen met dit karwei. Al spoedig werden er resultaten geboekt. Al in de eerste week van juli werd het fundament van de koorsluiting van 16e-eeuws metselwerk blootgelegd, terwijl in de zuidelijke koormuur een trapvormig fundament van 15e-eeuwse steen aan het licht kwam.

Op de scheiding van koor en schip werd een grote put gegraven tot op 2,25 m diepte beneden het kerkvloerniveau. Overduidelijk bleek, dat er nooit een scheidsingswand bestaan heeft tussen koor en

18e-eeuwse Koorsluiting aan het licht gebracht.

schip. In de put werd nl. geen enkel stukje puin ontdekt.

Fundament

De „gravers” van de werkgroep hadden overigens meer succes bij de toren. Op aanwijzing van drs. Halbertsma, die de opgraving begeleidde, gingen de voorzitter van de werkgroep en de coördinator een zaterdagmiddag aan de slag. Na tien minuten reeds werd een

fundament blootgelegd dat de pilaarfundering bleek te zijn van de na de brand van 1766 in 1768 herbouwde kerk. Dit pilaarfundament was vastgemetseld aan een 13e-eeuws fundament van kloostermoppen. Drs. Halbertsma, die op dat moment juist arriveerde, constateerde dat dit de kapel was, waar tien maanden naar was gezocht.

Door de werkgroep werd nog geprobeerd de gehele kapel bloot te

leggen, doch werkzaamheden aan de toren beletten een onderzoek in westelijke richting. Wel kon „Naerdincklant” het fundament vier meter in oostelijke richting volgen. Omdat een voor de toren langs ge-graven geul geen kloostermoppen of puin van deze soort meer opleverde lijkt voortzetting van de kapelmuur aan die zijde onwaarschijnlijk. Vermoedelijk heeft de oude kapel noordoostelijk van de (later gebouwde) toren gelegen.

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM
dec.'72 tot sep.'73

Door de "Poortwachters" een afd.v.d.Ned.Jeugd Bond v.Geschiedenis, werd dec.'72 gestart met een opgraving in de grote kerk te Hilversum onder supervisie van drs-Halbersma van de Rijksdienst Onderzoek Bodem te Amersfoort. Ook de coördinator van de archeologische

TVE 3-129

werkgroep Nederland (AWN) v.h.Gooi verleende hand- en spijtdienst wekelijks. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten, na een uur was het mooiste profiel ingestort. Het werk dat door de jongelui met veel enthousiasme was begonnen vorderde langzaam. Behalve schedels (soms met haar) botten en kisten groeven we scherven en munten op. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs.Halbersma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovigen van Hilversum die re-sorterteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H.Vitus te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd. (Archief aartsb.Utr.XXVI 408).

Eerst werden i.h.schip v.d.kerk vier putten gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd gezocht ten zuiden van het oude schip en werden de fundamenteën op de grens tussen koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd en begonnen met het systematisch afgraven van het gehele koor. Een gigantisch werk ! Door het geringe resultaat verflauwde de animo en het aantal gravers verminderde tot 1 of 2 per week. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

Vanuit de archeologische afdeling Hilversum "Naerdincklant" (secr.mevr.Tol-Olieman, Eemnesserweg 46 Blaricum, werd toen aan de coördinator het verzoek gedaan de opgraving te mogen overnemen. Deze nam daarop contact op met drs.Halbersma; het verzoek werd vlot ingewilligd. De 2e opgraving startte eind juni onder leiding van de coördinator. Voor het instorten der putten werd een oplossing gevonden door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening van de kerk bij de herbouw van de kerk in 1890 gebruikt spoedig de oude fundering aan het licht. Op deze

TVE 3-130

14-6-73

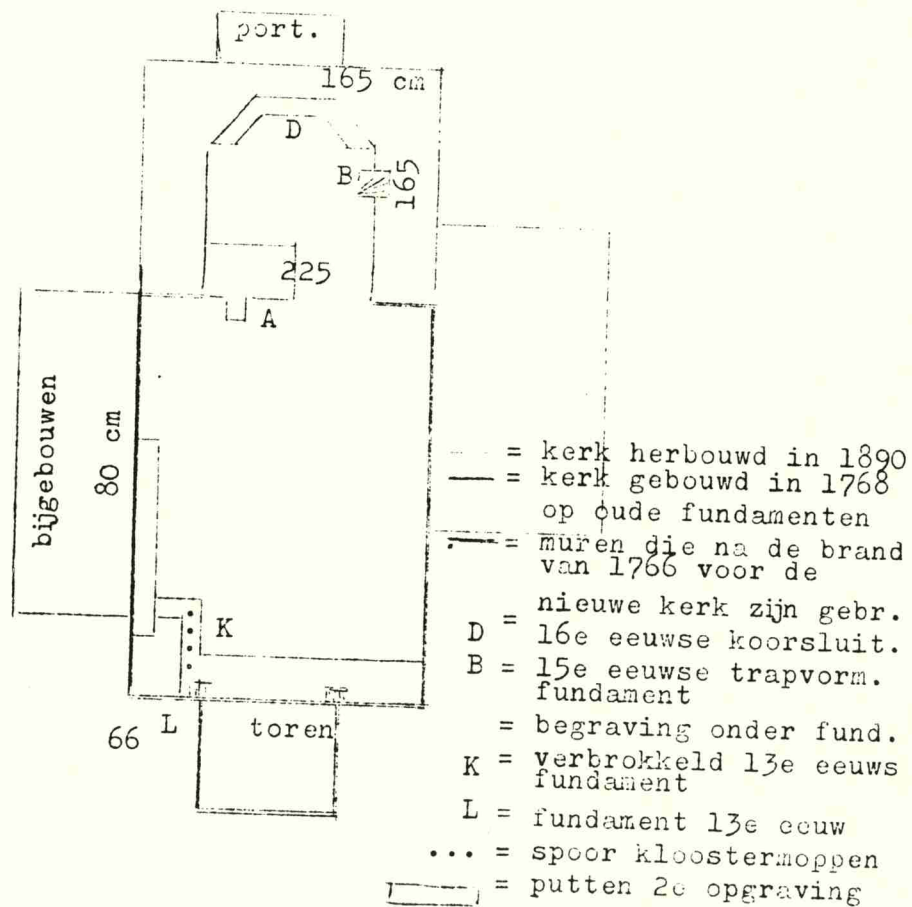
plaats 1.65 cm onder het vloeroppervlak werd een 16de eeuws fundament gevonden op oude begraafing (D). De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot! In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundament van 15de eeuwse steen gevonden (B) ook dit rustte evenals (D) op ongestoorde grond. Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven. De begraafing lag hier tot op een diepte van 225 cm. Met zekerheid kon worden vastgesteld dat in de grote kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur heeft bestaan tussen koor en schip, er werd in deze put geen stukje puin gevonden (A). De kapel lag dus niet in het koor !!

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met herbouw van de 15de eeuwse toren, werd daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbersma aan de noordkant. En zie de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spa reeds op een fundament van de pilaarfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we de ontdekking ! De pilaarfundering vormde een geheel met een kloostermoppenfundament van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de ongeroerde grond) op een afstand van 75 cm. van de noordoosthoek der toren. Drs. Halbersma die op dat moment juist kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij stelde het fundament uit de 13de eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13de eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (k) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 meter uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele

eeuwen plaats gevonden hebbende begrafting. Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we de tijd om ons onderzoek aan de voet van de toren te verrichten. Op ons verzoek werden er door de fotodienst van de gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum opnamen gemaakt van 't inmiddels reeds verdwenen fundament. Heel even hebben we kennis kunnen nemen van dit vroege stukje Hilversum.

Mevr. A.C.Fokkema-Siccama (Coördinator voor het Gooi van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland). Kortenhoeft.

In de dertiende eeuw reeds kapel in Hilversum

HILVERSUM — Op de plaats waar nu de Grote Kerk staat, moet omstreeks 1250 reeds een kapel zijn geweest. Deze ontdekking komt op het conto van drie amateurarcheologen. Het drietal stuitte na maandenlange graafacties op een brok fundament uit de dertiende eeuw. Een nogal opzienbarende vondst, omdat eerder altijd was verondersteld dat de eerste kerk op die plaats na 1400 was gebouwd.

Het geduld van mevrouw A. C. Fokkema-Siccama, een van de drie amateurs, was daarmee beloond. Van meet af aan was zij bij het „spitten” in de Grote Kerk betrokken. Mevrouw Fokkema is bezielde van historische vondsten. „Ik ben altijd op eigen houtje bezig met opsporingen. Zo heb ik in Heerjansdam al verschillende waardevolle zaken aan de oppervlakte gebracht”. De amateurarcheologe vestigde zich niet zo lang geleden in Kortenhoef, waar haar man predikant is. Toen zij hoorde van de opgravingen in de Grote Kerk op de Kerkbrink bood zij onmiddellijk haar diensten aan. „De kerk brandde indertijd af. Zoiets biedt grote perspectieven voor amateurarcheologen. Anders mag je niet zo maar in de grond gaan wroeten”. De domineesvrouw sloot zich aan bij de jongerengroep De Poortwachters, die onder leiding van drs. H. Halbertsma van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek aan de slag ging. De Poortwachters is een Naardense afdeling van de Nederlandse Jeugdbond ter bestudering van de Geschiedenis. De jongeren hadden eerder succes bij opgravingen in de St. Vitusstraat en in de Cattenhagestraat in hun woonplaats. Ditmaal leverde de maandenlange graafactie hun minder op. Zij vonden slechts het stenen tijdperk en enkele een medaillon, overigens naar alle waarschijnlijkheid wel uit munten.

Mevrouw Fokkema: „Toen er niets meer boven kwam, bloedde de zaak dood. Ik heb toen contact gezocht met de archeologische vereniging Naerdincklandt”. De werkzaamheden werden voortgezet met enkele leden van deze vereniging. Het graven werd trouwens ernstig bemoeilijkt door de vele doden die vroeger in de Grote Kerk zijn begraven. Mevrouw Fokkema fungeerde als coördinatrice voor het groepje hobbyisten. Met Naerdincklandt had zij meer succes. Men slaagde er in om aan de oostzijde van het koor een stuk fundering uit de zestiende eeuw bloot te leggen. „Onder de fundamente”, aldus mevrouw Fokkema, „vonden we botten. Dat hebben de bewoners in die tijd nooit geweten. Ze zouden nooit een muur op graven hebben gezet”.

Mevrouw Fokkema tussen oude fundamente. Op de voorgrond de funderingen uit de tweede helft van de zestiende eeuw.

Verder ontdekte het groepje dat er nooit een muur heeft gestaan tussen kerk en schip. „Oftewel: het koor is vroeger in ieder geval geen kapel geweest waar de andere delen later zijn aangebouwd”. Drs. Halbertsma adviseerde mevr. Fokkema te gaan graven bij de kerktoeren. Deze actie leverde in een half uurtje al het gewenste resultaat op. Mevrouw Fokkema, mevrouw Offerman en dr. Pierhorst stotten na dertien centimeter al op een fundament. Aanvankelijk beschouwden de drie hun vondst als het onderste deel van een pilaar uit de herbouw van 1767. Eenmaal gereinigd bleek het brokstuk een geheel te vormen met een fundament uit de dertiende eeuw.

Het team loog naarstig weer

aan het werk. Men slaagde er weliswaar nog in om een spoor van kloostermoppen (stenen van 7½x15x30 cm) te vinden, maar daarmee was de koek op. „We raakten het spoor kwijt”, zo betoogt mevrouw Fokkema. „Ik vermoed echter dat de oude kapelmuur onder de kosterswoning of noordelijk van de toren heeft gelegen”.

De gaten zijn inmiddels weer gedicht, in verband met de werkzaamheden aan de toren. Dat betekent echter niet dat een deel van de vondsten niet meer getoond worden. Te zijner tijd zal een tentoonstelling worden samengesteld van de munten en de foto's van de fundamente.

Historie:

De oudste bronnen op kerkelijk gebied in Hilversum vinden we in een akte Van 1416, waarin door de Bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, de reeds bestaande kapel tot parochiekerk werd verheven. Dit waarschijnlijk wegens de afstand en slechte wegen naar de Larense kerk (St. Jans Kerkhof), en door de gestadige groei van Hilversum. Tegen Het einde van de 15e eeuw is een nieuwe kerk gebouwd ter vervanging van de oude kapel. Nadat het gebouw in 1581 voor de Hervormde godsdienst bestemd werd, is de kerk o.a. in 1766 afgebrand en grotendeels vernield, maar daar het muurwerk grotendeels gespaard bleef, werd hij in de oude vorm herbouwd. Gezien het toenemen van het aantal lidmaten van de hervormde gemeente, werd de kerk in de tweede helft van de 19e eeuw te klein, vandaar dat J. Wolters opdracht kreeg een nieuw en grotere kerk te bouwen. Tezamen met de, bij de bouw van 1890 gespaard gebleven eind 15e-eeuwse toren en twee steunberen, heeft deze kerk van zijn inwijding in 1891 tot de brand in 1971 dienst gedaan.

Opgraving:

Dankzij bemiddeling van Mevr. Addink-Samplonius kregen de Poortwachters, Afdeling Naarden der N.J.B.G. de mogelijkheid om onder wetenschappelijke supervisie van de heer Halbertsma, van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, een opgravingscampagne te houden, met het doel, meer gegevens over de, uit bronnen reeds bekende, voorlopers van de huidige kerk aan het licht te brengen. In December 1972 zijn we begonnen met het graven van de putten 1 t/m 4 op de assen van de kerk.

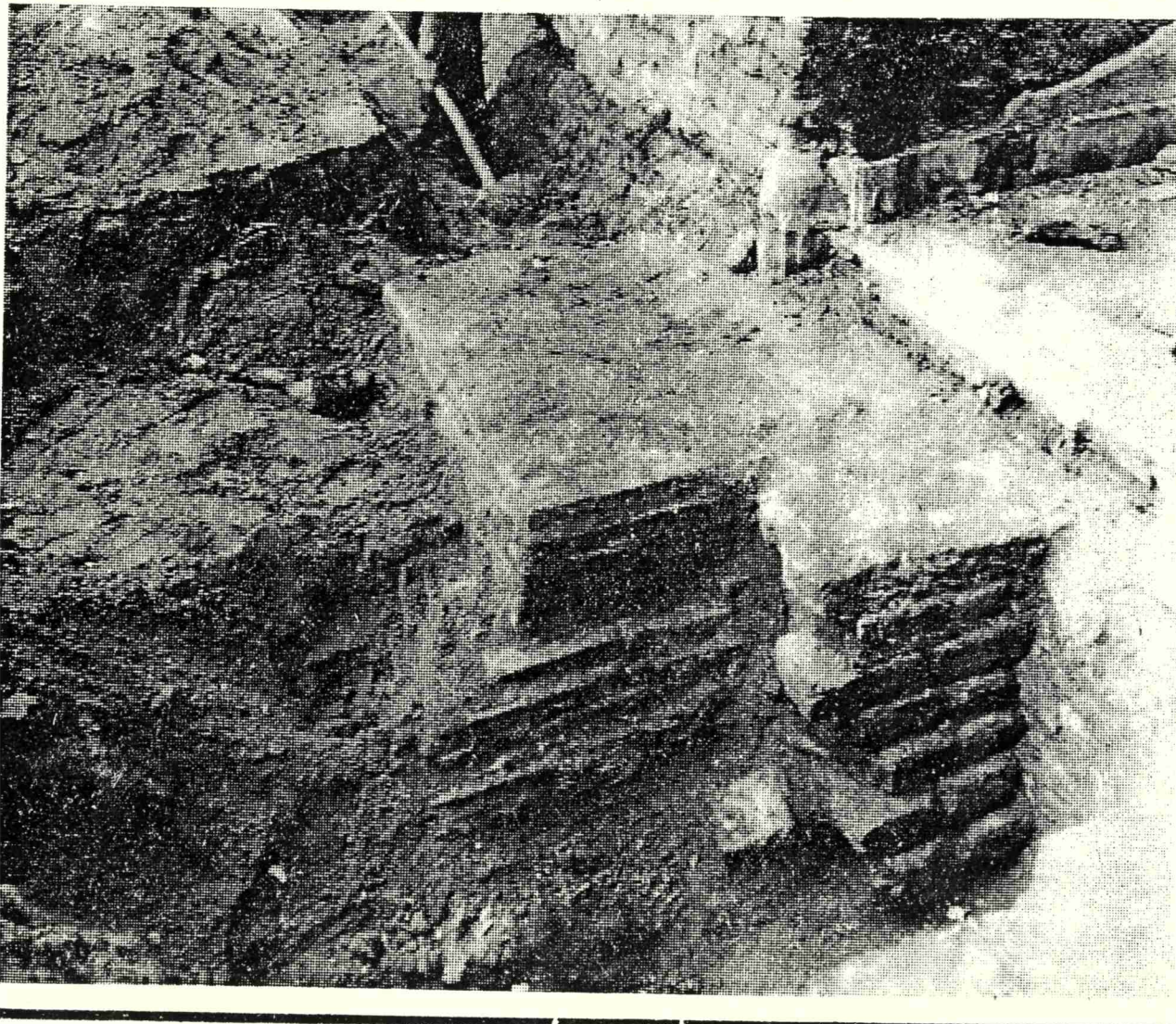
Het enthousiasme en de animo van de gravers was overweldigend, niet in het minst door het vinden van skeletten en schedels, ^{mensen} ~~soms~~ ^{hogen} ~~hogen~~ met wat haarzelen. De skeletten lagen grotendeels in vergane, maar in het profiel nog wel duidelijk te onderscheiden doodskisten, waarvan ook nog enkele gevonden hengsels afkomstig zijn. Gezien het feit dat er minstens 170 jaar geen ^{bevestigingen} ~~lijkbegravingen~~ in de kerk hadden plaatsgevonden konden we hieruit concluderen dat deze grond in ieder geval niet bij de bouw in 1890 verstoord was geweest. Bij het verder schaven werden tamelijk veel aardewerf gevonden en tevens pijpekoppen, een vingerhoed, ~~en~~ enige muntjes en door twee leden met bijzonder goede ogen enige spelden.

Een groot probleem bij het graven van deze putten was dat de zanderige zijprofielen instortten ^{en} ~~na~~ ^{hier} ~~na~~ ^{hier} geen duidelijke sporen waren af te lezen. Nadat dan ook in één put de ^{omgeving} ~~omgeving~~ grond was bereikt ^{minder} ~~minder~~ zonder duidelijke aanwijzingen ^{les} ~~les~~ te laten werd besloten, ^{om} ~~om~~ ^{aan} ~~aan~~ activiteiten naar het koor te verplaatsen, ^{door} ~~door ^{een} ~~een~~ ^{grote} ~~grote~~ ^{te} ~~te ^{maken} ~~van~~ te maken. Na eerst het zware werk van het verplaatsen van grafstenen ^{ten} ~~ten~~ ^{koste} ~~koste~~ slechts één stel tenen volbracht te hebben kon met het afgraven worden begonnen. Mede dank zij het ^{zelen} ~~zelen~~ van de grond kwamen hier bij o.a. een benen luizen-kammetje een benen benen knopen en muntjes uit verschillende perioden naar boven. Verder stootten wij op laat middeleeuwse muurresten en werden hier enkele fragmenten van kloostermoppen gevonden (soort grote baksteen) Deze kloostermoppen werden ook in put 8 ^{zuiden} ~~zuiden~~ van de kerk gevonden, doch ^{aangezien} ~~aangezien~~ ze in beide vindplaatsen niet in enigerlei verband zaten kunnen deze niet dienen als aanwijzing tot bouwwerk uit deze steen. Door ons zijn dus wel laat middeleeuwse funderingen gevonden uit de ^{toegestuurde} ~~toegestuurde~~ en de twee steunberen maar geen kloostermoppen in verband, resten, tufsteen, pa al gaten, en dergelijke. Daarom zijn er 2 mogelijkheden voor het 1416 tot parochiekerk verheven kapelletje a. het heeft op een andere plaats gestaan dan de huidige kerk en b. het is door de bouw in 1890 verloren gegaan en/of door de talrijk latere lijkbegravingen in de kerk die immers tot (lm 40 onder maaiveld) ver onder de evt. fundamente zijn gegaan.~~~~

Jorrit van Wijk

VONDST AMATEURGEOLOGEN DATEERT UIT 1250

Oude kapel op plaats Grote Kerk

HILVERSUM — Twee huisvrouwen en een longarts hebben en vrij opzienbarende vondst gedaan bij opgravingen in de Grote Kerk op de Kerkbrink. Nam men tot nog toe aan dat de eerste kerk hier in 1416 werd gebouwd, de jongste ontdekking verschaft gegevens die veel verder teruggaan. De drie amateurarcheologen, mevrouw Offerman, mevrouw Fokkema en dr. Bierhorst, stuitten onlangs op een stuk fundament uit de dertiende eeuw. „We vonden in een half uur waar we al tien maanden vergeefs naar gezocht hadden”, aldus mevrouw A. C. Fokkema-Siccama.

De vondst was het resultaat van maandenlange intensieve graafacties van een handjevol hobbyisten. Mevrouw Fokkema de domineesvrouw uit Kortenhoef, was regelmatig in de Grote Kerk te vinden. Ook toen andere gelegenheidsarcheologen het geloof in een vondst van belang allang hadden opgegeven. „Ik ben nou eenmaal erg geïnteresseerd in de wetenschappelijke kant van opgravingen. Munten en scherven laten me koud. Ik neem nooit iets mee naar huis maar ik wil wel weten hoe oud het is. De fundamenten van omstreeks 1250 vormen voor mij al een beloning”, zo verklaart zij.

Dé ontdekking van de drie amateurarcheologen. Op de voorgrond het stuk fundament dat deels (links) in 1768 werd geplaatst. Het andere deel (r.) ligt er al sinds de dertiende eeuw. Voordat deze vondst werd gedaan moesten de drie eerst enkele grafzerken weghevelen. Na ruim een decimeter graven stuitte men al op de historische brokstukken. Op de foto is duidelijk te zien dat de stenen slechts een klein stukje onder de drempel liggen.

Mevrouw Fokkema graaft graag in de grond, maar ook in de geschiedenis. Binnenkort verschijnt een boek van haar over het geslacht Siccama. Zij hoopt trouwens ook nog eens medestappers te vinden voor een Hilversums oudheidkundig archief. Volgens haar ligt er nog een groot terrein braak voor amateurarcheologen. „Je kunt ontzettend veel doen. Graven? Dat is slagroom. Je moet kijken waar draglines bezig zijn. Onlangs vond ik bij de burelen nog een scherf uit 1100”.

Ze kwam in de Grote Kerk nadat zij gehoord had van een initiatief van vrouw M. Addink-Samplonius. Gezamenlijk met de Poortwachters, een jeugdgroep, begon zij vorig jaar december de opgravingen die onder leiding stonden van drs. H. Halbertsma van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Toen resultaten uitbleven, staakten de Poortwachters hun werkzaamheden.

Mevrouw Fokkema ging echter door. Zij slaagde er in om de belangstelling te winnen van de archeologische vereniging Naerdincklandt. Vertelt zij: „We ondervonden veel hinder van de graven onder de kerk. Je kon geen spa in de grond zetten of je stuitte op een schedel, een spaakbeen of een ellepijp. We moesten er trouwens ook nog voor waken dat schoolieren schedels meenamen. Daar zijn ze kennelijk nogal tuk op”.

Met de leden van Naerdincklandt vond mevrouw Fokkema aan de oostzijde van het koor een fundering uit de zestiende eeuw. De fundamenten stonden op ongeroerde grond. Dat betekent dat er nimmer eerder gebouwd is geweest. Onder de fundamenten

vonden we botten. En dan te bedenken dat de architect er in 1890 van ging dat er gebouwd was op fundamente uit 1768”. Vervolgens vond de groep amateurarcheologen aan de zuidzijde van het koor een trapvormig fundament uit de vijftiende eeuw.

Nieuwe opgravingen leverden weliswaar geen tastbaar resultaat, maar zij leidden wel tot belangrijke conclusies. De groep groef op de scheidingsslijn tussen kerk en schied een put van 2,25 m. Mevrouw Fokkema: „We vonden ongeroerde grond. Met andere woorden, er is pertinent geen muur geweest tussen de twee gedeelten. Er was weleens verondersteld dat het koor aanvankelijk een kapel was geweest en dat de andere delen er later bij waren gebouwd”.

Op advies van drs. Halbertsma zette de groep de opgravingen voort bij de toren. Na slechts dertien centimeter graven stootte de twee huisvrouwen en de longarts op een fundamente vermoedelijk het onderste deel van een pilaar uit de herbouw van 1768. De drie vermoedden aanvankelijk niet dat zij een veel belangrijker vondst hadden gedaan. Toen zij het fundamente hadden gereinigd bleek het één geheel te vormen met een fundamente uit de dertiende eeuw; men had de oude stenen gewoon gebruikt bij de herbouw van de kerk enkele eeuwen later. Verder werd tot vier meter in de muur een spoor van kloostermoppen (stenen van 6½x15x20 cm) gevonden.

„Daarna raakten wij het spoor kwijt. Ik vermoed, dat de muur van de oude kapel of onder de kosterswoning of noordelijk van de toren heeft gelegen”, zo meent de amateurarcheologe. Overigens zal niemand de vondsten meer kunnen aanschouwen. Na twee dagen moest de put weer worden gedicht in verband met de herbouw van de toren van de Grote Kerk. De groep heeft echter foto's gemaakt die te zijner tijd met de munten die eerder werden opgegraven en de werktekeningen zullen worden geëxposeerd in De Vaart.

Drs. Halbertsma van het ROB over de vondsten: „Er zijn natuurlijk wel meer fundamenten uit de twaalfde eeuw gevonden, maar dit is een bijzondere ontdekking voor Hilversum. Te meer daar men dacht dat de eerste kerk of kapel in de vijftiende eeuw was gebouwd. Erg leuk voor de groep van mevrouw Fokkema”.

TorenPortaal

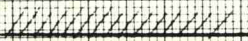
PILAAR -
FUNDAMENT
HERBOUW 1767

Put L

Muurresten van 13^e eeuwse kapel, bestaande uit kloostermoppen afm. $20 \times 15 \times 6,5$ m³, zeven lagen dik. Het herbouwde pilaar fundament van kleinere late bakstenen ($17 \times 10 \times 4$) is gebruikt met opzet in combinatie met deze muurresten. De bovenkant van beide fundamenteën was bij de herbouw (1767) tot een geheel samengevoegd.

MEISELWERK 1767

MEISELWERK VAN VOORDEBRAND 1766

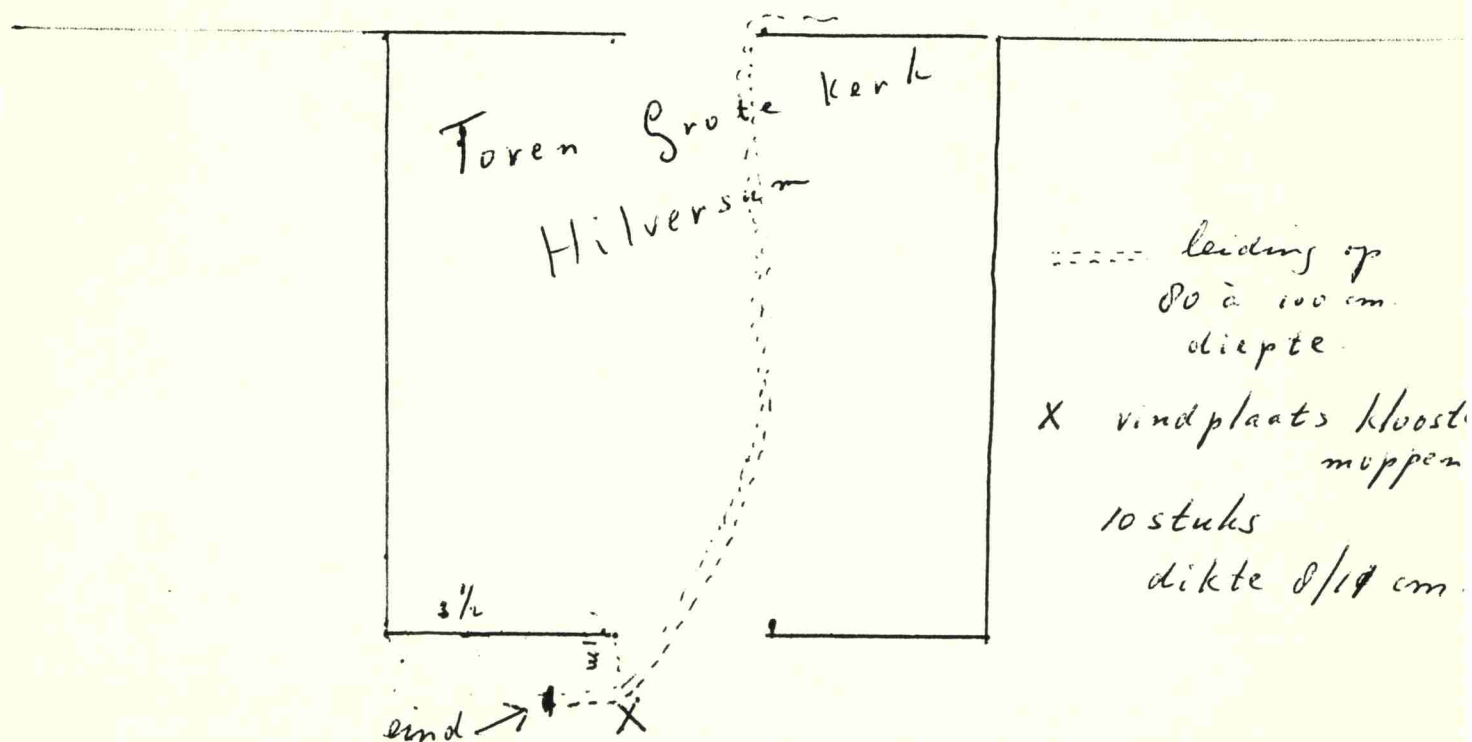
)* Bijna alle kloostermoppen waren incompleet, bij latere waarnemingen zijn we er in geslaagd een gaaf exemplaar te vinden, dit was 30 cm lang

A.C. Fokkema - Siceame
Kortenhoeftsedijk 163
Kortenhoeft.

27 sep. 1974.

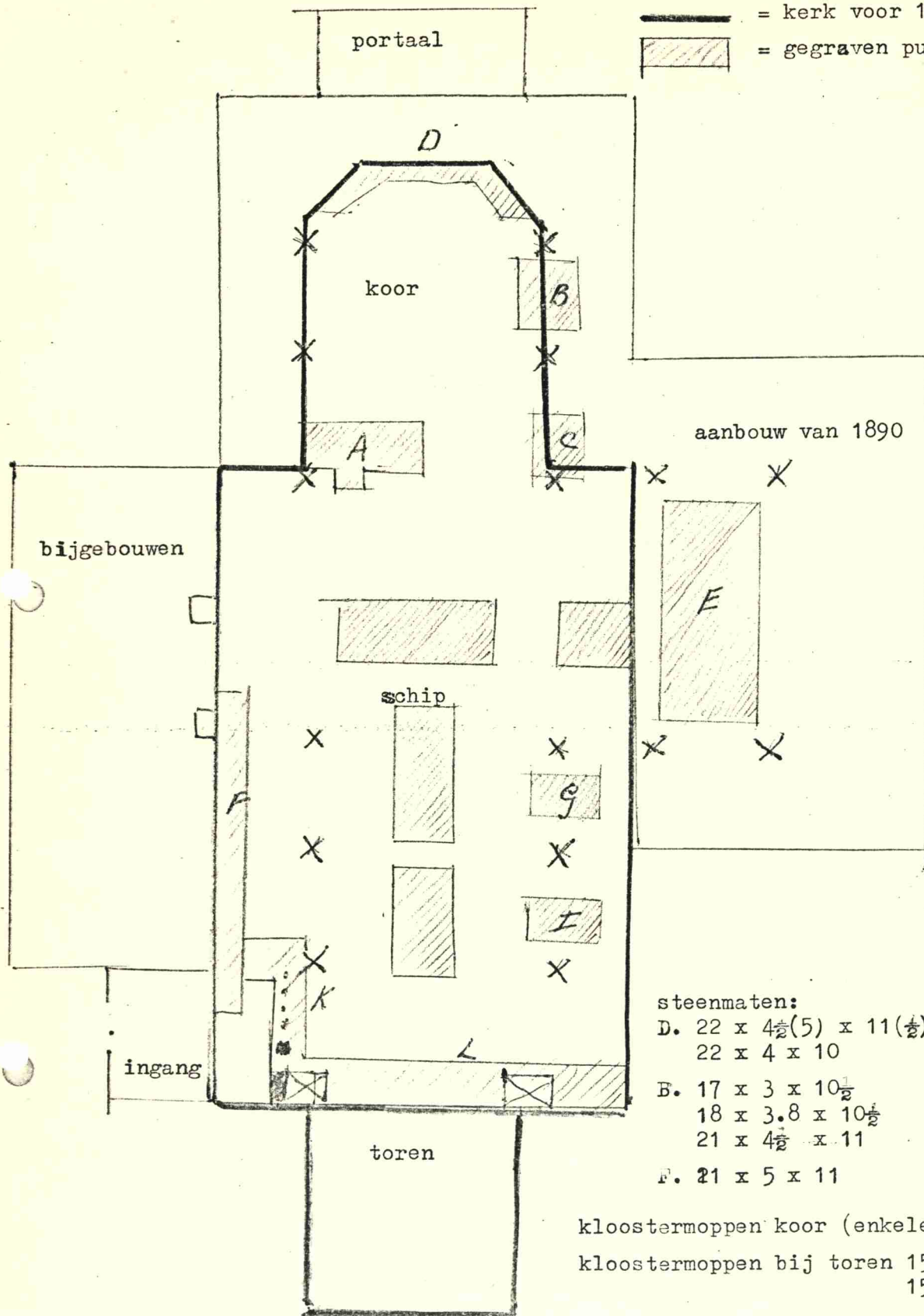
Op 27 sept. 1974 werden door werklieden
op $\pm 80/100$ cm diepte en $3\frac{1}{2}$ m van Noord^{West} punt toren
ca. 1 m uit de muur (zijde Torenstraat)
10 kloostermoppen gevonden. De 11 cm diep.
De leiding werd niet verder gegraven dan
streep aangeeft.

kerk schip

portaal

— = kerk na 1890
 — = kerk voor 1890
 ▨ = gegraven putten

steenmaten:

D. $22 \times 4\frac{1}{2}(5) \times 11(\frac{1}{2})$
 $22 \times 4 \times 10$

B. $17 \times 3 \times 10\frac{1}{2}$
 $18 \times 3.8 \times 10\frac{1}{2}$
 $21 \times 4\frac{1}{2} \times 11$

F. $21 \times 5 \times 11$

kloostermoppen koor (enkele verspreid) $12 \times 7\frac{1}{2} \times 21$

kloostermoppen bij toren $15 \times 6\frac{1}{2} \times 20$ (afgebr.)
 $15 \times 6\frac{1}{2} \times 30$

GROTE KERK HILVERSUM
=====

Wat niet in de rapporten staat

dat enige malen er stopzetting dreigde door moeilijkheden van buitenaf!
dat vlgs. fa. Eesteren geen metingen mochten worden verricht b. toren, coörd. bemidd.
dat het artikel "skeletten rijzen op uit hun graf" in de Gooi- en Eemlander,
de kerkvoogden wel niet uit hun graf, maar wél uit hun stoel deed rijzen en
ter afgebrande kerk gaan! Zeer boos!!! Zeer verbolgen !!!

De coördinator heeft toen poolshoogte genomen. De heren bleken verbolgen omdat
de bouw van de Amrobank op het oude kerkhof er hele stukken in de krant stonden
van Hilversumers, die schande spraken van het feit dat schoolkinderen door de
stad liepen met stukken skelet en beenderen. Men wilde dit tot iedere prijs in
de kerk voorkomen. Vandaar de zeer strenge controle op het open en bloot laten
liggen van botten en beenderen (deze werden dan ook altijd zorgvuldig bedekt,
helaas, de regen en de jeugd brachten die dingen altijd weer boven).
Hierop bracht ik een bezoek aan de president-kerkvoogd teneinde tot beter begrip
te komen, ook met de predikant der kerk ds. Smit en de kerkvoogd de Graaf (van de
Grote Kerk) werden goede contacten gelegd. Er werd afgesproken dat de kerkvoogd
van iedere ontwikkeling op de hoogte zou worden gehouden en dat aan hun wensen
zoveel mogelijk tegemoet zou worden gekomen! Ds. Smit bracht oude tekeningen en
de pres. kerkvoogd kwam koffiedrinken bij de opgraving!!

Naar aanleiding van dit gesprek werd contact gezocht met de Gooi- en Eemlander.
Met hoofdredacteur dr. Pikkemaat werd afgesproken dat hunnerzijds geen publicatie
meer zouden plaatsvinden op voorwaarde dat zij als eerste de primeur kregen van
vondsten. Deze regeling heeft prima gewerkt en ieder was tevreden. Toen de opgra-
ving op haar eind liep kwam op een seintje onzerzijds de fotograaf van de G&E
foto's nemen. De krant heeft inderdaad de primeur gehad.

Wat in de rapporten staat

dat zeer zorgvuldig en voorzichtig opgegraven vlechtwerk een doodgewone bezem was
dat een "bronzen beitel" een doodgewone ijzeren wig was voor het loswrikken van
dát ieder groen stukje aardewerk geen andenne is..... stenen..
dat je ook spelden op zand kunt zoeken
dat zand vuil maakt.....

F.

Westerheem

XXII -5-1973.

HET AFWIJKEND TYPE GRAPE UIT HAARLEM'S BODEM II *

J. Schimmer

Naar aanleiding van het artikel van de heer Calkoen in Westerheem 1973 no. 3 kan ik mededelen dat het betreffende type graapje of kommetje bekend is van de opgraving onder de Sint Olofskapel te Amsterdam in 1972.

Onder hoofdstuk III van de publicatie „Vondsten onder de Sint Olofskapel”, Stads kernonderzoek in Amsterdam, beschrijft drs. J. M. Baart de aangetroffen potten en pannen van de wacht van de voormalige St. Olofspoort. Deze konden worden gedateerd tussen 1377 en 1425.

Van het betreffende type graapje werden 2 exemplaren aangetroffen n.l. één van wit bakkend aardewerk met loodglazuur, totale hoogte 11,5 cm (zie fig. 1) en één van rood aardewerk met loodglazuur en stippen van slibversiering op de rand, totale hoogte 9 cm (zie fig. 2).

Dit laatste exemplaar is kennelijk zo goed als identiek aan het exemplaar uit Haarlem.

De heer Baart vermeldt in bovengenoemde publicatie over het aardewerk van witbakkende tertiaire klei, dat het hier om importstukken gaat, die mogelijk met andere ladingen (o.a. lei) werden aangevoerd uit de omgeving van Andenne of mogelijk ook uit Langerwehe. Het roodbakkende aardewerk van hetzelfde type dat in Haarlem en ook in Amsterdam werd aangetroffen is een inheems produkt van lokale of nabije produktie dat het buitenlandse type aardewerk imiteerde.

De betreffende Haarlemse graap kan derhalve worden gedetermineerd als een inheems produkt, uit een nabijgelegen pottenbakkerij, daterend uit eind 14e of begin 15e eeuw.

Mij rest nog dank te zeggen aan de Afdeling Archeologie van de Dienst der Publieke Werken te Amsterdam voor het ter beschikking stellen van de foto's.

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM

A. C. Fokkema-Siccama

Door de „Poortwachters”, een afdeling van de N.J.B.G., werd december 1972 gestart met een opgraving in de Grote Kerk te Hilversum onder supervisie van

*) Voor de afbeeldingen, zie blz. 205.

drs. H. Halbertsma van de R.O.B. Ook één der leden van de werkgroep Naerdincklandt verleende wekelijkse hand- en spijtdienst. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten; na een uur stortte het mooiste profiel als zand in elkaar. Het werk, door de jongelui met veel enthousiasme begonnen, vorderde heel langzaam. Behalve schedels (soms met haar), botten en kisten groeven we wat munten op en wat scherven. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs. Halbertsma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovige bureu te Hilversum, die ressorteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H. Vitus, te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd (Arch. Aartsb. Utrecht XXVI, 408).

Eerst werden in het schip van de kerk vier putten 1, 2, 3, 4 gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd ten zuiden van het oude schip een put 5 gegraven en werden de fundamenteu op de grens van koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd, en werd begonnen met het systematisch afgraven van het gehele kooroppervlak. Een gigantisch werk! Door het geringe resultaat verflauwde de animo bij de jongelui, en het aantal gravers verminderde tot één of twee per keer. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

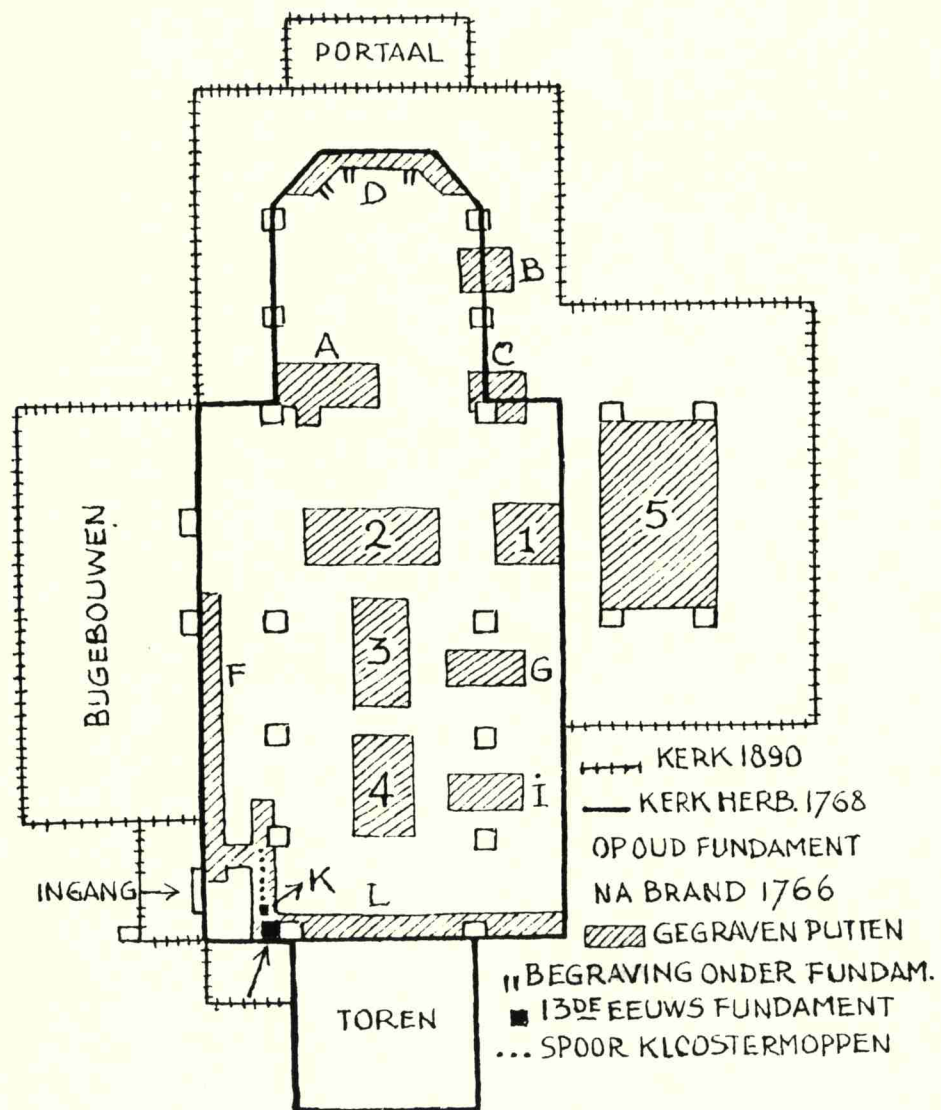
In de voorafgaande maanden was echter de slapende werkgroep Naerdincklandt van de A.W.N. te Hilversum klaar wakker geworden en had verschillende activiteiten ontplooid. Zij richtte tot mij als de coördinator (op de jaarvergadering te Leiden) het verzoek de opgraving over te nemen. Dit leverde geen moeilijkheid op, want de coördinator was degene die met de jeugdgroep had meegegraven. Een verzoek gericht tot drs. Halbertsma om de opgraving te mogen voortzetten werd vlot ingewilligd.

Eind juni werd onder leiding van de coördinator gestart. Er werd een oplossing gevonden voor het instorten der putten door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening door de architect bij de bouw van de kerk in 1890 gebruikt, bracht spoedig de oude fundering aan het licht. Op de plaats, 1,65 m onder de kerkvloer, werd een 16e eeuwse koorsluiting gevonden op oude begraving (D).

De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot; onder deze begraving bevond zich de ongestoorde grond.

In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundament van 15e eeuwse stenen blootgelegd (B), ook dit rustte op ongeroerde grond.

Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven tot 2,25 m onder de vloer tot de ongestoorde grond. Met zekerheid kon worden vastgesteld, dat in de Grote Kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur is geweest tussen koor

FUNDAMENT D: 1.65 ONDER KERKVLOER
 " B EN C IDEM
 " F: 80 CM ONDER KERKVLOER
 " L: 66 CM " "
 PUT A: 2.25 ONDER KERKVLOER
 DAARONDER OVERAL ONGESTOORDE GROND

tek. A. C. Fokkema-Siccama; bew. door H. J. Calkoen

en schip. In de put (A) werd geen enkel stukje puin gevonden. De kapel lag dus beslist niet in het koor.

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met de herbouw van de toren, werd ook daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbertsma aan de noordkant. En zie, de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spadesteek reeds op een fundament van de paalfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we losse kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we de ontdekking! De pilaarfundering vormde één geheel met een kloostermoppen-fundament van 38 x 47 cm en 66 cm diep op 75 cm uit de toren. Drs. Halbertsma, die op dat moment kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij plaatste het fundament in de 13e eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering, 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13e eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (K) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 m uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele eeuwen plaats gevonden hebbende begraving.

Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons onderzoek aan de voet van de 15e eeuwse toren te verrichten. Gelukkig konden er door de fotodienst van de Gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum foto's worden gemaakt op ons verzoek.

ARTEFACTEN UIT HET MESOLITHICUM OP DE PAS TE WYCHEN

W. J. van Rossum

In de aan archeologische vondsten zo rijke omgeving van Nijmegen neemt het dorp Wychen, ten westen van Nijmegen, voor wat de prehistorie betreft een bijzondere plaats in. Dit is niet in de laatste plaats te danken (of misschien te wijten) aan de enorme grondverplaatsingswerkzaamheden ten behoeve van de huizenbouw en zandwinning, die het landschappelijk karakter van dit industrialiserend dorp grondig doen veranderen. Steeds meer eigenaars van landbouw-

ING GROTE HIL VERSUM

G. E. B.
20 okt 1973

tal gravers verminderde tot 1 of 2 per ek. Eind mei werd besloten de zaak te open.

Vanuit de archeologische afdeling Hilsum „Naerdincklandt” (secre. mevr. -Oliemans, Eemnesserweg 46 Blaricum) werd toen aan de coördinator het zoek gedaan de opgraving te mogen ondernemen. Deze nam daarop contact op met drs. Halbersma; het verzoek werd toegewilligd. De 2e opgraving startte eind juni onder leiding van de coördinator. Voor het instorten der putten werd een oplossing gevonden door deze trappuizen te laten aflopen. De tekening van de kerk bij de herbouw van de kerk in 1900 gebruikt bracht spoedig de oude afbeelding aan het licht. Op deze plaats 100 cm. Onder het vloeroppervlak werd in de 16e eeuwse fundamenteel gevonden op de begraving. De kerk gaf echter niet gemakkelijk haar geheimen bloot! In de zuidelijke koormuur werd een mooi p-vormig fundament van 15e eeuwse naturen gevonden; (ook dit rustte op ongeoorde grond). Op de scheiding tussen de kerk en schip werd een grote put gegraven. Met zekerheid kon worden vastgesteld dat in de grote kerk te Hilversum ooit een scheidsmuur heeft bestaan tussen koor en schip, er werd in deze put een stukje puin gevonden. De kapel lag niet in het koor!!! Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zouden worden met de herbouw van de 15e eeuwse toren, werd daar een onderzoek gesteld. Op aanwijzing van drs. Halbersma aan de noordkant. En zie de goet waren ons gunstig gezind. Na het verwijderden der grafzerken stootten we de eerste spa reeds op een fundament van de pilaarfundering der gotische kerk.

Naast deze fundering vonden we ook kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we de ontdekking! De pilaarfundering vormde één geheel met een kloostermoppenfundament van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de ongeoorde grond) op een afstand van 75 cm van de noordoosthoek der toren. Drs. Halbersma die op dat moment juist kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij stelde het fundament uit de 13e eeuwse eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum. Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13e eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (van plm. 35 cm aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 cm uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele eeuwen plaats gevonden hebbende begraving. Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons onderzoek aan de voet van de toren te verrichten. Op ons verzoek werden er door de fotodienst van de gemeentelijke dienst voor kunstaten te Hilversum opnamen gemaakt van het inmiddels reeds weer verdwenen fundament. Heel even hebben we kennis kunnen nemen van dit vroege stukje Hilversum.

Mevr. A. C. Fokkema-Siccama,
coördinator voor het Gooi
van de Archeologische Werkgemeenten

Westerheem

XXII - 5 - 1973

HET AFWIJKEND TYPE GRAPE UIT HAARLEM'S BODEM II *

J. Schimmer

Naar aanleiding van het artikel van de heer Calkoen in Westerheem 1973 no. 3 kan ik mededelen dat het betreffende type graapje of kommetje bekend is van de opgraving onder de Sint Olofskapel te Amsterdam in 1972.

Onder hoofdstuk III van de publicatie „Vondsten onder de Sint Olofskapel”, Stadskernonderzoek in Amsterdam, beschrijft drs. J. M. Baart de aangetroffen potten en pannen van de wach van de voormalige St. Olofspoort. Deze konden worden gedateerd tussen 1377 en 1425.

Van het betreffende type graapje werden 2 exemplaren aangetroffen n.l. één van wit bakkend aardewerk met loodglazuur, totale hoogte 11,5 cm (zie fig. 1) en één van rood aardewerk met loodglazuur en stippen van slibversiering op de rand, totale hoogte 9 cm (zie fig. 2).

Dit laatste exemplaar is kennelijk zo goed als identiek aan het exemplaar uit Haarlem.

De heer Baart vermeldt in bovengenoemde publikatie over het aardewerk van witbakkende tertiaire klei, dat het hier om importstukken gaat, die mogelijk met andere ladingen (o.a. lei) werden aangevoerd uit de omgeving van Andenne of mogelijk ook uit Langerwehe. Het roodbakke aardewerk van hetzelfde type dat in Haarlem en ook in Amsterdam werd aangetroffen is een inheems produkt van lokale of nabije produktie dat het buitenlandse type aardewerk imiteerde. De betreffende Haarlemse graap kan derhalve worden gedetermineerd als een inheems produkt, uit een nabijgelegen pottenbakkerij, daterend uit eind 14e of begin 15e eeuw.

Mij rest nog dank te zeggen aan de Afdeling Archeologie van de Dienst der Publieke Werken te Amsterdam voor het ter beschikking stellen van de foto's.

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM

A. C. Fokkema-Siccama

Door de „Poortwachters”, een afdeling van de N.J.B.G., werd december 1972 gestart met een opgraving in de Grote Kerk te Hilversum onder supervisie van

*) Voor de afbeeldingen, zie blz. 205.

drs. H. Halbertsma van de R.O.B. Ook één der leden van de werkgroep Naerdincklandt verleende wekelijkse hand- en spijtdienst. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten; na een uur stortte het mooiste profiel als zand in elkaar. Het werk, door de jongelui met veel enthousiasme begonnen, vorderde heel langzaam. Behalve schedels (soms met haar), botten en kisten groeven we wat munten op en wat scherven. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs. Halbertsma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovige bureu te Hilversum, die ressorteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H. Vitus, te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd (Arch. Aartsb. Utrecht XXVI, 408).

Eerst werden in het schip van de kerk vier putten 1, 2, 3, 4 gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd ten zuiden van het oude schip een put 5 gegraven en werden de fundamenteu op de grens van koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd, en werd begonnen met het systematisch afgraven van het gehele kooroppervlak. Een gigantisch werk! Door het geringe resultaat verflauwde de animo bij de jongelui, en het aantal gravers verminderde tot één of twee per keer. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

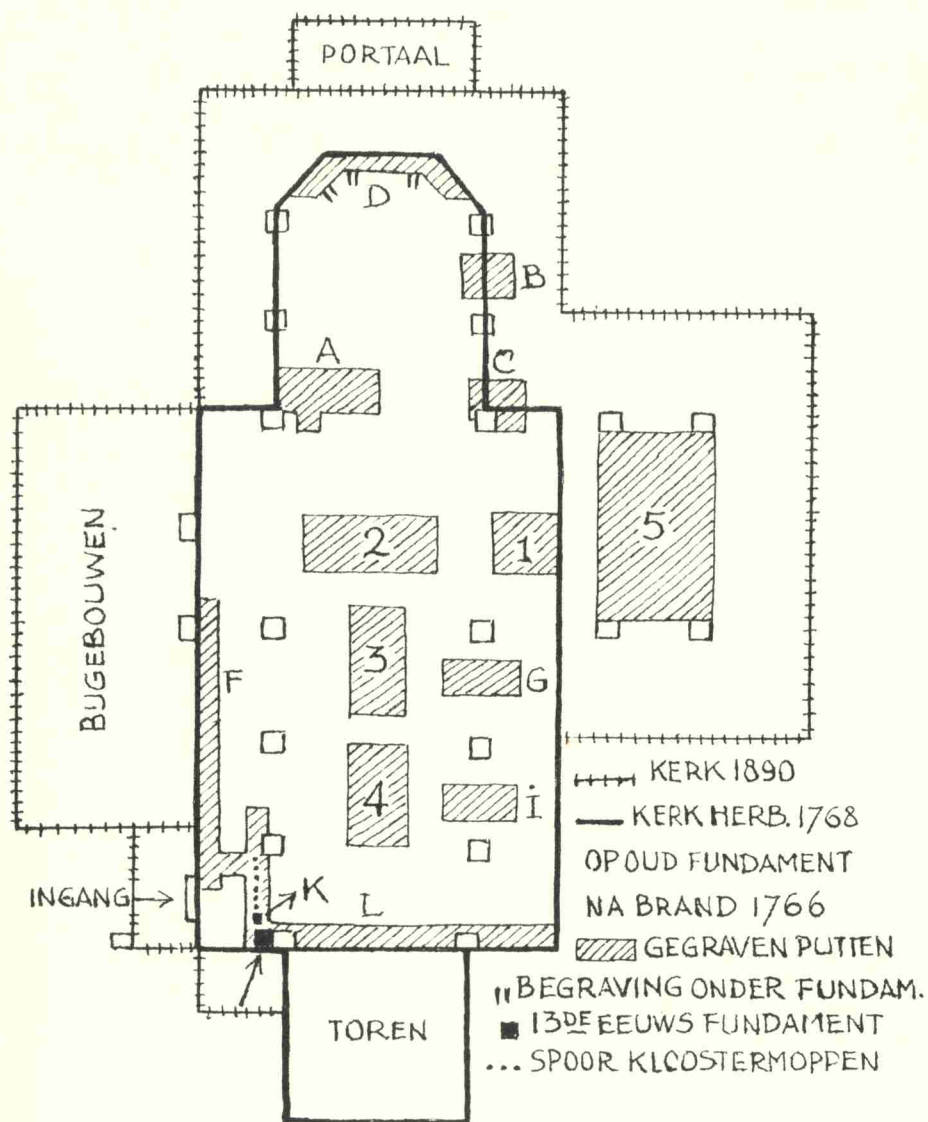
In de voorafgaande maanden was echter de slapende werkgroep Naerdincklandt van de A.W.N. te Hilversum klaar wakker geworden en had verschillende activiteiten ontplooid. Zij richtte tot mij als de coördinator (op de jaarvergadering te Leiden) het verzoek de opgraving over te nemen. Dit leverde geen enkele moeilijkheid op, want de coördinator was degene die met de jeugdgroep had meegegraven. Een verzoek gericht tot drs. Halbertsma om de opgraving te mogen voortzetten werd vlot ingewilligd.

Eind juni werd onder leiding van de coördinator gestart. Er werd een oplossing gevonden voor het instorten der putten door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening door de architect bij de bouw van de kerk in 1890 gebruikt, bracht spoedig de oude fundering aan het licht. Op de plaats, 1,65 m onder de kerkvloer, werd een 16e eeuwse koorsluiting gevonden op oude begraving (D).

De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot; onder deze begraving bevond zich de ongestoorde grond.

In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundament van 15e eeuwse stenen blootgelegd (B), ook dit rustte op ongeroerde grond.

Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven tot 2,25 m onder de vloer tot de ongestoorde grond. Met zekerheid kon worden vastgesteld, dat in de Grote Kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur is geweest tussen koor

FUNDAMENT D: 1.65 ONDER KERKVLOER

" B EN C IDEM

" F: 80 CM ONDER KERKVLOER

" L: 66 CM " "

PUT A: 2.25 ONDER KERKVLOER

DAARONDER OVERAL ONGESTOORDE GROND

tek. A. C. Fokkema-Siccama; bew. door H. J. Calleen

en schip. In de put (A) werd geen enkel stukje puin gevonden. De kapel lag dus beslist niet in het koor.

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met de herbouw van de toren, werd ook daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbertsma aan de noordkant. En zie, de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spadesteek reeds op een fundament van de paalfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we losse kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we de ontdekking! De pilaarfundering vormde één geheel met een kloostermoppen-fundament van 38 x 47 cm en 66 cm diep op 75 cm uit de toren. Drs. Halbertsma, die op dat moment kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij plaatste het fundament in de 13e eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering, 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13e eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (K) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 m uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele eeuwen plaats gevonden hebbende begraafing.

Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons onderzoek aan de voet van de 15e eeuwse toren te verrichten. Gelukkig konden er door de fotodienst van de Gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum foto's worden gemaakt op ons verzoek.

ARTEFACTEN UIT HET MESOLITHICUM OP DE PAS TE WYCHEN

W. J. van Rossum

In de aan archeologische vondsten zo rijke omgeving van Nijmegen neemt het dorp Wychen, ten westen van Nijmegen, voor wat de prehistorie betreft een bijzondere plaats in. Dit is niet in de laatste plaats te danken (of misschien te wijten) aan de enorme grondverplaatsingswerkzaamheden ten behoeve van de huizenbouw en zandwinning, die het landschappelijk karakter van dit industrialiserend dorp grondig doen veranderen. Steeds meer eigenaars van landbouw-

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM
dec.'72 tot sep.'73

Door de "Poortwachters" een afd.v.d.Ned.Jeugd Bond v.Geschiedenis, werd dec'72 gestart met een opgraving in de grote kerk te Hilversum onder supervisie van drs-Halbersma van de Rijksdienst Onderzoek Bodem te Amersfoort. Ook de coördinator van de archeologische

TVE 3-129

werkgroep Nederland (AWN) v.h.Gooi verleende handen spitdienst wekelijks. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten, na een uur was het mooiste profiel ingestort. Het werk dat door de jongelui met veel enthousiasme was begonnen vorderde langzaam. Behalve schedels (soms met haar) botten en kisten groeven we scherven en munten op. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs. Halbersma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovigen van Hilversum die re-sorteerteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H. Vitus te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd. (Archief aartsb. Utr. XXVI 408).

Eerst werden i.h.schip v.d.kerk vier putten gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd gezocht ten zuiden van het oude schip en werden de fundamenteën op de grens tussen koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd en begonnen met het systematisch afgraven van het gehele koor. Een gigantisch werk ! Door het geringe resultaat verflauwde de animo en het aantal gravers verminderde tot 1 of 2 per week. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

Vanuit de archeologische afdeling Hilversum "Naerdincklant" (secr. mevr. Tol-Olieman, Eemnesserweg 46 Blaricum, werd toen aan de coördinator het verzoek gedaan de opgraving te mogen overnemen. Deze nam daarop contact op met drs. Halbersma; het verzoek werd vlot ingewilligd. De 2e opgraving startte eind juni onder leiding van de coördinator. Voor het instorten der putten werd een oplossing gevonden door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening van de kerk bij de herbouw van de kerk in 1890 gebruikt spoedig de oude fundering aan het licht. Op deze

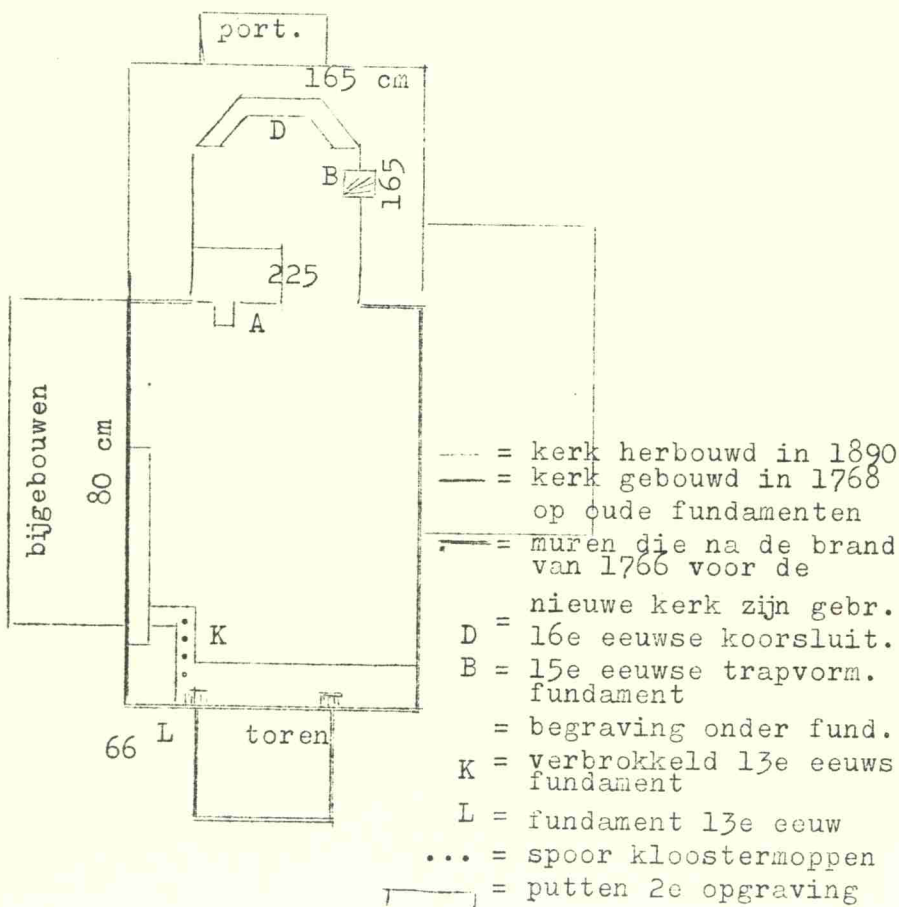
plaats 1.65 cm onder het vloeroppervlak werd een 16de eeuwse fundamente gevonden op oude begraafing (D). De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot! In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundamente van 15de eeuwse steen gevonden (B) ook dit rustte evenals (D) op ongestoorde grond. Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven. De begraafing lag hier tot op een diepte van 225 cm. Met zekerheid kon worden vastgesteld dat in de grote kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur heeft bestaan tussen koor en schip, er werd in deze put geen stukje puin gevonden (A). De kapel lag dus niet in het koor !!

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met herbouw van de 15de eeuwse toren, werd daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbersma aan de noordkant. En zie de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spa reeds op een fundamente van de pilaarfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundamente deden we de ontdekking: De pilaarfundering vormde een geheel met een kloostermoppenfundamente van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de ongeroerde grond) op een afstand van 75 cm. van de noordoosthoek der toren. Drs. Halbersma die op dat moment juist kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij stelde het fundamente uit de 13de eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13de eeuwse fundamente een stukje fundamente ontdekt uit de 13e eeuw (k) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 meter uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele

eeuwen plaats gevonden hebbende begraiving. Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we de tijd om ons onderzoek aan de voet van de toren te verrichten. Op ons verzoek werden er door de fotodienst van de gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum opnamen gemaakt van 't inmiddels reeds verdwenen fundament. Heel even hebben we kennis kunnen nemen van dit vroege stukje Hilversum.

Mevr. A.C.Fokkema-Siccama (Coördinator voor het Gooi van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland). Kortenhoef.

Historie:

De oudste bronnen op kerkelijk gebied in Hilversum vinden we in een akte Van 1446, waarin door de Bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, de reeds bestaande kapel tot parochiekerk werd verheven. Dit waarschijnlijk wegens de afstand en slechte wegen naar de Larense kerk (St. Jans Kerkhof), en door de gestadige groei van Hilversum. Tegen het einde van de 15e eeuw is een nieuwe kerk gebouwd ter vervanging van de oude kapel. Nadat het gebouw in 1581 voor de Hervormde godsdienst bestemd werd, is de kerk o.a. in 1766 afgebrand en grotendeels vernield, maar daar het muurwerk grotendeels gespaard bleef, werd hij in de oude vorm herbouwd. Gezien het toenemen van het aantal lidmaten van de hervormde gemeente, werd de kerk in de tweede helft van de 19e eeuw te klein, vandaar dat J. Wolters opdracht kreeg een nieuw en grotere kerk te bouwen. Tezamen met de, bij de bouw van 1890 gespaard gebleven eind 15e-eeuwse toren en twee steunberen, heeft deze kerk van zijn inwijding in 1891 tot de brand in 1971 dienst gedaan.

Opgraving:

Dankzij bemiddeling van Mevr. Addink-Samplonius kregen de Poortwachters, Afdeling Naarden der N.J.B.G. de mogelijkheid om onder wetenschappelijke supervisie van de heer Halbertsma, van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, een opgravingscampagne te houden, met het doel, meer gegevens over de, uit bronnen reeds bekende, voorlopers van de huidige kerk aan het licht te brengen. In December 1972 zijn we begonnen met het graven van de putten 1 t/m 4 op de assen van de kerk.

Het enthousiasme en de animo van de gravers was overweldigend, niet in het minst door het vinden van skeletten en schedels, ^{maken} ~~some~~ ^{en} ~~hag~~ ^{en} met wat haarzen. De skeletten lagen grotendeels in vergane, maar in het profiel nog wel duidelijk te onderscheiden doods-kisten, waarvan ook nog enkele gevonden hengesels afkomstig zijn. Gezien het feit dat er minstens 170 jaar geen ^{bevestigingen} ~~lijkbegravingen~~ in de kerk hadden plaatsgevonden konden we hieruit concluderen dat deze grond in ieder geval niet bij de bouw in 1890 verstoord was geweest. Bij het verder schaven werden tamelijk veel aardewerf gevonden en tevens pijpekoppen, een vingerhoed, ~~en~~ ^{en} enige muntjes en door twee leden met bijzonder goede ogen enige spelden.

Een groot probleem bij het graven van deze putten was dat de zanderige zijprofielen instortten ^{nochtan} ~~en~~ ^{hier} ~~met~~ ^{geen} duidelijke sporen waren af te lezen. Nadat dan ook in één put de ^{20-30 cm} ~~omgeven~~ ^{grond} was bereikt ~~minder~~ ^{zonder} duidelijke aanwijzingen ^{les} ~~te~~ ^{laten} werd besloten, ^{en} ~~om~~ ^{aan} ~~een~~ ^{actieve} ~~actieve~~ ^{iteiten} naar het koor te verplaatsen, ^{om} ~~door~~ ^{een} ~~grote~~ ^{hok} ~~te~~ ^{te} ~~maken~~ ^{van}. Na eerst het zware werk van het verplaatsen van grafstenen ^{sch} ~~te~~ ^{kosten} slechts één stel tenen volbracht te hebben kon met het afgraven worden begonnen. Mede dank zij het ^{zelen} ~~van~~ ^{de} ~~grond~~ kwamen hier bij o.a. een benen luizen-kammetje een benen benen knopen en muntjes uit verschillende perioden naar boven. Verder stootten wij op laat middeleeuwse muurresten en werden hier enkele fragmenten van kloostermoppen gevonden (soort grote baksteen) Deze kloostermoppen werden ook in put 8 ^{20-30 cm} ~~zuiden~~ ^{van} van de kerk gevonden, doch aangezien ze in beide vindplaatsen niet in enigerlei verband zaten kunnen deze niet dienen als aanwijzing tot bouwwerk uit deze steen. Door ons zijn dus wel laat middeleeuwse funderingen gevonden uit de ^{tegenwoord} ~~tegenwoord~~ ^{en} ~~en~~ ^{de} ~~steunberen~~ ^{maar} ~~geen~~ ^{kloostermoppen} ~~in~~ ^{verband}, ~~resten~~, ^{tufsteen}, ~~pa~~ ^{al} ~~gaten~~, ~~en~~ ^{dergelijke}. Daarom zijn er 2 mogelijkheden voor het 1416 tot parochiekerk verheven kapelletje a. het heeft op een andere plaats gestaan dan de huidige kerk en b. het is door de bouw in 1890 verloren gegaan en/of door de talrijk latere lijkbegravingen in de kerk die immers tot (lm 40 onder maaiveld) ver onder de evt. ^{fundamente} ~~zijn~~ ^{gegaan}.

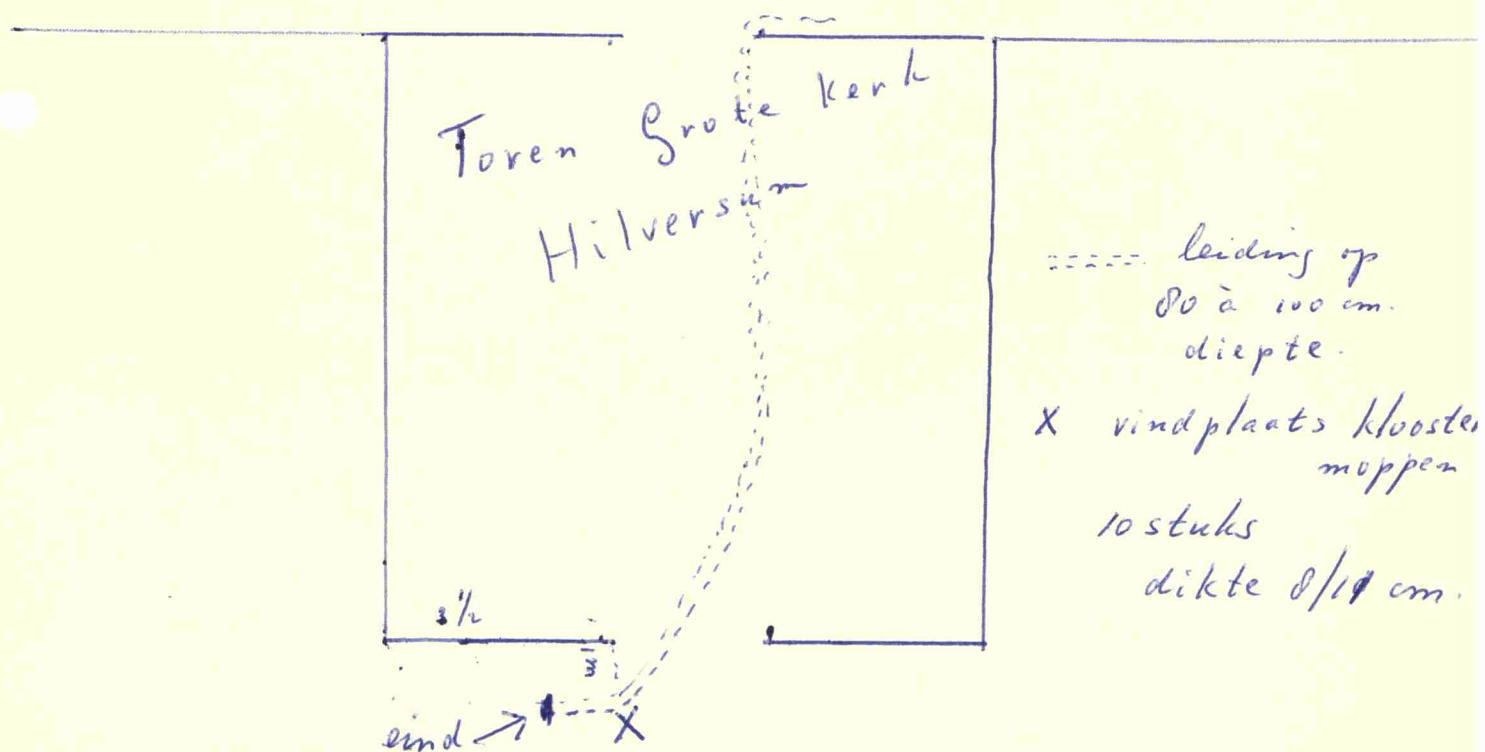
Jozie van Wijk.

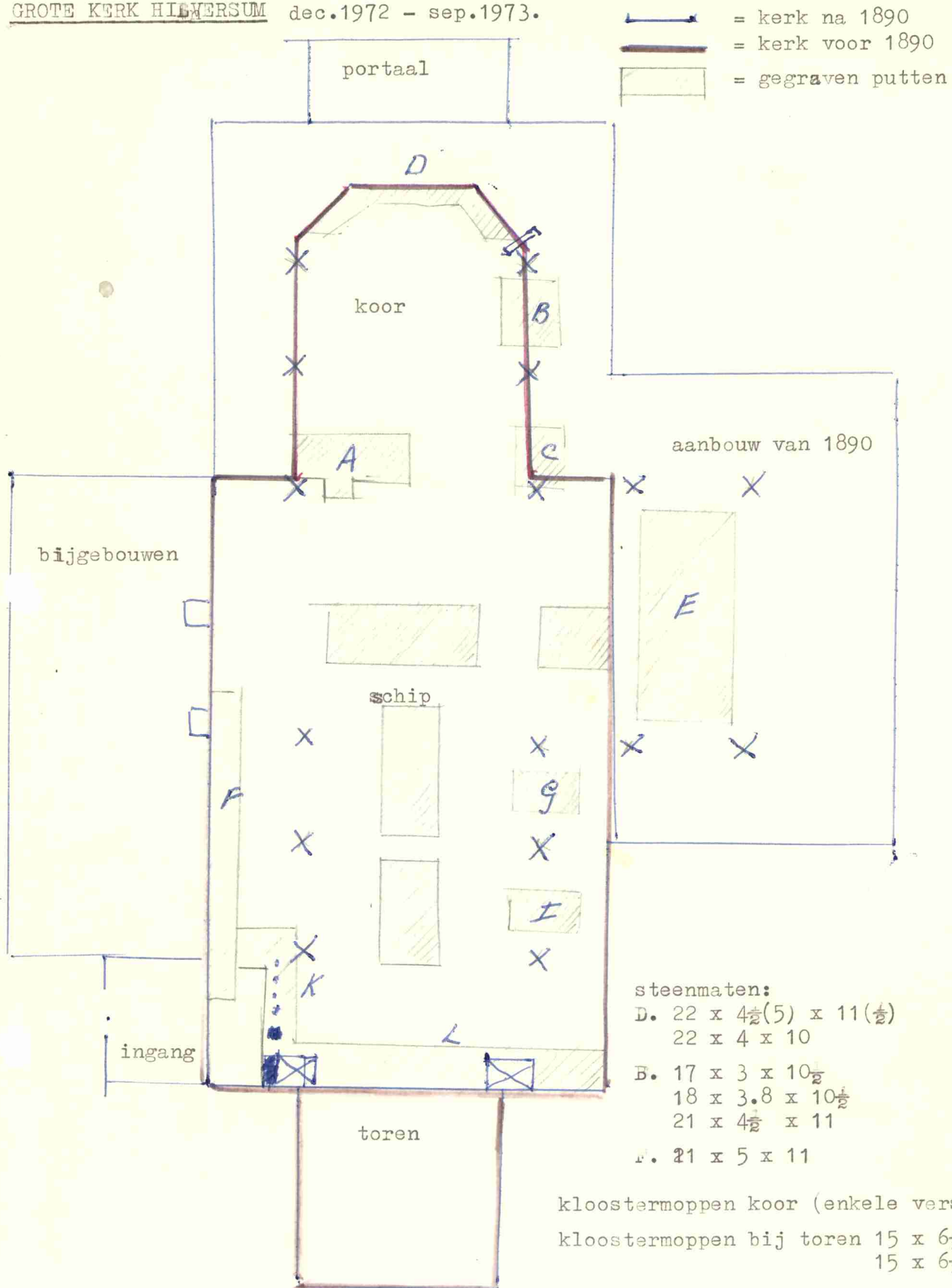
A.C. Fokkema-Siceama
Kortenhoeftedijk 163
Kortenhoeft.

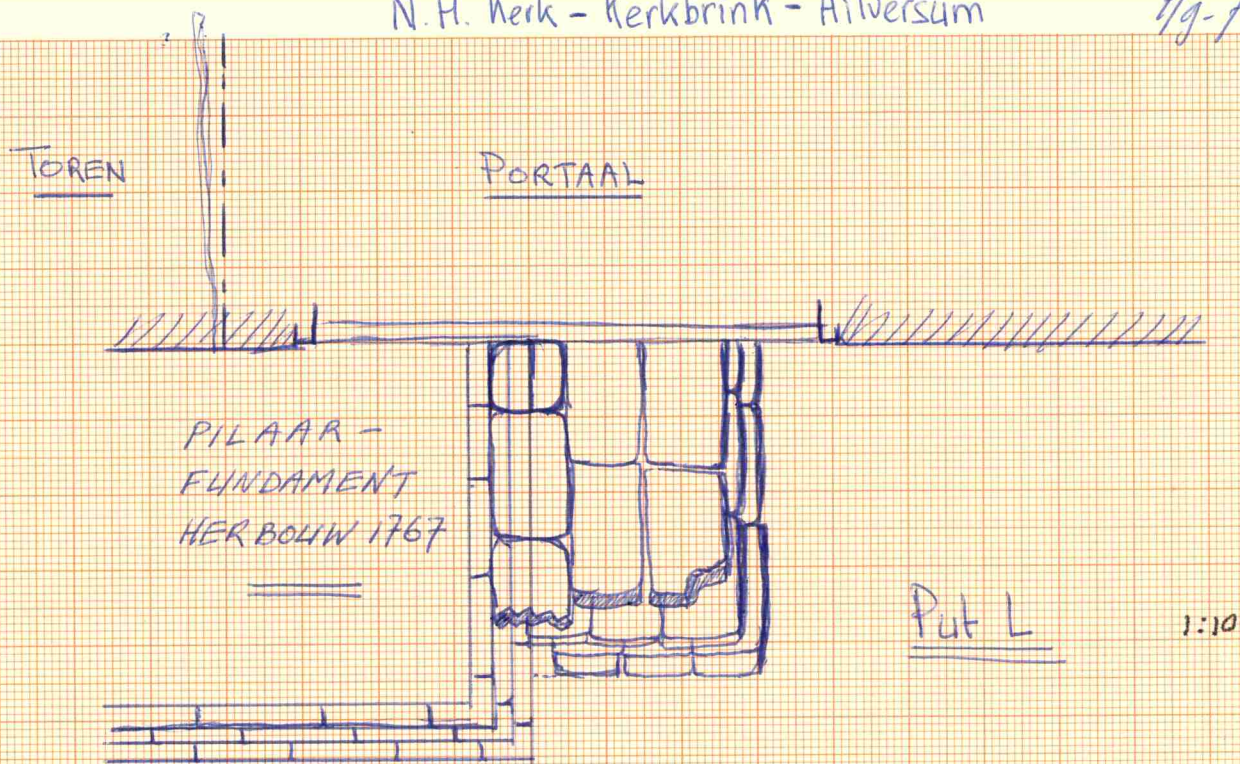
27 sep. 1974.

Op 27 sept. 1974 werden door werklieden
op $\pm 80/100$ cm diep en $3\frac{1}{2}$ m van Noord^{West} punt toren
ca. 1 m uit de muur (zijde Torenstraat)
10 kloostermoppen gevonden 8 en 11 cm dik.
De leiding werd niet verder gegraven dan
streep aangeeft.

kerk schip

Muurresten van 13^e eeuwse kapel, bestaande uit kloostermoppen afm. $20 \times 15 \times 6,5$ cm^x, zeven lagen dik; Het herbouwde pilaar-fundament van kleinere late bakstenen ($17 \times 10 \times 4$) is gebruikt met opzet in combinatie met deze muurresten. De bovenkant van beide fundamenten was bij de herbouw (1767) tot een geheel samengevoegd.

Metselwerk 1767

Metselwerk van voor de brand 1766

^x Bijna alle kloostermoppen waren incompleet, bij latere waarnemingen zijn we er in geslaagd een gaaf exemplaar te vinden, dit was 30 cm lang

het de lezingen betreft, is er voor de Archeologische Werkgroep „Naerdincklant” weer een druk seizoen aangebroken.

Gisteravond vond de start plaats met een interessante lezing door de heer J. M. Baart over de opgravingen die de afgelopen periode werden gedaan bij de metrobouw te Amsterdam.

Op donderdag 1 november volgt een lezing door de heer J. C. Das over het onderwerp „landmeetkunde”. Op 10 januari van het volgend jaar tenslotte is er een vervolg op de lezing van de heer Baart, nl. drs. H. Sarfaty over het stadskernonderzoek in Dordrecht, waarbij de specifieke problemen die met een dergelijk onderzoek samenhangen nader worden belicht.

Vondsten

In de afgelopen periode hebben de „gravers” van de werkgroep inmiddels niet stilgezeten. Een opgraving in de N.-H. Kerk op de Kerkbrink te Hilversum brachten het oude koor van de 16e-eeuwse kapel aan het licht, alsmede een deel van de allereerste kapel, die dateert uit de 13e eeuw. Losse vondsten werden er ook gedaan: o.a. late gebruikskeramiek (Delfts en majolica) en munten.

Einde juni werd door de inmiddels gevormde veldgroep van Naerdincklant begonnen met dit karwei. Al spoedig werden er resultaten geboekt. Al in de eerste week van juli werd het fundament van de koorsluiting van 16e-eeuws metselwerk blootgelegd, terwijl in de zuidelijke koormuur een trapvormig fundament van 15e-eeuwse steen aan het licht kwam.

Op de scheiding van koor en schip werd een grote put gegraven tot op 2,25 m diepte beneden het kerkvloerniveau. Overduidelijk bleek, dat er nooit een scheidingswand bestaan heeft tussen koor en

18e-eeuwse Koorsluiting aan het licht gebracht.

schip. In de put werd nl. geen enkel stukje puin ontdekt.

Fundament

De „gravers” van de werkgroep hadden overigens meer succes bij de toren. Op aanwijzing van drs. Halbertsma, die de opgraving begeleidde, gingen de voorzitter van de werkgroep en de coördinator een zaterdagmiddag aan de slag.

Na tien maanden naar was ge-

zoekt. fundamenteel blootgelegd dat de pilaarfundering bleek te zijn van de brand van 1766 in 1768 herbouwde kerk. Dit pilaarfundament was vastgemetseld aan een 13e-eeuws fundament van kloostermoppen. Drs. Halbertsma, die op dat moment juist arriveerde, constateerde dat dit de kapel was, waar tien maanden naar was gezocht.

leggen, doch werkzaamheden aan de toren beletten een onderzoek in westelijke richting. Wel kon „Naerdincklant” het fundament vier meter in oostelijke richting volgen. Omdat een voor de toren langs ge-graven geul geen kloostermoppen of puin van deze soort meer opde-verde lijkt voortzetting van de pelmuur aan de pilaar.

Nederland. Elektr. lassen en ripew. strekt tot aanbeveling.

In de dertiende eeuw reeds kapel in Hilversum

HILVERSUM — Op de plaats waar nu de Grote Kerk staat, moet omstreeks 1250 reeds een kapel zijn geweest. Deze ontdekking komt op het conto van drie amateurarcheologen. Het drietal sluite na maandenlange grafacties op een brok fundament uit de dertiende eeuw. Een nogal opzienbarende vondst, omdat eerder altijd was verondersteld dat de eerste kerk op die plaats na 1400 was gebouwd.

Het geduld van mevrouw A. C. Fokkema-Siccama, een van de drie amateurs, was daarmee beloond. Van meet af aan was zij bij het „spitten” in de Grote Kerk betrokken. Mevrouw Fokkema is bezielde van historische vondsten. „Ik ben altijd op eigen houtje bezig met opsporingen. Zo heb ik in Heerjansdam al verschillende waardevolle zaken aan de oppervlakte gebracht”. De amateurarcheologe vestigde zich niet zo lang geleden in Kortenhoei, waar haar man predikant is. Toen zij hoorde van de opgravingen in de Grote Kerk op de Kerkbrink bood zij onmiddellijk haar diensten aan. „De kerk brandde indertijd af. Zo iets biedt grote perspectieven voor amateurarcheologen. Anders mag je niet zo maar in de grond gaan wroeten”. De domineesvrouw sloot zich aan bij de jongergroep De Poortwachters, die onder leiding van drs. H. Halbertsma van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek aan de slag ging. De Poortwachters is een Naardense afdeling van de Nederlandse Jeugdbond ter bestudering van de Geschiedenis. De jongeren hadden eerder succes bij opgravingen in de St. Vitusstraat en in de Cattenhagestraat in hun woonplaats. Ditmaal leverde de maandenlange graafactie hun minder op. Zij vonden slechts het stenen tijdperk en enkele een medallion, overigens naar alle waarschijnlijkheid wel uit munten.

Mevrouw Fokkema: „Toen er niets meer boven kwam, bloedde de zaak dood. Ik heb toen contact gezocht met de archeologische vereniging Naerdincklandt”. De werkzaamheden werden voortgezet met enkele leden van deze vereniging. Het graven werd trouwens ernstig bemoeilijkt door de vele doden die vroeger in de Grote Kerk zijn begraven. Mevrouw Fokkema fungeerde als coördinatrice voor het groepje hobbyisten. Met Naerdincklandt had zij meer succes. Men slaagde er in om aan de oostzijde van het koor een stuk fundering uit de zestiende eeuw bloot te leggen. „Onder de fundamenten”, aldus mevrouw Fokkema, „vonden we botten. Dat hebben de bewoners in die tijd nooit geweten. Ze zouden nooit een muur op graven hebben gezet”.

Mevrouw Fokkema tussen oude fundamenten. Op de voorgrond de funderingen uit de tweede helft van de zestiende eeuw.

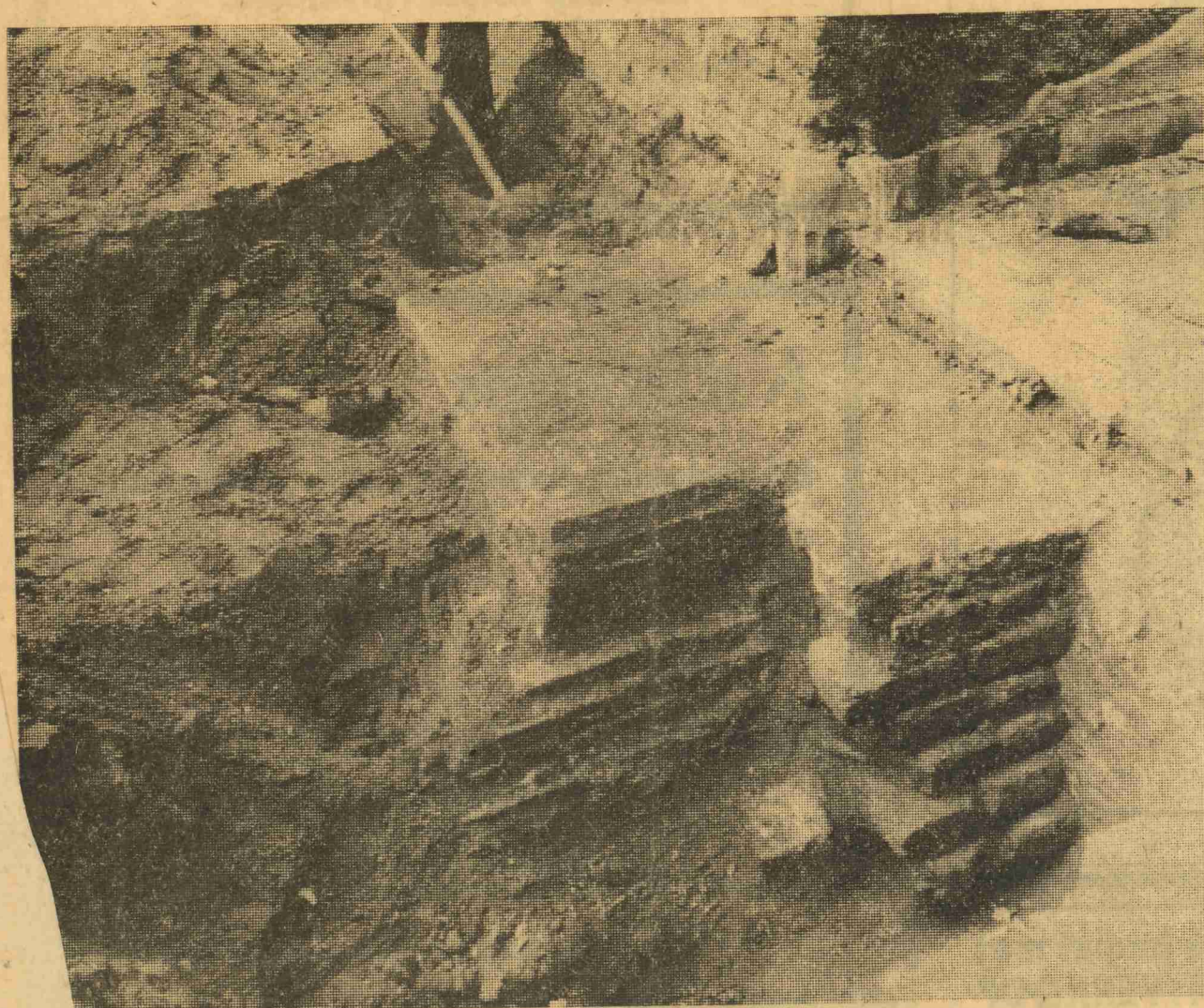
Verder ontdekte het groepje dat er nooit een muur heeft gestaan tussen kerk en schip. „Oftewel: het koor is vroeger in ieder geval geen kapel geweest waar de andere delen later zijn aangebouwd”. Drs. Halbertsma adviseerde mevr. Fokkema te gaan graven bij de kerktoren. Deze actie leverde in een half uur al het gewenste resultaat op. Mevrouw Fokkema, mevrouw Offerman en dr. Berhorst stotten na dertien centimeter al op een fundament. Aanvankelijk beschouwden de drie hun vondst als het onderste deel van een pilaar uit de herbouw van 1767. Eenmaal gereinigd bleek het brokstuk een geheel te vormen met een fundament uit de dertiende eeuw.

Het team toog naartig weer

aan het werk. Men slaagde er weliswaar nog in om een spoor van kloostermoppen (stenen van $7\frac{1}{2} \times 15 \times 30$ cm) te vinden, maar daarmee was de koek op. „We raakten het spoor kwijt”, zo betoogt mevrouw Fokkema. „Ik vermoed echter dat de oude kapelmuur onder de koesterswoning of noordelijk van de toren heeft gelegen”.

De gaten zijn inmiddels weer gedicht, in verband met de werkzaamheden aan de toren. Dat betekent echter niet dat een deel van de vondsten niet meer getoond worden. Te zijner tijd zal een tentoonstelling worden samengesteld van de munten en de foto's van de fundamenten.

Oude kapel op plaats Grote Kerk

HILVERSUM — Twee huisvrouwen en een longarts hebben en vrij opzienbarende vondst gedaan bij opgravingen in de Grote Kerk op de Kerkbrink. Nam men tot nog toe aan dat de eerste kerk hier in 1416 werd gebouwd, de jongste ontdekking verschaft gegevens die veel verder teruggaan. De drie amateurarcheologen, mevrouw Offerman, mevrouw Fokkema en dr. Eierhorst, stuitten onlangs op een stuk fundament uit de dertiende eeuw. „We vonden in een half uur waar we al tien maanden vergeefs naar gezocht hadden”, aldus mevrouw A. C. Fokkema-Siccama.

De vondst was het resultaat van maandenlange intensieve graafacties van een handjevol hobbyisten. Mevrouw Fokkema, de domineesvrouw uit Kortenhoeve, was regelmatig in de Grote Kerk te vinden. Ook toen andere gelegenheidsarcheologen het geloof in een vondst van belang allang hadden opgegeven. „Ik ben nou eenmaal erg geïnteresseerd in de wetenschappelijke kant van opgravingen. Munten en scherven laten me koud. Ik neem nooit iets mee naar huis maar ik wil wel weten hoe oud het is. De fundamenten van omstreeks 1250 vormen voor mij al een beloning”, zo verklaart zij.

De ontdekking van de drie amateurarcheologen. Op de voorgrond het stuk fundament dat deels (links) in 1768 werd geplaatst. Het andere deel (r.) ligt er al sinds de dertiende eeuw. Voordat deze vondst werd gedaan moesten de drie eerst enkele grafzerken weghalen. Na ruim een decimeter graven stuitte men al op de historische brokstukken. Op de foto is duidelijk te zien dat de stenen slechts een klein stukje onder de drempel liggen.

Mevrouw Fokkema graaft graag in de grond, maar ook in de geschiedenis. Binnenkort verschijnt een boek van haar over het geslacht Siccama. Zij hoopt trouwens ook nog eens medestanders te vinden voor een Hilversums oudheidkundig archief. Volgens haar ligt er nog een groot terrein braak voor amateurarcheologen. „Je kunt ontzettend veel doen. Graven? Dat is slagroom. Je moet kijken waar draglines bezig zijn. Onlangs vond ik bij de burelen nog een scherv uit 1100”.

Ze kwam in de Grote Kerk nadat zij gehoord had van een initiatief van vrouw M. Addink-Samplonius. Gezamenlijk met de Poortwachters, een jeugdgroep, begon zij vorig jaar december de opgravingen die onder leiding stonden van drs. H. Halbertsma van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Toen resultaten uitbleven, staakten de Poortwachters hun werkzaamheden.

Mevrouw Fokkema ging echter door. Zij slaagde er in om de belangstelling te winnen van de archeologische vereniging Naerdincklandt. Vertelt zij: „We ondervonden veel hinder van de graven onder de kerk. Je kon geen spa in de grond zetten of je stuitte op een schedel, een spaakbeen of een ellepijp. We moesten er trouwens ook nog voor waken dat schoolieren schedels meenamen. Daar zijn ze kennelijk nogal tuk op”.

Met de leden van Naerdincklandt vond mevrouw Fokkema aan de oostzijde van het koor een fundering uit de zestiende eeuw. De fundamenten stonden op ongeroerde grond. Dat betekent dat er nimmer eerder gebouwd is geweest. Onder de fundamenten

vonden we botten. En dan te bedenken dat de architect er in 1890 vanuit ging dat er gebouwd was op fundamenten uit 1768”. Vervolgens vond de groep amateurarcheologen aan de zuidzijde van het koor een trapvormig fundament uit de vijftiende eeuw.

Nieuwe opgravingen leverden weliswaar geen tastbaar resultaat op maar zij leidden wel tot belangrijke conclusies. De groep groef op de scheidingslijn tussen kerk en schip een put van 2.25 m. Mevrouw Fokkema: „We vonden ongeroerde grond. Met andere woorden, er is pertinent geen muur geweest tussen de twee gedeelten. Er was weleens verondersteld dat het koor aanvankelijk een kapel was geweest en dat de andere delen er later bij waren gebouwd”.

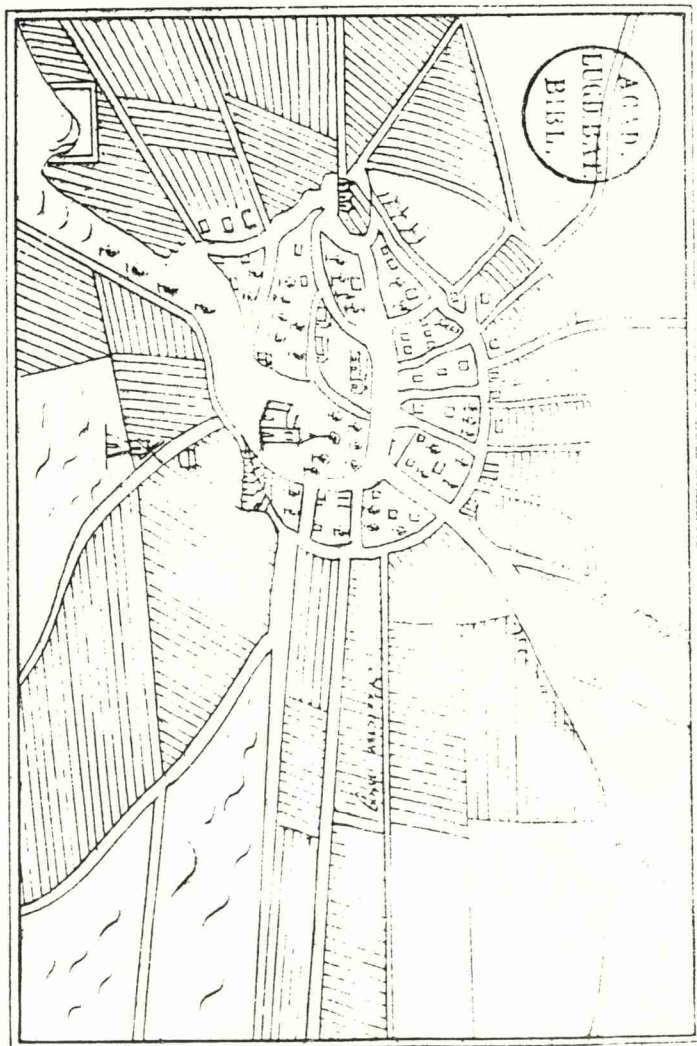
Op advies van drs. Halbertsma zette de groep de opgravingen voort bij de toren. Na slechts dertien centimeter graven stootte de twee huisvrouwen en de longarts op een fundament vermoedelijk het onderste deel van een pilaa uit de herbouw van 1767. De drie vermoedden aanvankelijk niet dat zij een veel belangrijker vondst hadden gedaan. Toen zij het fundament hadden gereinigd bleek het één geheel te vormen met een fundament uit de dertiende eeuw; men had de oude stenen gewoon gebruikt bij de herbouw van de kerk enkele eeuwen later. Verder werd tot vier meter uit de muur een spoor van kloostermoppen (stenen van 6½x15x20 cm) gevonden.

„Daarna raakten wij het spoor kwijt. Ik vermoed, dat de muur van de oude kapel óf onder de kosterswoning óf noordelijk van de toren heeft gelegen”, zo meent de amateurarcheologe. Overigens zal niemand de vondsten meer kunnen aanschouwen. Na twee dagen waren de opgravingen voltooid.

Kerk Kerkbrink
Fokkema en anderen

ADC van AWN afd:	Archeologisch Bouwinstelling Centrum
	Floris Jocklant
Coll.nr.	Inv.nr. ³³² /22.02.89
Volgnr.	Fo.nr. A/B

Van
der
Kerk

Wijk
Kerk

ook in
Archief. A. P. de Groot (Museum)
van de
Kerk
(informatie op
geen Museum)

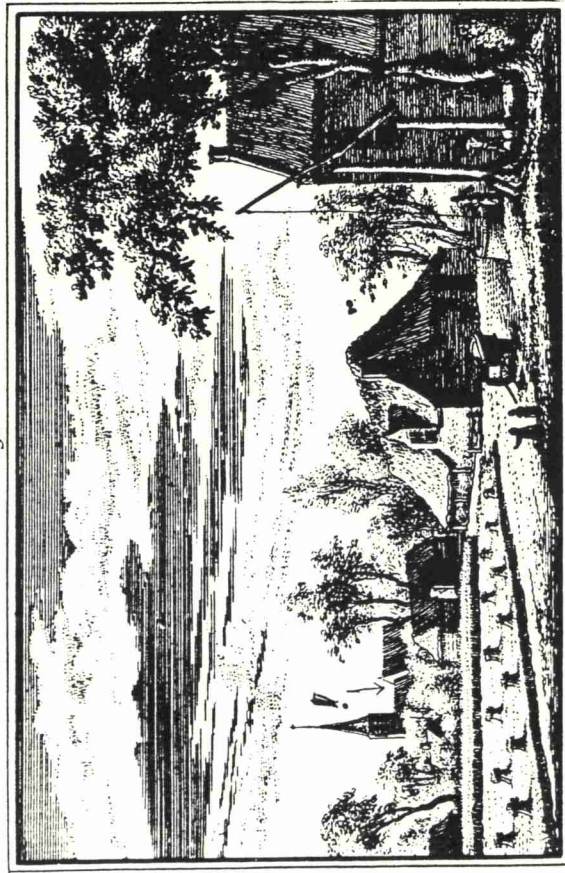
soms wat schetsmatige tekening. Een sprekend voorbeeld hiervan is de graveur Abram Rademaker (1675-1735) die werkte naar voorbeelden van soms wel een eeuw verder. Van hem is o.a. het gezicht op Hilversum in 1609. In vorige eeuw dook in het "Penning-magazijn voor de jeugd" een soortgelijke afbeelding op, die echter meer van de omgeving te zien geeft. Die tekening is evenwel het spiegelbeeld van de gravure van Rademaker. Beide prenten zijn hier afgedrukt. Wie van de twee de werkelijkheid het meest benaderde is een mooie puzzel voor kenners van de Hilversumse topografie.

Van Hendrik Spilman (1721-1784) is bekend dat hij o.a. werkte naar tekeningen van zijn leermeester Abram de Haen (1707-1748) en ook van Jan de Beyer (1703-1785). Veel van de door hem afgebeelde plaatsen heeft hij nooit bezocht.

Dan zijn er nog de tekeningen en schilderijen van stads- en dorpsgezichten die uitsluitend in musea of partikuliere kollekties zijn te raadplegen. Voor verzamelaars zijn deze daardoor onbereikbaar en kunnen hoogstens middels een reproductie voor de vorming van het inzicht voor de topografie van een plaats nuttig zijn.

Een goed uitgangspunt voor het zoeken naar prenten en schilderijen zijn onder meer het Rijksbureau voor Kunsthistorische Dokumentatie in Den Haag, het Rijksarchief in de Provincie Noord-Holland te Haarlem, het Prentenkabinet van het Rijksmuseum in Amsterdam en universiteits-bibliotheken. Als men daar slechts over een reproductie beschikt staat in het kaartsysteem aangegeven waar het origineel te vinden is. Bij al deze instellingen kan men een fotokopie van zo'n kaart, prent of schilderij bestellen.

251

1675-1735
HILVERSUM Int 500y
TVE 8-30
Heyne, M. J. H., 1978
Hilf verzamelen van topografische informatie
TVE pag 18 (1978) 251

Prentbriefkaarten

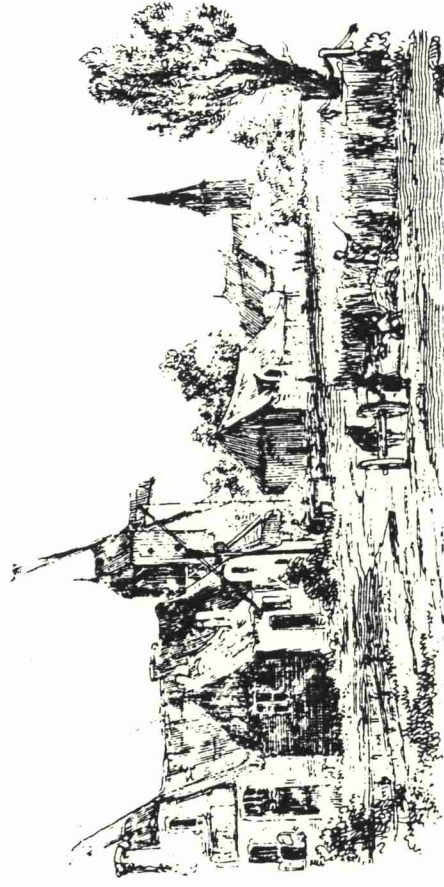
In de eerste helft van de vorige eeuw kwam de fotografie op. Aanvankelijk was het alleen studiowerk. Na 1852 ging men b.v. in Amsterdam met een kamera ook de straat op. Het duurde echter nog tot na de komst van de eerste forensen, eer een fotograaf in het Gooi op straat zijn foto's maakte. De oudste buitenopnamen is ons gewest moeten dan ook rond 1880 gedateerd worden, (zie ook TVE 7-102/105). Door een paar boekhandelaren werden reeds in die tijd een serie dorpsgezichten, op karton geplakt, in de handel gebracht. Dit zijn welbeschouwd de eerste straatafbeeldingen die topografisch geheel betrouwbaar zijn. Daarbij geven ze een aardige weergave van de sfeer in de vorige eeuw en zouden mede daardoor kostelijke stukken zijn om te verzamelen. Nu, zo'n kleine eeuw later, is het echter helaas vrijwel onmogelijk er nog enige van te pakken te krijgen. Rijke ingezetenen lieten in die dagen hun nieuw verworven bezit op de gevoelige plaat vastleggen. Het is curieus te zien hoe kaal die toen gloednieuwe paleisjes er bij stonden tussen jonge boompjes. Het gezin van de trotse eigenaar voor de deur en de dienstbode achter één der ramen op een bovenetage.

Na het in werking treden van de Postwet verschenen rond 1894 de eerste prentbriefkaarten. De dorpsgezichten werden in het begin van foto's nagetekend. Weldra drukte men echter direct een fotografisch beeld af.

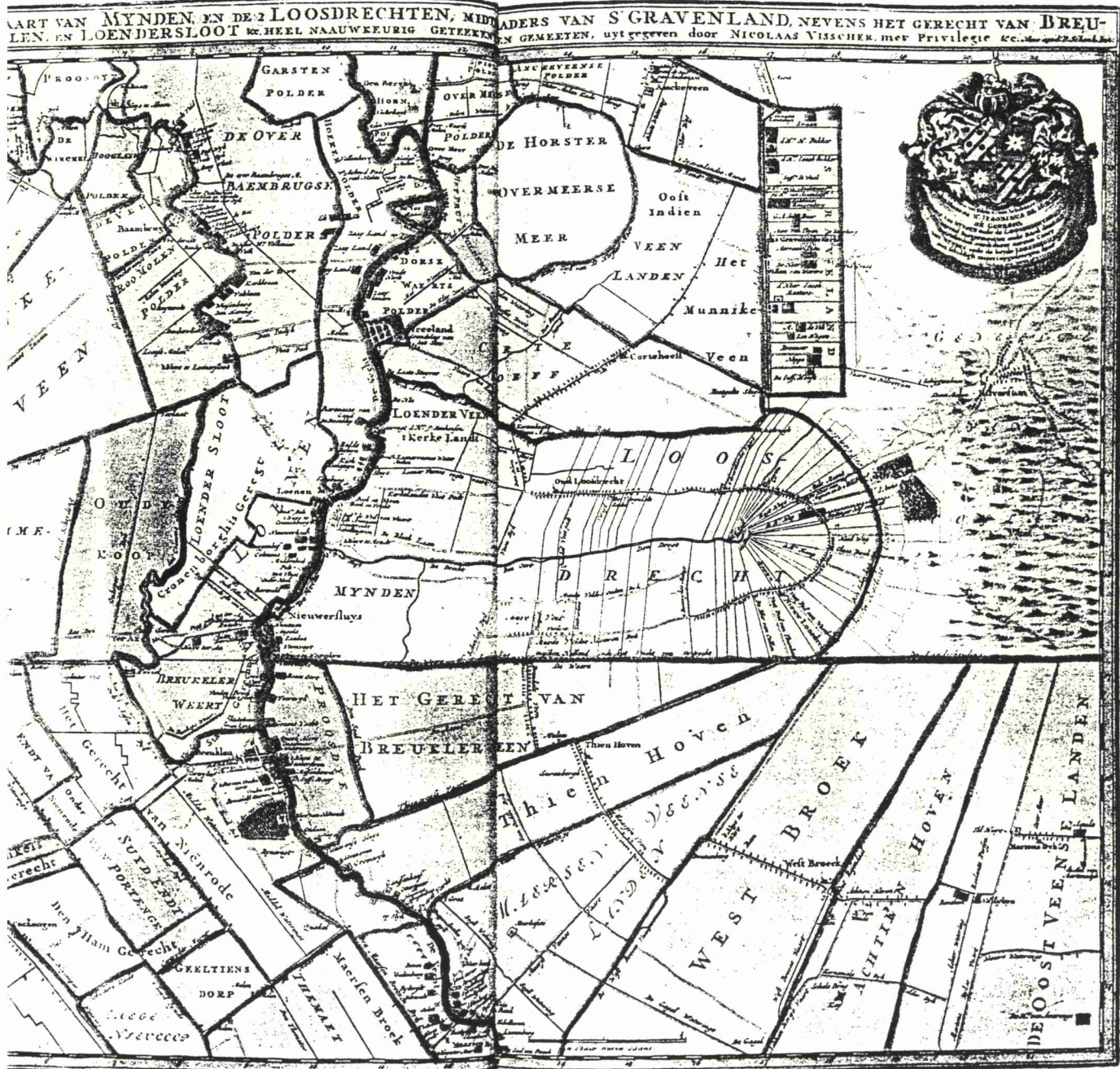
Het is een boeiende hobby om die oude prentbriefkaarten te verzamelen en vergelijkend met latere afbeeldingen de evolutie van het straatbeeld zich te zien voltrekken. Meestal krijgt men de eerste kaarten van familie. Vervolgens worden "ansichtkaarten"-albums van kennissen en buurtbewoners uitgekamd. Daarna komt het tijdrovende werk van het bezoeken van mensen waar men denkt wat aan te treffen en het aflopen van ruilbeurzen.

Ook bij handelaren als het I.P.A. in Amsterdam is nog wel het nodige te vinden. Zo komen de eerste paar honderd kaarten gauw bij elkaar, maar daarna zal het steeds moeilijker worden.

Voor het opbergen bestaan verschillende methoden:

TVE 8-31

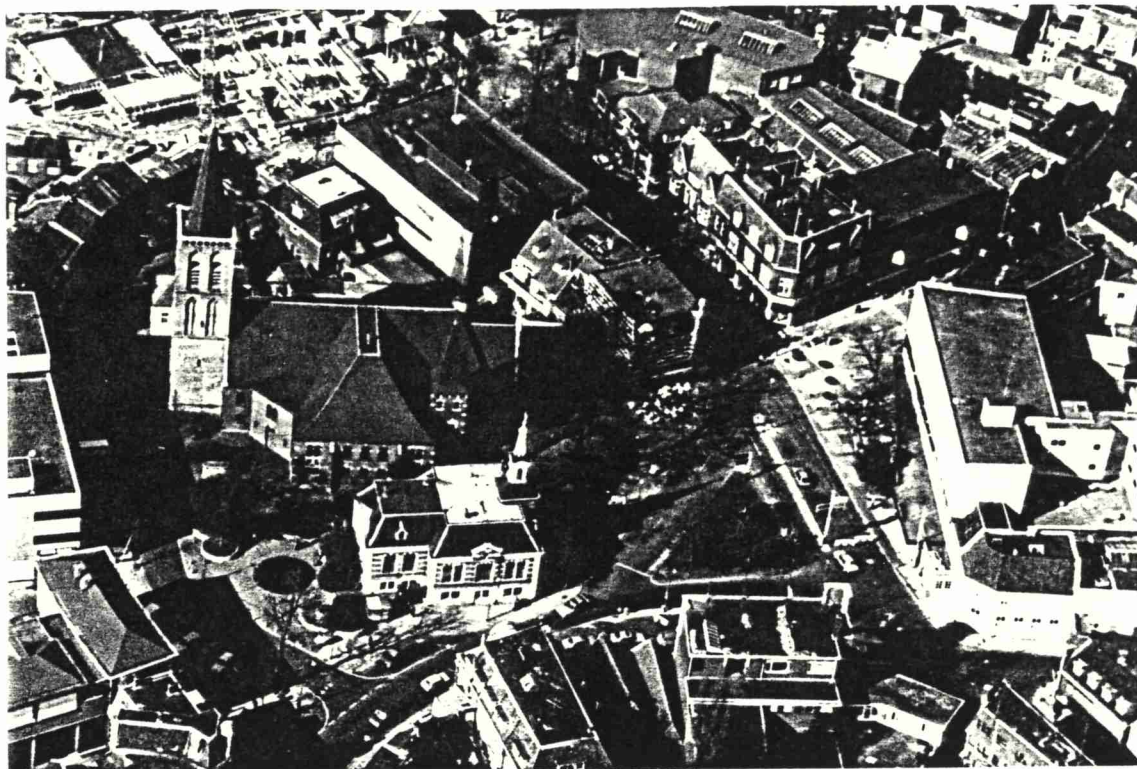

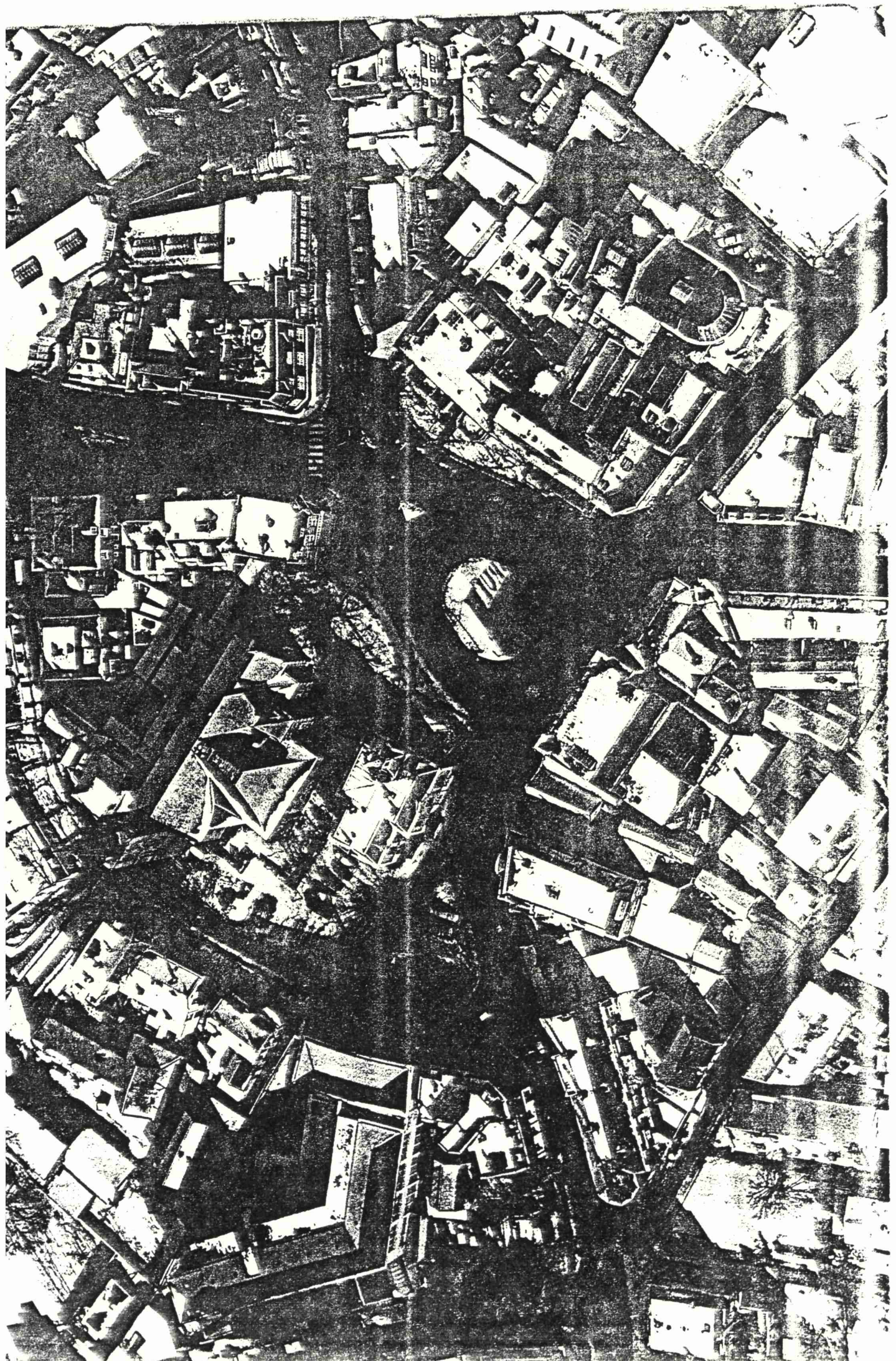
ca. 1700 AD

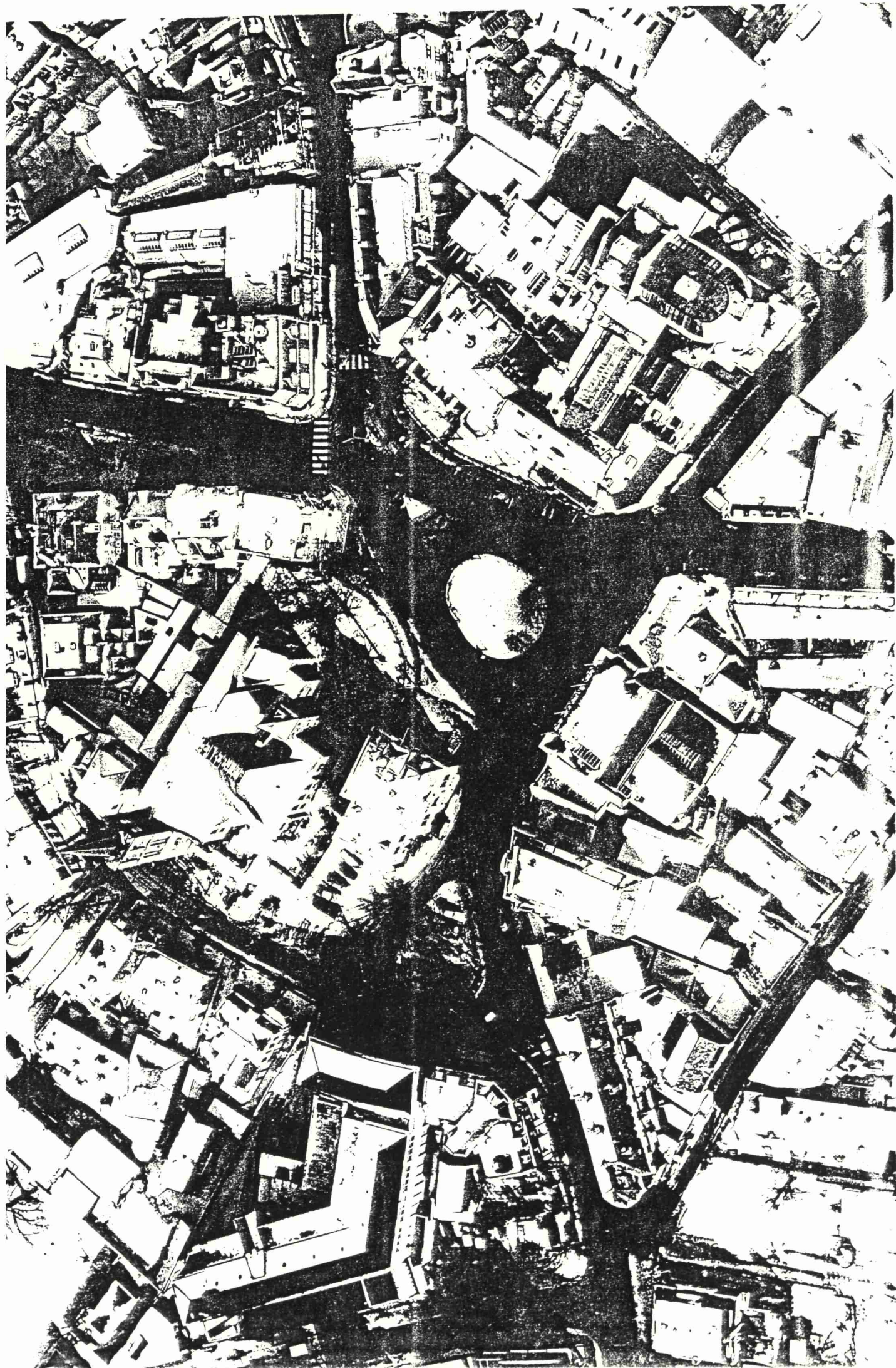
De eerste druk van deze kaart, met een privilege, werd verzorgd door Nicolaas Visscher II. Na zijn dood in 1703 gaf zijn weduwe Elisabeth Verseyll de kaart opnieuw uit met

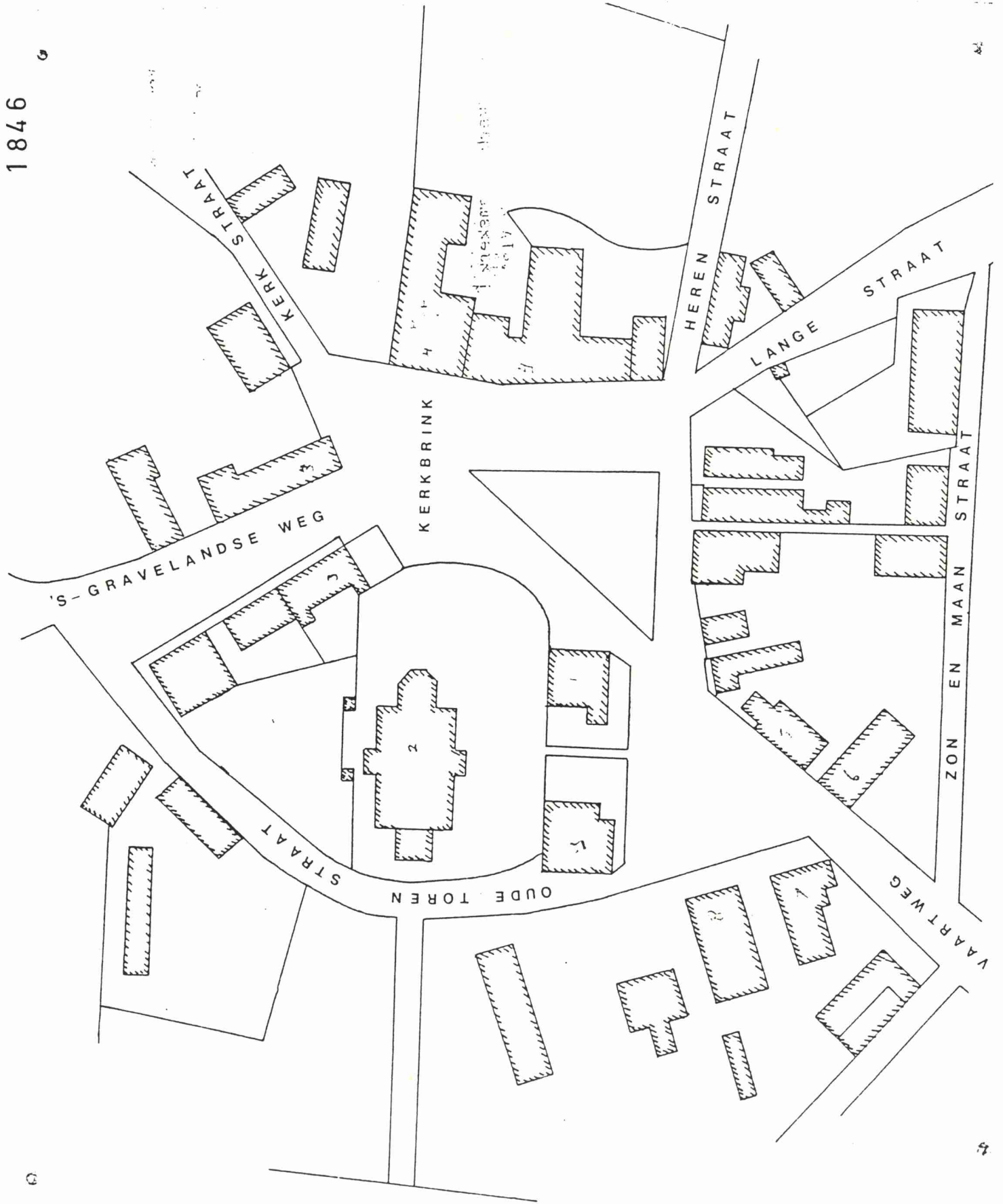
The first edition of this map, with a privilege, was made by Nicolaas Visscher II. After his death in 1703, his widow Elisabeth Verseyll again published the map with the addition

Der erste Druck dieser Karte, mit einem Privileg, wurde von Nicolaas Visscher II. besorgt. Nach seinem Tode im Jahre 1703 brachte seine Witwe Elisabeth Verseyll die Karte

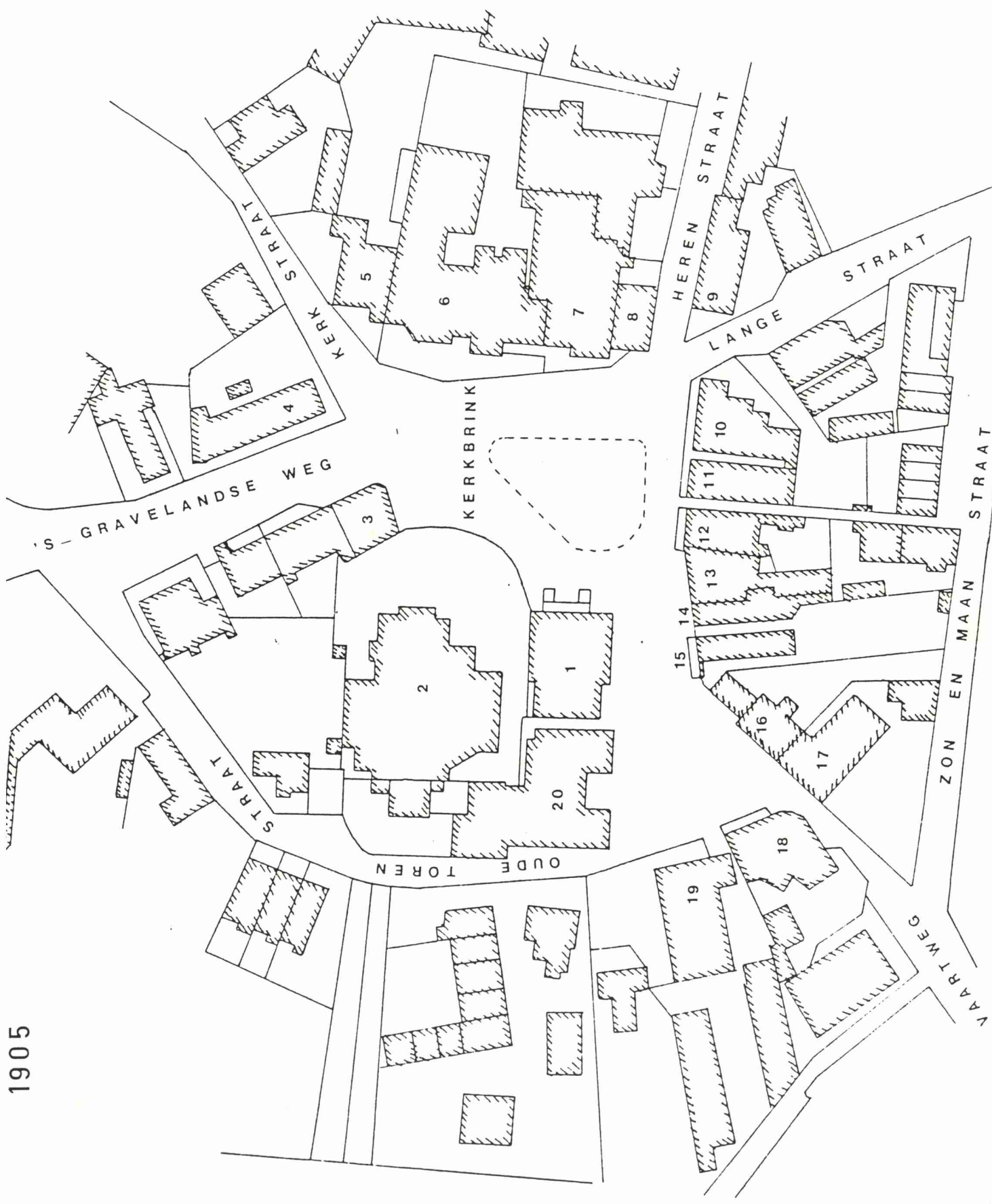

DETAIL KAART HILVERSUM 1846

1. Raadhuis.
2. Ned. Herv. Kerk.
3. Woonhuis fam. Sman.
4. Hotel "Hof van Holland".
5. Huis en winkel Heek.
6. Bakker Das.
7. Huis dokter v. Hengel.
8. Huis en fabriek K. Perk Vlaanderen.
9. Gemeenteschool.

tentoonstelling
Kerkbrink
1878

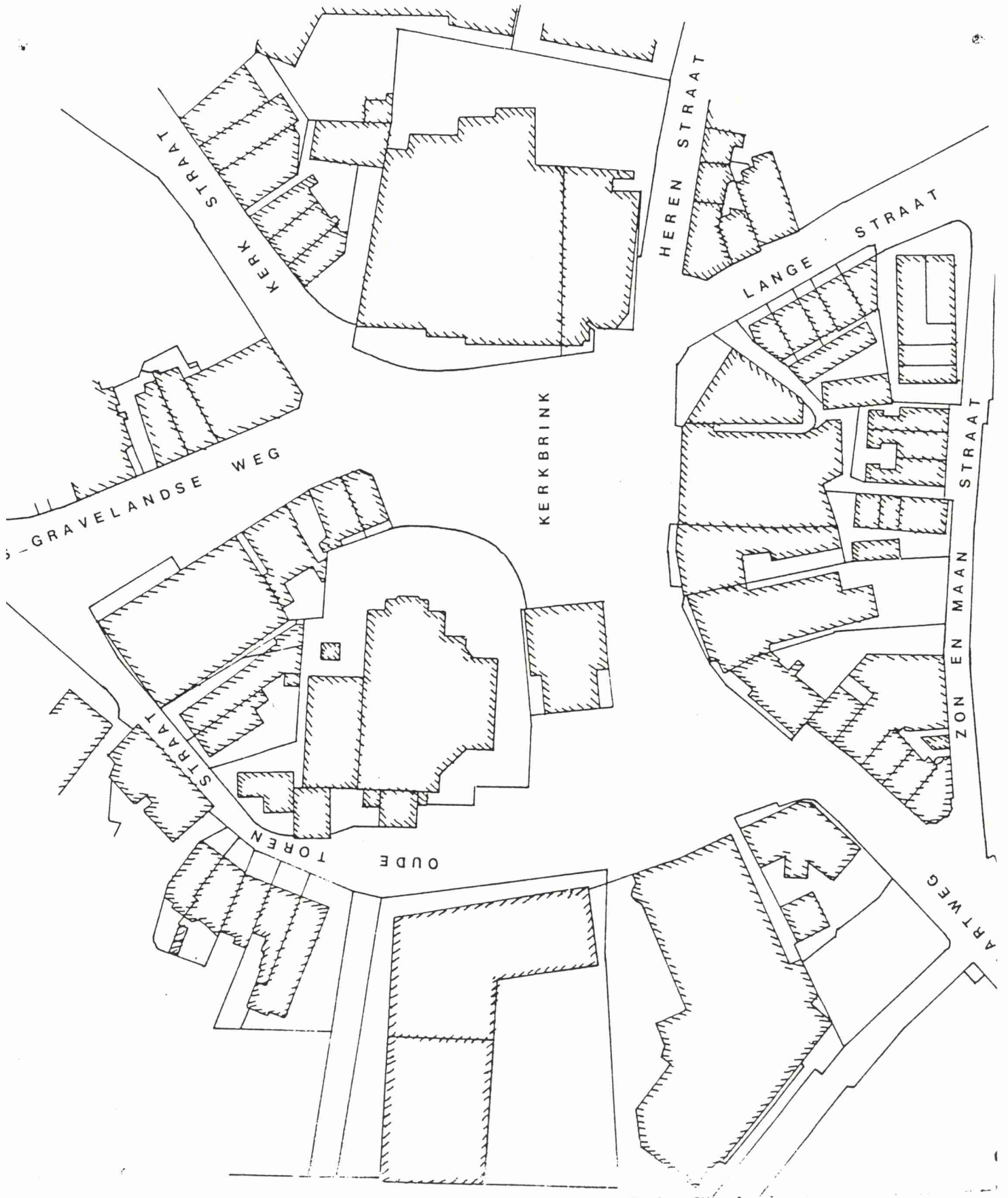

DETAIL KAART HILVERSUM 1905.

1. Gemeentehuis en Politiepost.
2. Ned. Herv. Kerk.
3. Voormalig postkantoor.
4. Woonhuis fam. Sman.
5. Woonhuis fabrikant A. Veen.
6. Hotel "Het Hof van Holland".
7. Societeit "De Unie."
8. Winkel D. Schlosser.
9. Winkel Meddens..
10. Winkel C. Vlaanderen.
11. Woonhuis H.F. Andriessen.
12. Boekhandel Witzel.
- 13-14. Smederij P. van Walbeek.
15. Winkel J. van Woudenberg.
16. Boekhandel Heek.
17. Bakker Das.
18. Apotheek v. Heemskerk-Däker.
19. Woonhuis K. Perk. Vlaanderen.
20. Afdeling Gemeentehuis.

Kerkbrink ✓

1978

3:
t

Vragenrubriek

De toren en huizinge van Hilversum.

In tegenstelling tot de omgeving heeft het Gooi in engere zin geen feodaal verleden gekend. Echter met één uitzondering.

Te Hilversum heeft een toren en huizinge (d.w.z. een woontoren, een versterkte stenen woning van een aanzienlijk persoon) gestaan, waarmede achtereenvolgens in 1359 Heijric van Snellenberch, in 1385 zijn dochter Peijne en in 1435 Splinter van Nijenrode beleend werden. (Enklaar, rechtsbronnen, p.437/8; van Mieris, Charterboek III, p.427). Eerdere of latere beleningen ter zake zijn totnogtoe niet gevonden. Dit gebouw verdwijnt even plotseling uit de stukken, als het er in is gedoken. Ook is niet duidelijk geworden, hoe het uit het geslacht van Snellenberch in dat van Nijenrode is overgegaan. In een genealogie Snellenberch (R.A.Utrecht, collectie Atteveld, map Loenersloot) wordt - mogelijk in dit verband - verwezen naar "Lib.A 88 Aemstelse lenen".

Het is nog niet gelukt de bron, die daarmee bedoeld wordt, op te sporen.

Wie weet hierover iets meer ?

P.W.de L.

3:
t

N A A R D E N.

Gemeentehuis: De oude, historische raadszaal zal voor de raadsvergaderingen binnenkort hebben afgedaan. De vorm van vergaderen en de sfeer van de 20ste eeuw is niet meer in overeenstemming met de oude situatie: er wordt over gedacht, de grote Burgerzaal in te richten voor de vergaderingen.

TVE I, 83

1970

P.W.de Lange

schets 1 : 2,5

Vondstomstandigheden van het bord :

Ca. 20 jaar geleden gevonden in de
keuken van Hof van Holland (Hilversum)

tijdens verbouwingswerkzaamheden. Een oude put waar zeer veel scherven
uit kwamen werd onder de huidige keuken gevonden. Op enkele scherven
na, die verzameld zijn door de toenmalige keukenhulp de heer Groenewoud,
zijn de vondsten verdwenen. De fragmenten van het bord zijn ca. 19 jaar
geleden door Groenewoud aan mij geschonken. Schenking aan het Goois
Museum 18 - 7 - 1988. Ouderdom: 17 e eeuw ?

R. R. van Zweden

17 - 7 - 1988

Marjan Ter Borg, vrijwilligster bij het Goois Museum, heeft tijdens de aanleg van enkele buizen, in een pand behorende tot de apotheek van haar ouders, enkele kloostermoppen gevonden. Deze kloostermoppen (4 à 5) schenen nog in situ te liggen. De apotheek staat naast het postkantoor en ligt schuin tegenover het terrein Heek. De vondsten zijn in ca. 1973 gedaan. De schuur achter de apotheek wordt binnenkort afgebroken. Onder de vloer van deze schuur zou zich nog een 11 m diepe put bevinden. Bijzonderheden betreffende putten en waterkwaliteit + diepte van de putten zijn in het midden van de vorige eeuw gepubliceerd (DR. van Hengel). Scherven gevonden op het terrein van de apotheker bekeken; 18e en misschien 17e eeuws materiaal. Kloostermoppen niet teruggevonden. Zaterdag (23 - 7) terugkomen om de kloostermoppen te bekijken en op te meten.

Zie dagrapport proefopgraving Hilversum / Kerkbrink ; terrein Heek

23 - 7 - 1988

Westerheem XXII-5-1973
pp. 206-209.

HET AFWIJKEND TYPE GRAPE UIT HAARLEM'S BODEM II *

J. Schimmer

Naar aanleiding van het artikel van de heer Calkoen in Westerheem 1973 no. 3 kan ik mededelen dat het betreffende type graapje of kommetje bekend is van de opgraving onder de Sint Olofskapel te Amsterdam in 1972.

Onder hoofdstuk III van de publicatie „Vondsten onder de Sint Olofskapel”, Stadskernonderzoek in Amsterdam, beschrijft drs. J. M. Baart de aangetroffen potten en pannen van de wacht van de voormalige St. Olofspoort. Deze konden worden gedateerd tussen 1377 en 1425.

Van het betreffende type graapje werden 2 exemplaren aangetroffen n.l. één van wit bakkend aardewerk met loodglazuur, totale hoogte 11,5 cm (zie fig. 1) en één van rood aardewerk met loodglazuur en stippen van slibversiering op de rand, totale hoogte 9 cm (zie fig. 2).

Dit laatste exemplaar is kennelijk zo goed als identiek aan het exemplaar uit Haarlem.

De heer Baart vermeldt in bovengenoemde publikatie over het aardewerk van witbakkende tertiaire klei, dat het hier om importstukken gaat, die mogelijk met andere ladingen (o.a. lei) werden aangevoerd uit de omgeving van Andenne of mogelijk ook uit Langerwehe. Het roodbakkende aardewerk van hetzelfde type dat in Haarlem en ook in Amsterdam werd aangetroffen is een inheems produkt van lokale of nabije produktie dat het buitenlandse type aardewerk imiteerde.

De betreffende Haarlemse graap kan derhalve worden gedetermineerd als een inheems produkt, uit een nabijgelegen pottenbakkerij, daterend uit eind 14e of begin 15e eeuw.

Mij rest nog dank te zeggen aan de Afdeling Archeologie van de Dienst der Publieke Werken te Amsterdam voor het ter beschikking stellen van de foto's.

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM

A. C. Fokkema-Siccama

Door de „Poortwachters”, een afdeling van de N.J.B.G., werd december 1972 gestart met een opgraving in de Grote Kerk te Hilversum onder supervisie van

*) Voor de afbeeldingen, zie blz. 205.

drs. H. Halbertsma van de R.O.B. Ook één der leden van de werkgroep Naerdincklandt verleende wekelijkse hand- en spiddienst. Er werd enorm veel werk verzet. grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten; na een uur stortte het mooiste profiel als zand in elkaar. Het werk, door de jongelui met veel enthousiasme begonnen, vorderde heel langzaam. Behalve schedels (soms met haar), botten en kisten groeven we wat munten op en wat scherven. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs. Halbertsma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovige bureu te Hilversum, die ressorteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H. Vitus, te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd (Arch. Aartsb. Utrecht XXVI, 408).

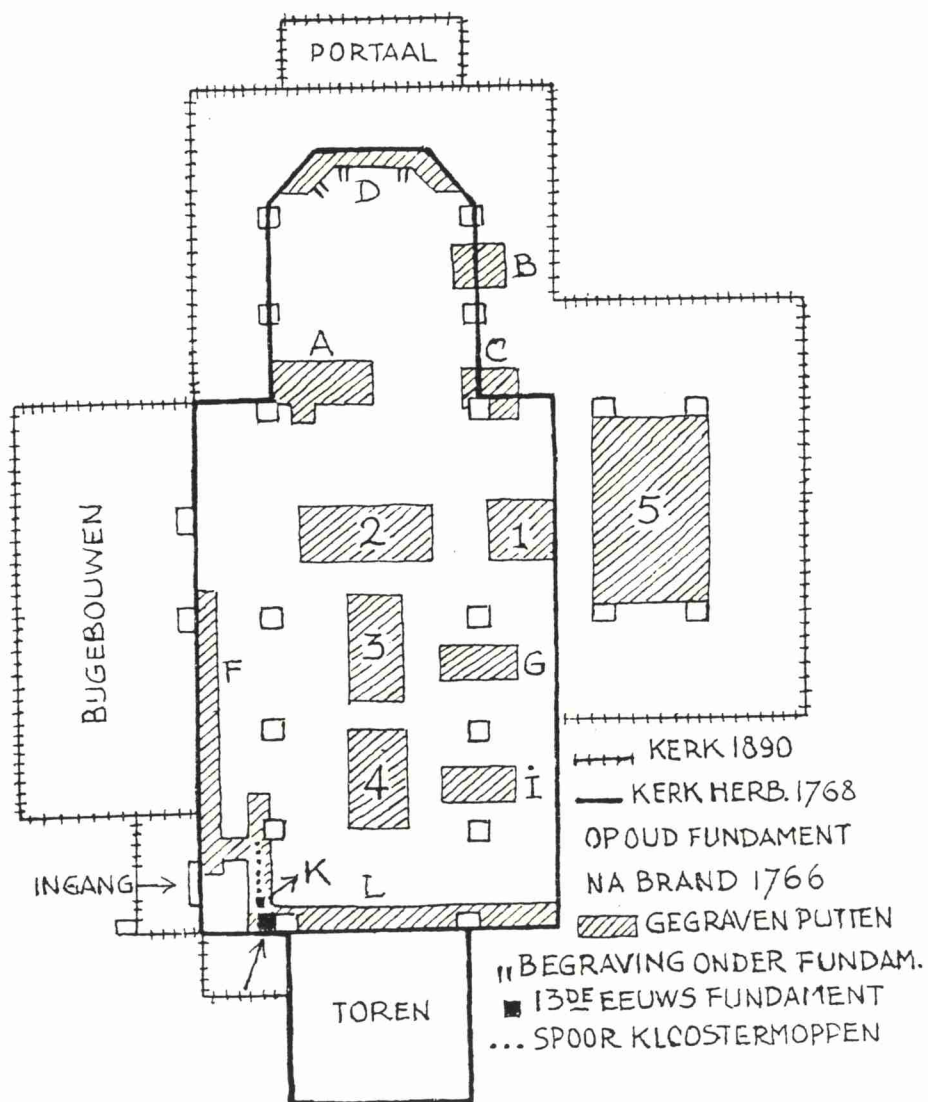
Eerst werden in het schip van de kerk vier putten 1, 2, 3, 4 gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd ten zuiden van het oude schip een put 5 gegraven en werden de fundamenteu op de grens van koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd, en werd begonnen met het systematisch afgraven van het gehele kooroppervlak. Een gigantisch werk! Door het geringe resultaat verflauwde de animo bij de jongelui, en het aantal gravers verminderde tot één of twee per keer. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

In de voorafgaande maanden was echter de slapende werkgroep Naerdincklandt van de A.W.N. te Hilversum klaar wakker geworden en had verschillende activiteiten ontplooid. Zij richtte tot mij als de coördinator (op de jaarvergadering te Leiden) het verzoek de opgraving over te nemen. Dit leverde geen enkele moeilijkheid op, want de coördinator was degene die met de jeugdgroep had meegegraven. Een verzoek gericht tot drs. Halbertsma om de opgraving te mogen voortzetten werd vlot ingewilligd.

Eind juni werd onder leiding van de coördinator gestart. Er werd een oplossing gevonden voor het instorten der putten door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening door de architect bij de bouw van de kerk in 1890 gebruikt, bracht spoedig de oude fundering aan het licht. Op de plaats, 1,65 m onder de kerkvloer, werd een 16e eeuwse koorsluiting gevonden op oude begraving (D). De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot; onder deze begraving bevond zich de ongestoorde grond.

In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundament van 15e eeuwse stenen blootgelegd (B), ook dit rustte op ongeroerde grond.

Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven tot 2,25 m onder de vloer tot de ongestoorde grond. Met zekerheid kon worden vastgesteld, dat in de Grote Kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur is geweest tussen koor

FUNDAMENT D: 1.65 ONDER KERKVLOER
 B EN C IDEM
 F: 80 CM ONDER KERKVLOER
 L: 66 CM " "
 PUT A: 2.25 ONDER KERKVLOER
 DAARONDER OVERAL ONGESTOORDE GROND

tek. A. C. Fokkema-Siccama; bew. door H. J. Calkoen

en schip. In de put (A) werd geen enkel stukje puin gevonden. De kapel lag dus beslist niet in het koor.

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met de herbouw van de toren, werd ook daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs. Halbertsma aan de noordkant. En zie, de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spadesteek reeds op een fundament van de paalfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we losse kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we de ontdekking! De pilaarfundering vormde één geheel met een kloostermoppen-fundament van 38 x 47 cm en 66 cm diep op 75 cm uit de toren. Drs. Halbertsma, die op dat moment kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij plaatste het fundament in de 13e eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering, 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13e eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (K) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 m uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele eeuwen plaats gevonden hebbende begraving.

Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we tijd om ons onderzoek aan de voet van de 15e eeuwse toren te verrichten. Gelukkig konden er door de fotodienst van de Gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum foto's worden gemaakt op ons verzoek.

ARTEFACTEN UIT HET MESOLITHICUM OP DE PAS TE WYCHEN

W. J. van Rossum

In de aan archeologische vondsten zo rijke omgeving van Nijmegen neemt het dorp Wychen, ten westen van Nijmegen, voor wat de prehistorie betreft een bijzondere plaats in. Dit is niet in de laatste plaats te danken (of misschien te wijten) aan de enorme grondverplaatsingswerkzaamheden ten behoeve van de huizenbouw en zandwinning, die het landschappelijk karakter van dit industrialiserend dorp grondig doen veranderen. Steeds meer eigenaars van landbouw-

genieten van al diens bezittingen, op voorwaarde dat zij Jan s enige zoon uit het eerste huwelijk zal opvoeden tot hij volwassen is of hij zal trouwen, bovendien is zij dan verplicht hem de nodige middelen te verschaffen zodat hij zich zelfstandig kan vestigen; maar mocht Jacob jr, eventueel niet willen dat Aeltje het vruchtgebruik houdt tot haar dood dan, zo bepaalt het testament, krijgt zij tweemaal een kindsdeel.

Zo zien we dus dat Aeltje Lakemans een doortastende vrouw is die ervoor zorgt dat ze bij alle eventuele moeilijkheden financieel sterk staat. Was de verhouding met de zoon van haar man niet zo goed?; het is tenslotte al een jongen van 17 jaar die nauwelijks drie jaar na de dood van zijn moeder ziet dat zijn vader, die al een man van middelbare leeftijd is, nog eens trouwt.

Jammer is wel dat het testament het beroep van Jan Atten niet vermeldt, maar hij alleen wordt aangeduid als Jan Atten, oud burgemeester. Behalve Jan en Aeltje wordt het testament ondertekend door twee getuigen, nl. Jan Meyersz Tulling (oud burgemeester) en Michiel Tegnagel (oud schepen).

Zo heel erg lang heeft Jan Atten niet meer mogen genieten van zijn nieuwe huwelijk want 6 jaar later, dec.1694, sterft Jan Atten, 58 jaar oud. Nog net heeft hij dan het huwelijk van zijn enige zoon meegemaakt, die op 18 april 1694 is getrouwd met Anna Maria Poele. 1694 is ook het enige jaar dat Jacob Atten jr. voorkomt op de lijst der stedelijke officianten en wel als potmeester.

Terwijl Jan Atten indertijd zijn vader opgevolgd was in vele verschillende functies, o.a. het organiseren van schap, is hiervan geen enkele sprake wanneer hijzelf overlijdt. Als organisator wordt niet zijn zoon Jacob, maar een ander aangesteld, nl. Nicolaas Leyendekker en behalve die ene keer als potmeester komt de naam Atten ook niet meer voor op de lijst der stedelijke bestuurders. Zou de invloed van de familie Atten zover gedaald zijn of zou Jacob jr. zichzelf onmogelijk gemaakt hebben in de ogen van de eerbare burgers?

Het laatste lijkt het meest waarschijnlijk. Jacob Atten jr is in 1694 getrouwd met een meisje afkomstig uit Naarden maar woonachtig in Amsterdam. Nauwelijks 1½ jaar na het huwelijk, sept.1695 sterft zijn vrouw en is Jacob reeds op 26 jarige leeftijd weduwnaar. Tot zover lijkt alles nog heel gewoon. Maar dik een half jaar later trouwt Jacob alweer en wel met een jonge weduwe, de vrouw van de overleden broer van zijn eerste vrouw. Het trouwboek geeft aan dat deze weduwe, Bregje Rogiers, afkomstig is uit Amsterdam maar te- genwoordig in Naarden woonachtig is.

De meest logische reconstructie van de geschiedenis lijkt me dat Jacob, toen hij weduwnaar was geworden, zijn aange trouwde schoonzuster, die ook weduwe was, naar Naarden heeft laten komen en dat zij elkaar daar zo innig tot troost zijn geweest dat een snel huwelijk noodzakelijk wordt, want nog geen vier maanden nadat zij getrouwd zijn wordt hun eerste kind, Anna Maria geboren, waarschijnlijk genoemd naar Jacob's eerste vrouw.

Deze omstandigheden zal Jacob jr. verder wel ongeschikt gemaakt hebben voor verdere deelname aan het stadsbestuur. Twee jaar later in 1696 krijgt hij een tweede dochter, Bregtje, en daarmee verdwijnt niet alleen de invloed maar ook de naam Atten verder uit de geschiedenis van Naarden.

TOINE WEVERS, Utrecht

Gegevens:

Gemeentearchief Naarden

Rijksarchief Haarlem en

B.v.d.Sigtenhorst Meyer+ Jan P.Sweelinck
en zijn instrumentale muziek.

OPGRAVING GROTE KERK HILVERSUM dec.'72 tot sep.'73

Door de "Poortwachters" een afd.v.d.Ned.Jeugd Bond v.Geschiedenis, werd dec'72 gestart met een opgraving in de grote kerk te Hilversum onder supervisie van drs-Halbersma van de Rijksdienst Onderzoek Bodem te Amersfoort. Ook de coördinator van de archeologische

wergroep Nederland (AWN) v.h.Gool verleende hand- en spijtdienst wekelijks. Er werd enorm veel werk verzet, grafzerken moesten verwijderd worden en tonnen zand verplaatst. Veel last werd ondervonden van het instorten der putten, na een uur was het moeiluie profiel ingestort. Het werk dat door de jongelui met veel enthousiasme was begonnen vorderde langzaam. Eehalve schedels (soms met haar) botten en kisten groeven we scherven en munten op. Maar het doel kwam niet in zicht. Op verzoek van drs.Halbersma zouden we proberen te vinden wáár de kapel stond, waarvan sprake is in een charter dat zich bevindt in het archief. In 1416 verleent nl. bisschop Frederik van Blankenheim de gelovigen van Hilversum die sorteerteerden onder de moederkerk te Laren, toestemming de bestaande kapel, gewijd aan de H.Vitus te verheffen tot kerspelkerk. Bij de nieuwe kerk zouden toren en kerkhof worden gewijd. (Archief aartsb.Utr.XXVI 408).

Eerst werden i.h.schip v.d.kerk vier putten gegraven zonder het gewenste resultaat. Daarop werd gezocht ten zuiden van het oude schip en werden de fundamente op de grens tussen koor en schip aan een nader onderzoek onderworpen. Toen ook dat geen resultaat opleverde werden de zerken uit het koor verwijderd en begonnen met het systematisch afgraven van het gehele koor. Een gigantisch werk ! Door het geringe resultaat verflauwde de animo en het aantal gravers verminderde tot 1 of 2 per week. Eind mei werd besloten de zaak te stoppen.

Vanuit de archeologische afdeling Hilversum "Naerdincklant" (secr.mevr.Tol-Olieman, Eemnesserweg 46 Blaricum, werd toen aan de coördinator het verzoek gedaan de opgraving te mogen overnemen. Deze nam daarop contact op met drs.Halbersma; het verzoek werd vlot ingewilligd. De 2e opgraving startte eind juni onder leiding van de coördinator. Voor het instorten der putten werd een oplossing gevonden door deze trapsgewijs te laten aflopen. De tekening van de kerk bij de herbouw van de kerk in 1890 gebruikt spoedig de oude fundering aan het licht. Op deze

plaats 1.65 cm onder het vloeroppervlak werd een 16de eeuws fundament gevonden op oude begraving (D). De kerk gaf echter niet zo gemakkelijk haar geheimen bloot! In de zuidelijke koormuur werd een mooi trapvormig fundament van 15de eeuwse steen gevonden (B) ook dit rustte evenals (D) op ongestoorde grond.

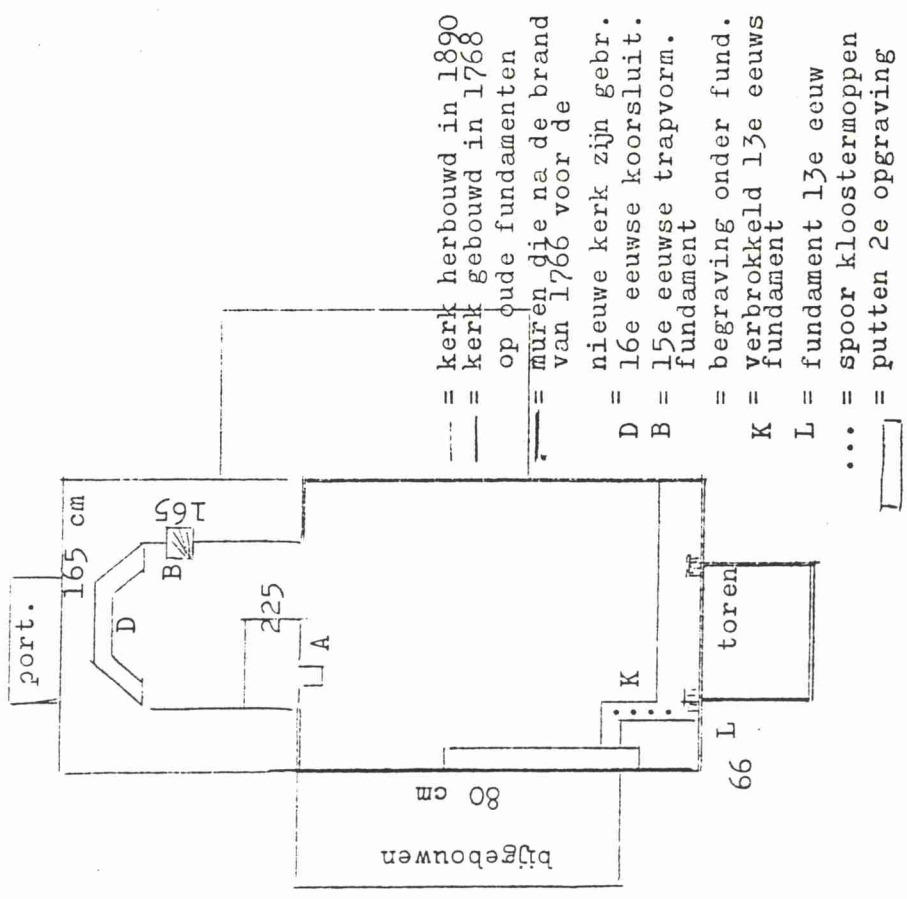
Op de scheiding tussen koor en schip werd een grote put gegraven. De begraving lag hier tot op een diepte van 225 cm. Met zekerheid kon worden vastgesteld dat in de grote kerk te Hilversum nooit een scheidsmuur heeft bestaan tussen koor en schip, er werd in deze put geen stukje puin gevonden (A). De kapel lag dus niet in het koor !!

Toen er een krantenberichtje verscheen, dat begonnen zou worden met herbouw van de 15de eeuwse toren, werd daar een onderzoek ingesteld. Op aanwijzing van drs.Halbersma aan de noordkant. En zie de goden waren ons gunstig gezind. Na het verwijderen der grafzerken stootten we bij de eerste spa reeds op een fundament van de pilaarfundering der gotische kerk. Naast deze fundering vonden we kloostermoppen. Bij het schoonmaken van het fundament deden we dé ontdekking ! De pilaarfundering vormde een geheel met een kloostermoppenfundament van 38x47 cm en 66 cm diep (tot de ongeroerde grond) op een afstand van 75 cm. van de noordoosthoek der toren. Drs.Halbersma die op dat moment juist kwam aanlopen kon ons alleen maar feliciteren met dit resultaat. Hij stelde het fundament uit de 13de eeuw, dus ongeveer 2 eeuwen vroeger dan de tot nu bekende kerkelijke geschiedenis van Hilversum.

Getracht is de omvang van de kapel vast te stellen. Een daartoe gegraven sleuf noord-zuid aan de voet van de toren leverde geen enkele kloostermop op. Wel werd loodrecht op de gevonden fundering 90 cm oostelijk van de muur in het verlengde van het 13de eeuwse fundament een stukje fundament ontdekt uit de 13e eeuw (k) van plm. 35 cm, aan de bovenzijde afgebrokkeld. In dezelfde richting voortgaande kon een spoor van kloostermoppen worden gevolgd tot 4 meter uit de toren. Daar hield iedere aanwijzing op door de vele

eeuwen plaats gevonden hebbende begraving. Intussen is met de herbouw van de toren begonnen. Slechts 2 dagen hadden we de tijd om ons onderzoek aan de voet van de toren te verrichten. Op ons verzoek werden er door de fotodienst van de gemeentelijke dienst voor kunstzaken te Hilversum opnamen gemaakt van 't inmiddels reeds verdwenen fundament. Heel even hebben we kennis kunnen nemen van dit vroege stukje Hilversum.

Mevr. A.C.Fokkema-Siccama (Coördinator voor het Gooi van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland). Kortenhoef.

Aanvulling "Zicht rond Gooi en Sticht" (TVE 3-103)

Eerst zeer recent ontdekte de heer L.J. van de Klooster van het R.K.D. de oorsprong van een groot deel van de tekeningen uit de collectie van Gerard Munnicks van Cleeff. Zij maakten deel uit van de "Atlas der Vereenigde Nederlandsche Provinciën en onderhorige landschappen" (82 delen) van de Amsterdammer mr. Mattheus Brouerius van Nidek (overl. 1742)

Via o.a. Willems Hensker, Hendrik Busserus en Hendrik Gartman belandden de vier delen Sticht in 1847 bij Munnicks van Cleeff.

B.G.J.E.

H I L V E R S U M
1424 - 1874 - 1974

(vervolg)

Tot in het begin van de achttiende eeuw werd hier alleen in loon gegeven voor Amsterdam - later ook wel Leidse - opdrachtgevers. Maar toen hebben gaandeweg steeds meer wevers zich opgewerkt tot zelfstandige ondernemers, die men fabriekers noemde. Deze wisten met succes verschillende nieuwe producten op de markt te brengen. Dank zij hen is Hilversum tegen het eind van deze eeuw uitgegroeid tot het economisch centrum van het Gooi en omgeving, tot in Amersfoort toe. Dit was bereikt ondanks herhaalde, en ernstige tegenslagen, waarvan de grote brand van 1766 het meest bekend geworden is. Overigens was de ontplooiing niet tot het economische beperkt. Parallel daarmee vond een culturele ontwikkeling plaats, die er in de negentiende eeuw toe zou leiden, dat Hilversum ook op dat gebied een zekere centrale functie zou vervullen.

Nu het voorspel van 1874: Na de Franse tijd heeft de Hilversumse industrie zich maar heel moeilijk kunnen herstellen van de diepe inzinking, die onder meer de schaarste aan grondstoffen had veroorzaakt. Eigenlijk heeft het tot voorbij het midden van die eeuw geduurd vóór er van enige duurzame opleving op dit gebied sprake kon zijn. De eerste stoommachine bijvoorbeeld zijn hier eerst laat in bedrijf gesteld. De sociale en

istorie:

De oudste bronnen op kerkelijk gebied in Hilversum vinden we in een akte Van 1416, waarin door de Bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, de reeds bestaande kapel tot parochiekerk werd verheven. Dit waarschijnlijk wegens de afstand en slechte wegen naar de Larense kerk (St. Jans Kerkhof), en door de gestadige groei van Hilversum. Tegen het einde van de 15e eeuw is een nieuwe kerk gebouwd ter vervanging van de oude kapel. Nadat het gebouw in 1581 voor de Hervormde godsdienst bestemd werd, is de kerk o.a. in 1766 afgebrand en grotendeels vernield, maar daar het murenwerk grotendeels gespaard bleef, werd hij in de oude vorm herbouwd. Gezien het toenemen van het aantal lidmaten van de hervormde gemeente, werd de kerk in de tweede helft van de 19e eeuw te klein, vandaar dat J. Wolters opdracht kreeg een nieuw en grotere kerk te bouwen. Tezamen met de, bij de bouw van 1890 gespaard gebleven eind 15e-eeuwse toren en twee steunberen, heeft deze kerk van zijn inwijding in 1891 tot de brand in 1971 dienst gedaan.

opgraving:

Dankzij bemiddeling van Mevr. Addink-Samplonius kregen de Poortwachters, Afdeling Naarden der N.J.B.G. de mogelijkheid om onder wetenschappelijke supervisie van de heer Halbertsma, van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, een opgravingscampagne te houden, met het doel, meer gegevens over de, uit bronnen reeds bekende, voorlopers van de huidige kerk aan het licht te brengen. In December 1972 zijn we begonnen met het graven van de putten 1 t/m 4 op de assen van de kerk. Het enthousiasme en de animo van de gravers was overveldig, niet in het minst door het vinden van skeletten en schedels, ^{maken} ~~soms~~ ^{ook} met wat haarzen. De skeletten lagen grotendeels in vergane, maar in het profiel nog wel duidelijk te onderscheiden doods-kisten, waarvan ook nog enkele gevonden hengsels afkomstig zijn. Gezien het feit dat er minstens 170 jaar geen ^{bevestigingen} ~~lijkbegravingen~~ in de kerk hadden plaatsgevonden konden we hieruit concluderen dat deze grond in ieder geval niet bij de bouw in 1890 verstoord was geweest. Bij het verder schaven werden tamelijk veel aardewerd gevonden en tevens pijpekoppen, een vingerhoed, ~~en~~ enige muntjes en door twee leden met bijzonder goede ogen enige spelden. Een groot probleem bij het graven van deze putten was dat de zandige zijprofielen instortten ~~en~~ ^{hielden} hier geen duidelijke sporen waren af te lezen. Nadat dan ook in één put de ^{toegankelijke} ~~omgeving~~ grond was bereikt ~~minder~~ ^{zonder} duidelijke aanwijzingen ~~les~~ ^{te} laten werd besloten, ~~om~~ ^{om} activiteiten naar het koor te verplaatsen, door een grote ~~put~~ ^{put} te maken. Na eerst het zware werk van het verplaatsen van grafstenen ^{van} te koste slechts één stel tenen volbracht te hebben kon met het afgraven worden begonnen. Mede dank zij het ~~zeken~~ ^{sch} van de grond kwamen hier bij o.a. een benen luizen-kammetje een benen knopen en muntjes uit verschillende perioden naar boven. Verder stootten wij op laat middeleeuwse murresten en werden hier enkele fragmenten van kloostermoppen gevonden (soort grote baksteen). Deze kloostermoppen werden ook in put 8 ^{in het} ~~ten~~ zuiden van de kerk gevonden, doch aangezien ze in beide vindplaatsen niet in enigerlei verband zaten kunnen deze niet dienen als aanwijzing tot bouwwerk uit deze steen. Door ons zijn dus wel laat middeleeuwse funderingen gevonden uit de ~~tijd~~ ^{van} ~~van~~ en de twee steunberen maar geen kloostermoppen in verband, resten, tufsteen, pa al gaten, en dergelijke. Daarom zijn er 2 mogelijkheden voor het 1416 tot parochiekerk verheven kapelletje a. het heeft op een andere plaats gestaan dan de huidige kerk en b. het is door de bouw in 1890 verloren gegaan en/of door de talrijk latere lijkbegravingen in de kerk die immers tot (lm 40 onder maaiveld) ver onder de evt. fundamenten zijn gegaan.

Jozie van Wijk.

Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 101
1-73 uur: 9-12 temp.: hwt weersomstandigheden: tropisch

manieren 9

1. A.C. Fokkema - Siccama . . . te Kortenhoef
2. Johnny Offerman . . . te Hilversum
3. Bruce de Winter . . . te Blaricum
4. Jannes Koster . . . te Hilversum

omen door: Bruce de Winter 3x

rvan ? overzichtsfoto en foto's van in wadeput A ($\pm 1m$) gevonden schedel.
j het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters
papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
(omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Aangevraagd met de door de Poortwachters gegraven put, die niet op hun tekening
en voorkomt, te herstellen, vergroten tot lengte 4m30, en uit te diepen tot
in de bereiden maai veld. Delen van versie profiel sterven reeds nu een uur in.
Onze schuiftechniek liet uitkruisend te wensen over. ~~Zie meet- en~~ op 85
beneden maai veld trof deel 2 een ons oud lijkend tot aan, dat uit
het profiel stak. Verdere werkzaamheden leverden pas op 1m ben. maai veld
1 complete en 1 restant-begraving op, waarvan de geleend insteken
afsteken tegen de verdere donkere grond in het profiel. Vermoedelijk
verstoord: in de onderste hoek op dezelfde diepte een niet wat wel
oud lijk. Hier opgraving gestaakt en schriftelijk Hr. Halbeetsma
gewaarschuwd.

beschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Onze werkput A, zoals eerder vermeld, is niet op vorige tekening
terug te vinden. Hiervoor besloten de tekening van de architect werk 1890
te gebruiken en tevens HR DAS - Amersfoort gevraagd ons de eerstvolgende
maal op die hoogte te brengen van meet- en teken technieken.
Daarna zal tek. 1 zijn uiteindelijke vorm krijgen.

Plaats van put A is overigens op de grens van keur en schip 1762.
Tevens dient nog vermeld te worden dat enige aardewerkscherven
werden gevonden, in associatie met bovengenoemd, maar
door versterking niet significant.

ik: (bijv. heide, weide enz.) Vondstnummers = Betreft. AB-1-N
AB-2-N
Coroniek AC-1-N
AC-2-N

wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van
onze afdeling?

veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
belpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

EL niet mogelijk, insterkingen

eld

grondsoort

TIESCHETS

~~niet mogelijk~~

: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 102
7-7-73 uur: 9-3 temp.: kool weersomstandigheden: bewolkt, droog
monumen 15

rs: 1. Hr. Das. te Amersfoort
2. Bruce de Winter te Elaricum
3. Dr. Bierhorst te Hilsum
4. JPM Koster te Hilsum

genomen door: geen

aarvan ?

bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
den en
(omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

Door Hr. DAS uitleg laten geven over diverse meettechnieken.
zie verder onderaan 1; 2 en 3.

Nog geen reactie gehad van Halbertsma, die 6fr van vakantie
terugkwam. Logisch. deelnemers 1, 2 en 3 dus niet meer in put A
gegraven; hier nog wel enige metingen verricht voor diepte en
fundering. Teramenlijke poging gedaan het koorfundament van
eind 15 eeuw terug te vinden. Dr. Bierhorst put C gegraven en
HR DAS en de WINTER put B. op Put C zal een volgend maal
een nader onderzoek en verslag worden gedaan. In put B echter
beneden pirinbaan een fundament op grote diepte gevonden. Deze
verlenen we 'nu prioriteit zie verder tek. ② en ③

tsbeschrijving: (plcats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

Stondsten. vallen niet te melden, wel dient opgemerkt te worden
dat ons vandaag de diverse baksteenformaten opvullen.
We hantieren tot we put B volledig uitgegraven hebben en tek ②
klaar is, voorlopig; hierachter staande schets. Aantal monumen
vandaag 15.

Metingen verricht. 1 verschil straatniveau (Brink-Santopaal o. weggevoers-Graslandbouw)
met kerkvloer niveau = 1.57 m.

2 diepte put A per 39% = 1.33 m beneden kerkvloer.
3 vlak opwijking - kerkvloer over volle lengte = 2 cm r. O-W

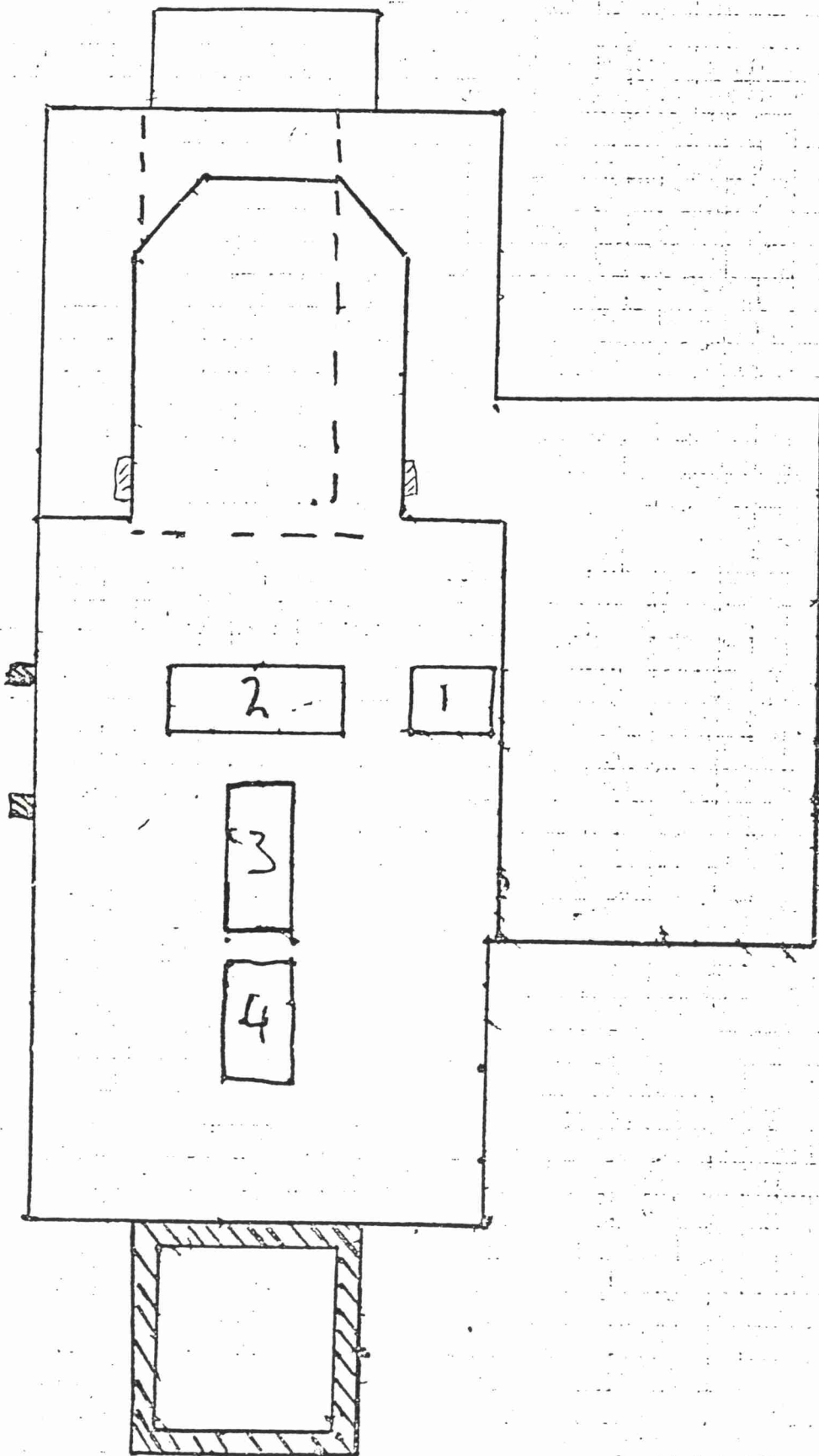
ruik: (bijv. heide, weide enz.)

g: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

re veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

oor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

--- sluk
/// middelruwe muursten

Bezoek 2

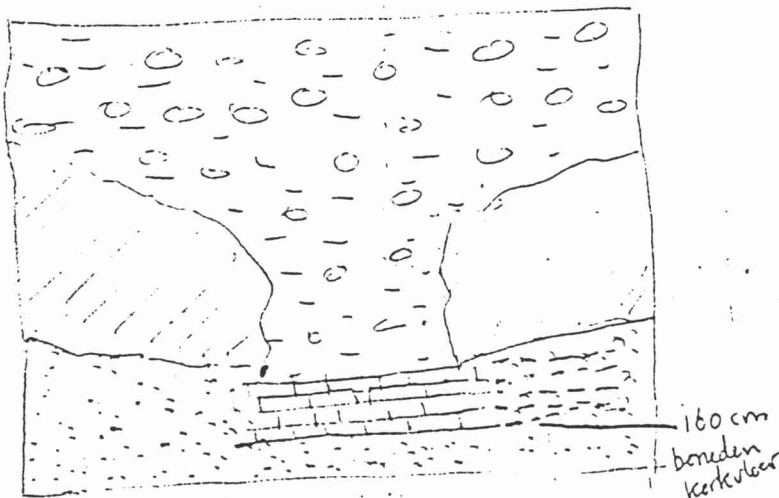
Marion Koster (ega voorzitter)

N.N.

(niet actief Poortwachter)

ESCHETS

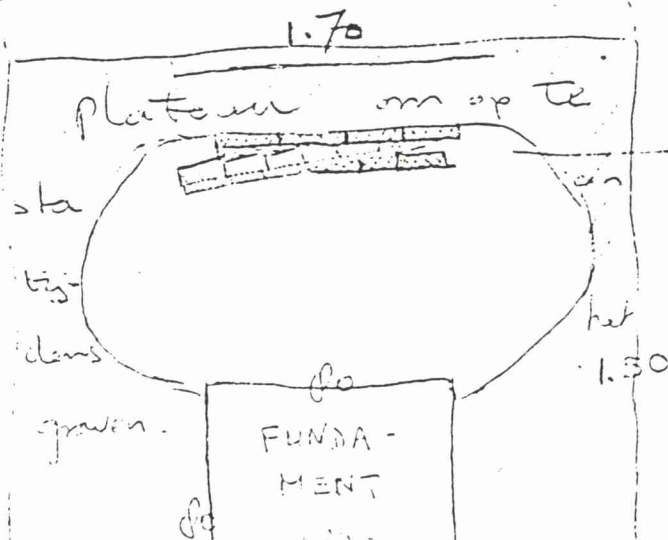
Structuur Put B8 in profiel:

- puinlaan
- donkere grond
- plektaai
zand
geschept grond

- muurwerk ondergronds in het profiel. zie ook boven af

van boven af

- muurwerk bij de opening.

plaats: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 103a
 1/7-73 uur: 9-4 temp.: Warm weersomstandigheden: bewolkt, droog
 munuren 24

- rs: 1. H.R. DAS. te Amersfoort
 2. Dr. Bierhorst te Hilversum
 3. Bruce de Winter te Blaricum
 4. J.P.M. Koster te Hilversum
 5. Margriet Andre te Heemstede
 genomen door: Jannus Koster gx

waarvan? overzichtsfoto's en foto's van werkputten B en C
 bij het maken van foto's eerst datum en formulisnummer met grote letters
 op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
 meden en
 (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

- Nog geen reactie van Hk. Halbertsma. Ergo de werkzaamheden in put B voortgezet. Daar ^(reeds) muurwerk blootgelegd slop achter-
 staande schets. De op rapport 102 in schets vermelde trapvormige
 aanzet van het gewende muurwerk bleek bij verder uitgraven
 gecontinueerd te zijn. Een als zodanig gebruikte trap is het best
 niet daar er geen sprake is van slijtage.
 Hierop enkele metingen verricht, uitgedrukt in cms beneden kerk-
 vloerniveau, zie schets. Ook de in rapport 102 genoemde punten
 zette zich voort. Zie verder achterstaande schets.
- In put C verder geïnteresseerd de muurresten te volgen. Hierin soortgelijke
 constructie aangetroffen als in put B. Omdat aan het eind van die
 zandgedeelte van het oppervlakte fundament in de put storting niet
 tsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)
 we hier weer later op terugkomen. Hierna beide putten verlaten om
 de in put A gevonden (misschien) onder bijgraving te onderzoeken
 Deze bleek echter erg jong te zijn en we hebben de resten ervan
 elders in de kerk begraven. Hier ook geen losse vondsten gedaan.
- Vervolgens aanzet gemaakt van put D die 1,5 m op de
 lijn moet liggen van het 3-tijdige koor van het einde van
 15e eeuw. Indien we hier op dezelfde diepte (160 cm beneden
 kerkvloerniveau) ~~aan~~ fundamentresten of muurresten van het
 zelfde baksteenformaat terugvinden dan weet dat ook die
 in put C en B gevonden zijn.

ruik: (bijv. heide, weide enz.) VONDSTEN Z.O.Z.

1: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
 A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-
 60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de staftakten van
 onze afdeling?

te veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schopje of plamuurmes voor het los-
 werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?
 N.B. Albert van Ernst - Huisum gevraagd ons op 21/7 te
 bezoeken om advies te geven over handzelschets

Vondsten :

allerlei, in beide ontlen (B en C) uit
pijntang afkomstig. Voorlopig als geheel
(in vondsterakje) genummerd :

B : B-102/103 - i

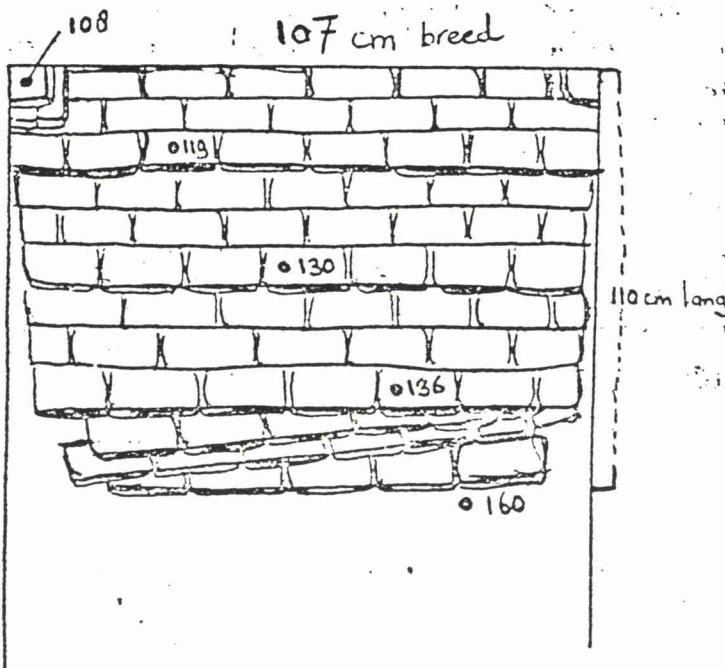
C : C-104 - i

Bezoek : Joost Middelheff (KRO)
Ankie Schlüter (onderwijzeres l.o.)
Marion Koster (eye voorzitter)

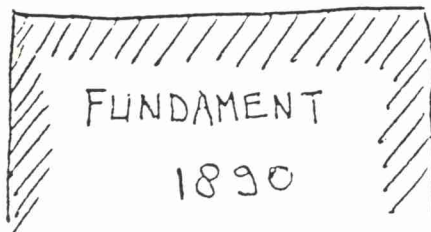
IESCHETS

Put B op 14/7

Trapsgewijze muurresten.

30 =
centimeters
beneden kerkvloer

ente: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 103
 m: 14/7-73 uur: temp.: weersomstandigheden: zie 103 a

nemers: 1. te .
 2. te .
 3. zie 103 a . . . te .
 4. te .

's genomen door: zie 103 a
 waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

→ Uit de puinlaag rondom de muurresten in put G valt het volgende te melden: zeer dikke baksteen, die beslist ouder is dan die uit de muurresten van put B en C.
 2. hardstenen fragment (hoek-?) van zuil of sokkel.
 3. gele baksteen verschráald, formaat 20,5 x 10 x 5, met oude specie erop.
 4. Tufsteenachtig hoekfragment 3-zijlig.
 Alles nog nader te determineren.

zie ook rapport 104

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

king: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kabrtsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

Rapporteur: thr Koster

te: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 104A
21/7 -73 uur: 9-5 temp.: Koude weersomstandigheden: regnachtig
manuren 18

mers: 1. DR. Bierhorst te Hilversum
2. Bruce de Winter te Blaricum
3. HR DAS te Amersfoort
4. J.P.M. Koster te Hilversum

genomen door: Jannus Koster 12x

waarvan? diverse putten en losse vondsten

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

omheden en en (omschrijving van materical, kleur, vorm enz.)

Nij genreactie van Hr. Hulbertsma. Daar het vandaag afwisselend regende en droog was enige kluisjes opgekraapt:

- De input ~~is~~ C gelegen puinlaag bevatte de volgende vondsten, in rapport 1036 reeds genoemd, nu genummerd:

1 CP-1036-1
2 CP-1036-2
3 CP-1036-3
4 CP-1036-4

- Diverse baksteenformaten vergeleken:

uit muurresten. put B. = $22,5 \times 11,5 \times 4,5$ cm.

- put C = $22,5 \times 11,5 \times 4,5$ cm

- puinlaag bij put C = $24,5 \times 12 \times 7$ cm (= CP-1036-i)

oatsbeschrijving: (plcats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

- Put C opgemeten - zie achterstaande schematische schets! op 104 B

In middels was een direct onder de kerkvloer gelegen fundamentje (doortrekt op de kerkwiele koormuur 1767) vermoedelijk van een kleine sacristie, zichtbaar op een van de gravures, in de put C gestort, die al ca 120 diep was. We hebben het rustig laten liggen omdat het verband met put B al duidelijk was geworden, door gelijke baksteenformat en gelijke diepte onderkant fundament en ook al omdat we vandaag de koersluiting vonden, waarover meer in een later rapport.

ebruik: (bijv. heide, weide enz.)

. 2.0.2

ing: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling?

dere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

Rapporteur dhr Koster

ROFIEL

daiveld

grondsoort

Vandaag om laten verlichten door HTS-ers

- graven in put D is niet gevaarlijk i.v.m. instortingen, mits wij later uit het fundament van het portaal blijven.
- de zich wit aftekende boog op de naar binnen gekeerde torenmuur is naar alle waarschijnlijkheid de dek-schip aansluiting (op de toren) van ~~de~~ voor de herbouw 1767 (mogelijk dus eind 15e eeuw)
- voor de eventuele mogelijke aansluiting graven in het schip aan weerszijden van de toren Lock door Hn Halbertsma aan voortwachters opge dragen in der tijd)
- Zandbaan onder fundament put A (keermuur) inderdaad ter versterking ingebracht, dus nog geen geschikt grond.

Put B Laten rustenPut C idem

Put D op tekening architect bedraagt de afstand tussen schip/keerscheiding en keersluiting 11,4 cm. Deze afstand ($1:100 = 11 \text{ mtr } 40$) over de as v/h keersluiting gezet. In put D kleinere put gegraven en zo keersluiting gevonden.

Put A

Put vlaksgewijs verder uitgegript. Een serie opvallende begravingen als profiel van keistformaat lattenstaan. Typische verkleuring in het vlak geconstateerd. Het is de bedoeling deze geheel te beschrijven en zoop terug te komen als de verkleuring in zijn volle omvang is getraceerd. Zoals vermoed werd, is het hele keersluiting door begravingen. Ongevoerde grond werd nog niet bereikt. We zitten nu op h.o.g. diepte. beneden keersluiting. Hier wel kom vondsten gedaan 17e, 18e en 19e eeuw. Ook 2 munten, duiten Zelandia 1702 en West-Frisia 1704.

Slotopmerking = Veel moeilijkheden met het tegenhouden van de losse grond, putten storten voortdurend in. vormen echter geen gevaar voor waarnemingen.

Bezoek: Albert J. Ernst (HTS-Bouwknijp)
 Marica Koster (Ega voorzitter)
 uitkeergentier(!)

OFIEL

aiveld

grondsoort

)-

)-

)-

)-

)-

)-

)-

)-

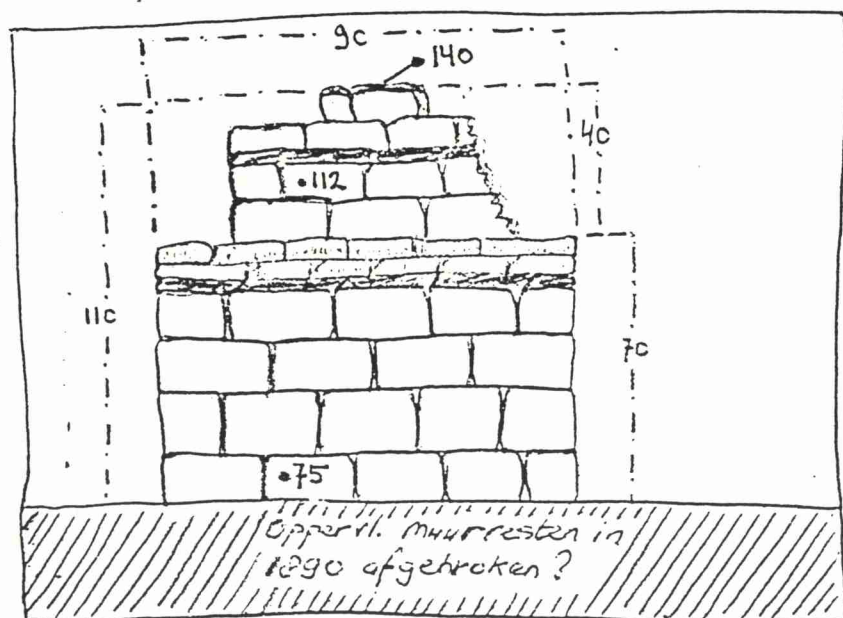
)-

)-

TUATIESCHETS

Put C 230x170
schematisch!

230

T. L. ...

ante: Herv.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 105

n: 4.8.'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zeer warm en zonnig

nemers: 1. Dr.Bierhorst . . . te Hilversum
2. Mw.A.C.Fokkema-Siccama . . . te Kortenhoef
3. J.P.M.Koster . . . te Hilversum
4. te .

's genomen door: dhr.Koster (overzichtsfoto D. Nicolette de Rijk
waarvan ? (fund.kooraansluiting put D
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

Dhr.Koster heeft het fundament van put D schoof gemaakt en gemeten en verder uitgediept
Dr.Bierhorst en mw.Fokkema hebben de zandhopen aan de rand van put A verplaatst.
Hierbij werd steun ontvangen van enige bezoekende poortwachters, die zich inmiddels
als AWM-lid hebben aangemeld. De put werd voorzien van ~~een~~ twee ~~afkopsen~~ trapvormige
wanden, zodat het gevaar van instorten kleiner wordt.

In onze afwezigheid hadden vandalen de mooie bovenelkaar liggende begraafing, die
zo zorgvuldig was uitgegraven vernield. Om herhaling te voorkomen hebben we ditkeer
allesgoed met planken afgedekt.

Op ons verzoek kwam drs.H.Halbertsma kijken naar de gevonden fundamenten. Hij stelde
dat de steenmaat 15e eeuws was en adviseerde in het schip van de kerk tussen de
steunberen noord-zuid sleuven te graven om te zien of deze fundamenten zich daar voort-
zetten. Hij achtte put A thans van minder belang en vond dat deze had afgedaan.

Dr.Bierhorst is echter nieuwsgierig naar de typische grondverkleuring en zal ~~de~~

plaatsbeschrijving: (placats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

dit spoor verder volgen. Dhr.Koster zal zijn put D nog verder naar het noorden ~~uit~~
verbreden.

Na enig overleg werd het verzoek van onze nieuwe leden om mee te graven dankbaar aan-
vaard. De volgende week komen Nicolette de Rijk, Victor de Rijk en Jens om half 11
graven.

De heer Halbertsma beloofde van tijd tot tijd poolshoogte te nemen en wilde graag op
de hoogte gehouden worden van verdere ontwikkelingen.

Mevrouw Fokkema begon met het graven van sleuf I (zo genoemd naar de letters op de kerk-
muur ter plaatse, die in het begin van de opgravingen door de Poortwachters waren aange-
bracht na metingen).

Deze dag bracht geen nieuwe vondsten aan het licht door het vele grondwerk wat moest
worden verzet om put A in conditie te houden. Om half vijf werd de zaak afgesloten.

Omdat mw.Fokkema de volgende week verhinderd is wegens werkzaamheden t.b.v. de kerk-
gebruik: (bijv. heide, weide enz.) restauratie Kortenhoef (roeitochten) zal dhr.

Koster als leider optreden 11 aug..

We hadden bezoek van de fotograaf die de grafzerken fotografeerde. Hij vertelde dat de
zerken bij de toren nog niet waren gefotografeerd. (Zal op verzoek z.s.m. gebeuren)
king: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.

A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

edere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken

bolpen en papier

2 a. 2.

duimstok of centimeter

schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Bezoekers: Bob Maauwis (fotograaf)

~~Victor~~ Victor de Rijk

mw.Koster

Jens

Nicolet de Rijk

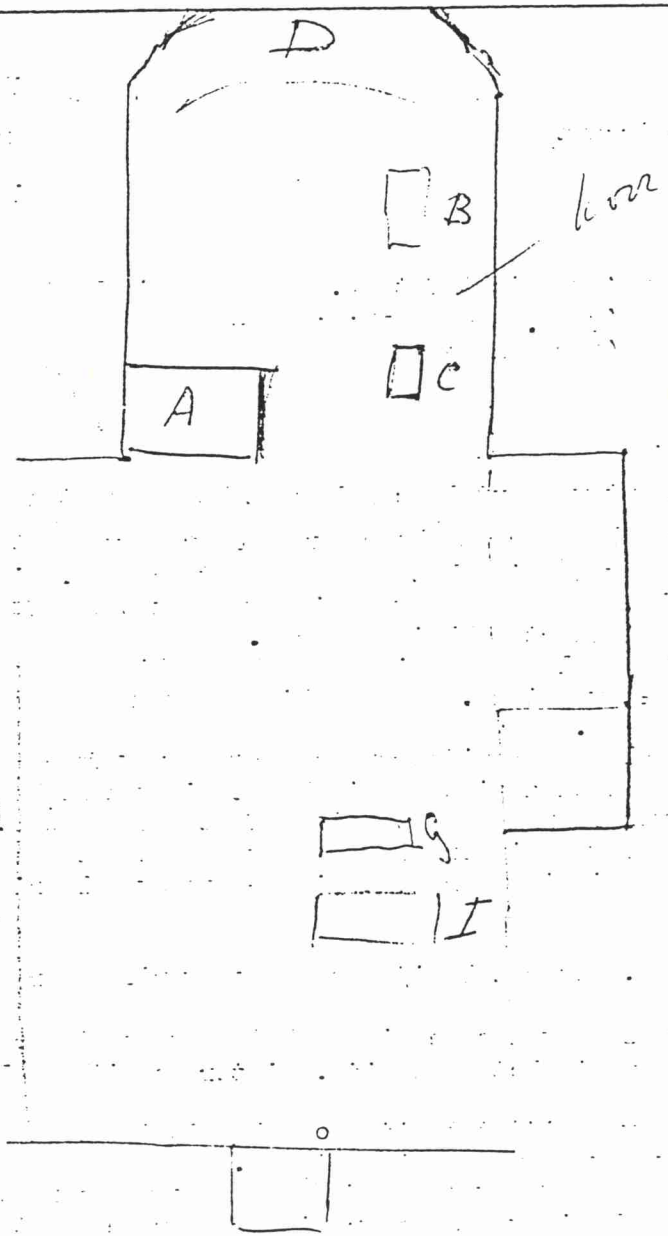
rapport en schets: mw.fokkema

105

OFIEL

oiveld

grondsöort

TUATIESCHETS

schets putten

ente: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 106
m: 11/8-73 uur: 10 temp.: weersomstandigheden:

nemers: 1. Arjen Jans te Naarden
2. Nicolette de Rijk te —
3. Erik Peters te —
4. Joost Middelhoff } gastgravers te Hilversum
5. Jannes Koster } te Hilversum
's genomen door: 2x RUTD.

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

De in rapport 105 genoemde verkleving in put A verder getraceerd. Bleek uiteindelijk alleen maar een verschil in begravingsniveau te zijn. Aan de oostkant sd put. begraft met tot 2,05 beneden kerk vloerniveau en ald. westkant tot op i. 00. Hiermee is dus voor de ongeroerde grond geen precieze diepte op te geven. In put D de fundering verder uitgegraven. Beschrijving en schets. volgen in een later rapport.

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

In put. I (zie rapport. 105). 2 munten gevonden al koperen oord en 1 koperen cluit. Vondstnr. AM-106
In put. A (55 onkruidvrije vrijgekomen grond)
1 zilveren munt AM-106

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

rking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Rapporteur chr. Koster

te: Herv.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 103-107
18.8.'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zeer warm en zonnig

pers: 1. Mw. Fokkema . Kortenhoef 7 Eric Peters te Hilversum
2. mw. Offerman . Hilversum 8 dhr. Walstra te " .
3. dhr. Koster . " 9 Frank Marks te " .
4. Arjen Jens . Bussum . te .
5. Nicolette de Rijk . " .
~~xxxxxx~~ 6 Victor de Rijk "

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
en (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

heden: put D . Het fundament werd verder gevolgd in noordelijke richting, getracht zal worden de aansluiting van het koor op de noordmuur te vinden. Dit valt niet mee, want al het zand uit het koor bevindt zich juist op deze plaats. Met vereende krachten werd dit verwijderd. Ter voorkoming van instorten zijn er plateau's gemaakt waarop kan worden gelopen. Na een onderbreking bleek inderdaad het koorfundament door te lopen. Getracht is na te gaan of het vierkante portaaltje dat zich zuidelijk bevindt ook hier aanwezig is. (zie schets ommezijde). Bij dit portaaltje waren Eric Peters en dhr. Walstra bezig het fundament in zuidelijke richting te volgen. Begonnen werd met het verwijderen van de zandhoop. Het eerste plateau is nu klaar.

put G . Wereld gegraven op aanwijzing van dhr. Halbertsma. Is sleuf Noord/Zuid in het schip van de kerk tussen de steunberen. Deze put werd uitgediept
oatsbeschrijving: (plcats, straatnam enz., in bouwputten de diepte vermelden)
tot het ~~put~~ onberoerde zand. Resultaat nihil. Bij het verlaten der put wilde een der jongens die kwamen kijken de schedel in de putrand verwijderen, in deze oostelijke wand bevonden zich stenen van hetzelfde formaat als het fundament van de koorsluiting dus 15e eeuw. Getracht zal worden of een nader onderzoek nog iets opleverd. (zie schets)

put I Door Nicolette Rijk en Arjen Jens werd deze put uitgediept tot de onge-roerde grond. De enige vondst was een 17e eeuwse muntje (oorfje). Dit zal door Victor de Rijk thuis worden schoongemaakt, samen met het op de stort van put A. gevonden bronzen muntje, waarna dhr. Koster de munten thuis zal determineren.

merkingen: We hadden deze keer erg veel kijkers, die soms ook gingen schatgraven. Omdat
ebruik: (9 gravers voor deze kleine putten veel te veel is, werd aan de gastgravers meegedeeld dat in het vervolg met de porspronkelijke kern zal worden gegraven (van Naerdinklant.)

ing: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaortstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

dere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bellen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

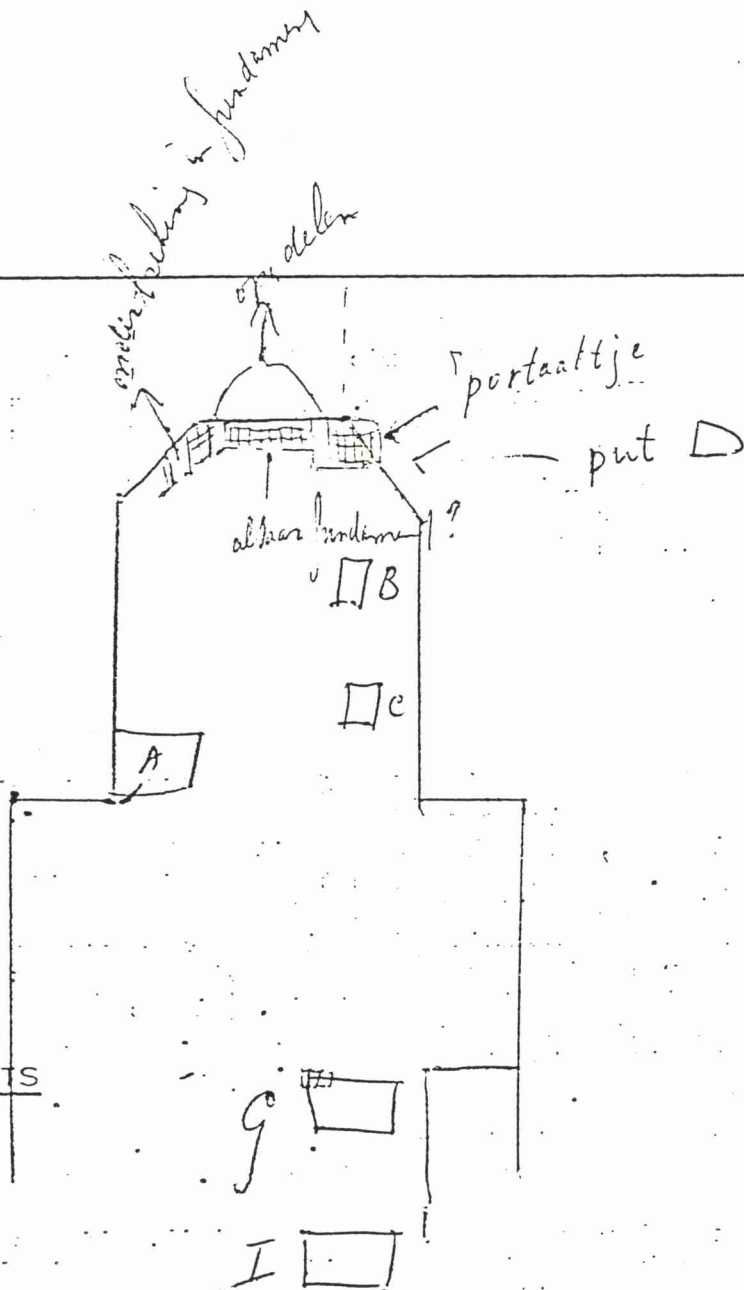
Bezoek: Ronald van Zweden en enige onbekende personen die zich niet bekend maakten.

rapport en schets: mevr. Fokkema

OFIEL

iveld

grondsoort

UATIESCHETS

1813-73

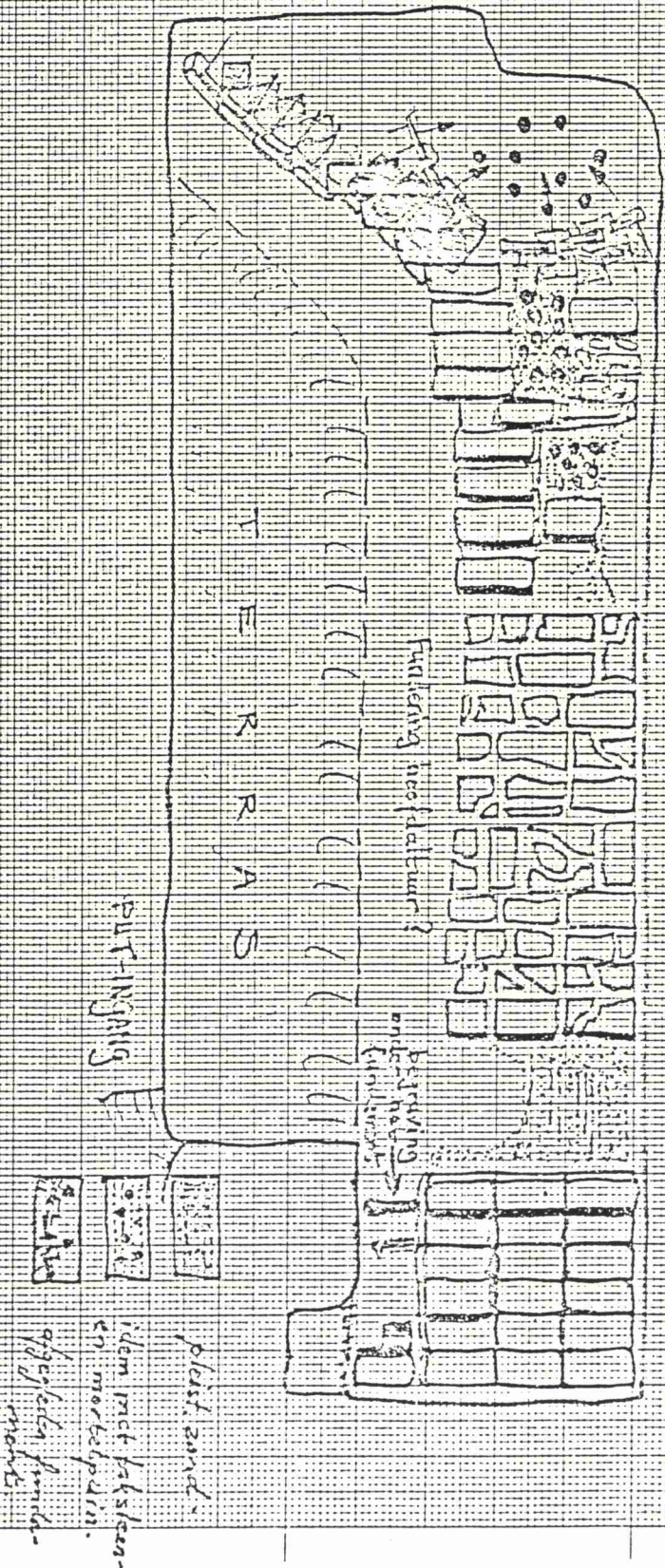
Plat D (Schematische schets)
Rapport 107/108

Ned. Hervormd. Kerk

Kerkbrink

Hilversum

Portaal 1830

C

Tekening: J. F. H. Koster

Locatie: Gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.109

Datum: 22-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:
van 8 $\frac{1}{2}$.12 $\frac{1}{2}$ uur

Deelnemers: 1.mw.Fokkema Kortenhoeft . . . te .
2. mw.Offerman ,Hilversum . . . te .
3. te .
4. te .

Foto's genomen door: geen foto's

waarvan ?

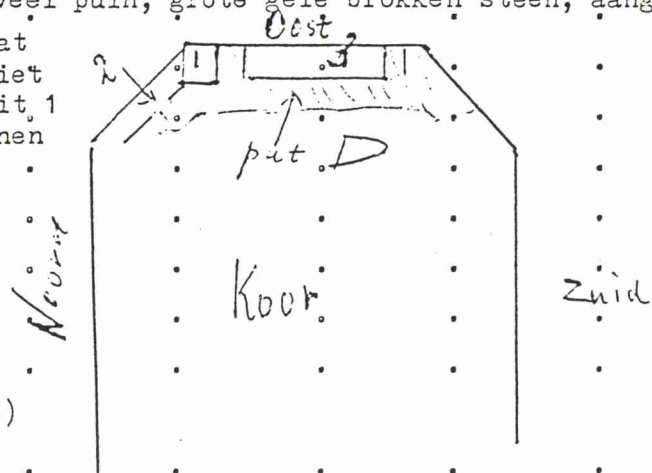
(Bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Opmerkingen (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

put D.. Om het fundament aan de noordzijde van put D.te kunnen volgen hebben we de bestaande zandhoop,afkomstig uit de afgraving van het gehele koorvlak verwijderd. Om instorten te voorkomen hebben we ytrapsgewijs het zand verwerkt. Allereerst werd gekeken of aan deze zijde het fundament eenzelfde vorm vertoonde als aan de zuidzijde. Na veel zoeken bleek ook hier (zij het geheel verzakt)het vierkante portaal terug te vinden⁽¹⁾ Het fundament is hier veel minder gaaf dan aan de zuidzijde, soms ontbreken er een paar lagen⁽²⁾ en het is allemaal verzakt. Bij punt (2) hebben we ons er van overtuigd dat er hoordelijk werkelijk niets meer te vinden is;we zijn door-

plaatsbeschrijving (op te tekening, in bouwputten de diepte vermelden)

achter (1) bevindt zich veel puin, grote gele brokken steen, aangesmeerd met witkalk. Opmerkelijk is dat vloertje in het midden, niet alleen lager ligt maar uit 1 (één, laag ongelijke stenen bestaat.(3)

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

Opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaortstelsel en op de staftaak van onze afdeling ?

Mede veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

U voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

Locatie: Gr.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.109
 :25-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:
 10 - 4½ uur

Deelnemers: 1.mw.Fokkema Kortenhoeft . . . te .
 2. mw.Offerman 's morgens Hilversum . . . te .
 3.dhr.Koster Hilversum . . . te .
 4. te .

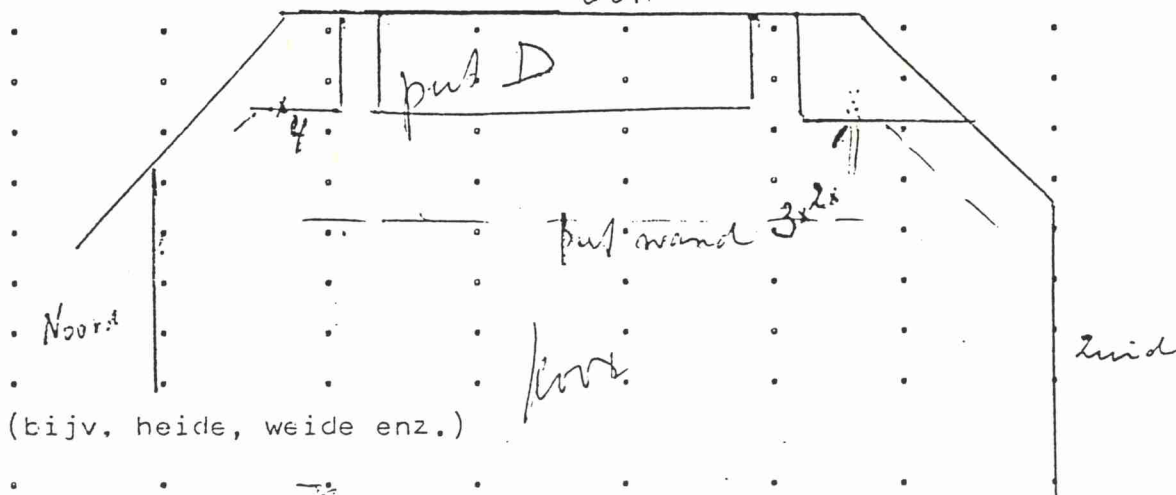
Is genomen door: overzichtfoto put D. door dhr.Koster
 waarvan ?

(Bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
 op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

Noten (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

put D. Aanvankelijk werd aan de noordzijde het fundament nog iets verder uitgediept
 maar dit leverde niets op. Besloten werd om aan de zuidzijde te proberen de
 aansluiting met het fundament van put B te vinden. Bij de voorbereidende werk-
 zaamheden troffen ~~we~~ we bij (1) een skeletdeel aan onder het fundament.
 Voorzichtig werd vlak er achter de grond onderzocht. Hier zit evenwel niets
 meer onder. Na ca. 25 cm kwam de onberoerde grond. Wel werd iets boven het ~~schot~~
 bot (ca. 15 cm) een stukje donker plavuiz gevonden (2) en nog iets hoger een
 gaaf stenen pijpje (3)
 Aan de noordzijde werd een brok kloostermop gevonden (4) bij het schoonmaken
 van de stenen.

Opmerking: dhr. Koster heeft ter documentatie een koperen muntje meegenomen.
 Locatiesomschrijving: (placats, straatnaam enz. in bouwputten de diepte vermelden)

Gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

Aanpak: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
 A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-
 60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van
 onze afdeling ?

Voorbereiding veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 bolpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of plamuurmes voor het los-
 werken der scherven en/of afsteken profiel.

Voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

bezoeker\$ Arjen Jens.
 ds.J.Smit

Rapport en schets: mevr.Fokkema

ente: gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 110

n: 29-8-'73 uur: temp.: weersomstandigheden:
9-12 $\frac{1}{2}$ uur

emers: 1. mw.Offerman Hilversum . . . te .
2. mw.Fokkema Kortenhoef . . . te .
3. te .
4. te .

s genomen door: geen foto's

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

put D Om verder werken aan de zuidzijde van put D mogelijk te maken moest eerst de gestorte grond worden verwijderd. Dit deden we trapsgewijs pm instorten te voorkomen. De put werd ook iets verbreed. Besloten werd het in rapport 109 genoemd bot te laten zitten, en de laag er achter gelijk te maken, zodat een egaal vlak ontstond. Toen dit voltooid was viel op dat het bot in een donkere baan grond lag vermoedelijk oost/west, ten noorden en ten zuiden van deze donkere baan bevindt zich ongestoord geel zand vermengd met grint. ~~xxxxxx~~ (gespikkeld op schets)
Om helemaal zeker te zijn werd ook het open stuk tussen de fundamente (1) uitgediept tot de ongestoorde grond, daarbij troffen we een stuk platte steen aan van 32 mm (x). baksteen!!
Bij het verbreden van de put werd op 140 cm. een majolicascherf gevonden en op 150 cm. een rond bewerkt stuk hardsteen 18x10 $\frac{1}{2}$ cm plm 12 mm dik.

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.
. . . (zie schets ommezijde) . .
.
.
.
.
.
.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

king: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stakarten van onze afdeling ?

edere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
belpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport en schets: mevr. Fokkema

Zuidzijde.

Vast

Schaal 1 : 10

110

OFIEL

diveld

kerkvloer

~~kerkvloer~~

tot A diepte 165 m

Zuid

fundament
altier
TUATIESCHETS

30 cm

53 cm

vlak gelijkt
fundament

31 cm

101 cm

61 50 cm

geel zand

geel
zand

donkere zand

put wand

omgeving schief
en hardsteen schief

A-B = 101 cm

ente: Gr.Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr.111

in: 1-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: zonnig
10-4 uur

nemers: 1. mw.Fokkema . . . te Kortenhoef
2. mw.Offerman 's morgens . . te Hilversum
3. dr.Bierhorst 's morgens . . te " .
4. dhr.Koster . . . te " .

's genomen door: geen foto's

waarvan ?

(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

put D. Donkere verkleuring in bodem uitgebreid, daarbij 2e begraving onder fundament gevonden. Bij schoonmaken bleken langs het gehele fundament begraaft delen uit te steken. Drs.Halbertsma constateerde 's middags dat steensoort op z'n vroegst van 1550 was.

put A. Doorgegraven (fictieve) scheiding tussen ~~kerk~~ koor en schip. We weten nu zeker dat er nog ~~een~~ scheidingwand is geweest, er werd geen enkel stukje puin gevonden. Deze put is 2.2.5 beneden het maaiveld.

put G. Veertien dagen geleden werden hier enige 15e eeuwse stenen gevonden ~~en~~ (12 stukken) en daarom is op die plaats nog even gegraven. Er werd evenwel niets gevonden dan losse stenen.

put L. Omdat we moesten wachten op drs.Halbertsma stelde ik voor in ieder geval nu bij de toren te gaan zoeken omdat volgens een krantenbericht daar binnenkort plaatsbeschrijving (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

zou worden begonnen met herstelwerkzaamheden. Dhr.Koster en ik begonnen aan de noordkant te graven en zie na een paar minuten 10 cm. onder de grafzerken "stoten we" op een fundament van de ~~en~~ pilaren van de gotische kerk bij het schoonmaken ontdekten we er naast kloostermoppen. Voorzichtig gingen we verder en legden een fundament bloot van 37 cm breed 48 cm lang en 66 cm diep van grote kloostermoppen. Op dat moment kwam drs.Halbertsma die vertelde dat dit 13e eeuwse kloostermoppen waren. We hadden eindelijk de kapel gevonden.

. (zie schets ommezijde)

.
.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

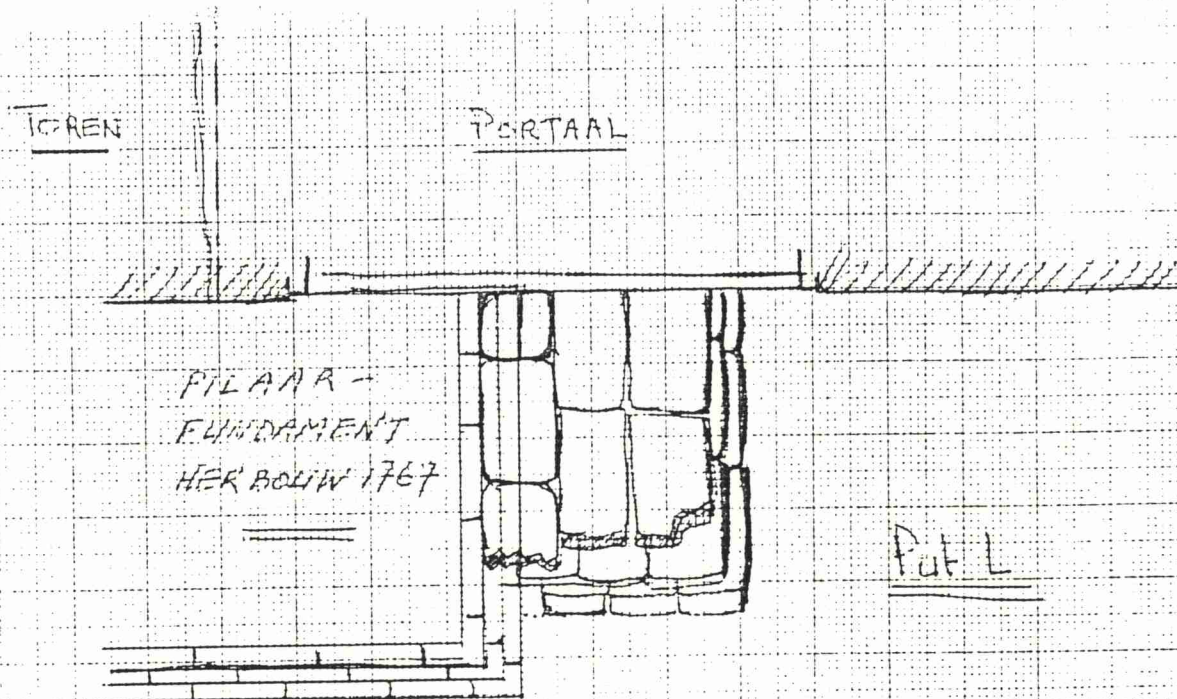
werking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bellen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

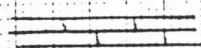
u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

oek: pres.kerkvoogd Zimmer

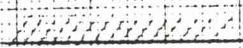
rapport en schets: mevr..okkema

Muurresten van 13e eeuwse kapel, bestaande uit klooster moppen afm. $20 \times 15 \times 6,5$ cm, zeven lagen dik; het herbouwde pilaar-fundament van kleinere late bakstenen ($17 \times 10 \times 4$) is gebruikt met opzet in combinatie met deze muurresten. De bovenkant van beide fundamenten was bij de herbouw (1767) tot een geheel samengevoegd.

MERZNER 1867

MEISELWERT VAN KROONBRAND 1766

x Bijna alle kloostermoppen waren in compleet, bij latere waarnemingen zijn we er in geslaagd een gaaf exemplaar te vinden, dit was 30 cm lang.

OFIEL

iveld

grondsoort

Sch ts fragment kapelfundament uit 13e eeuw.

Toren

13^e eeuwse

kloostermoppen

84

96

ruilfundament
geeft in de kerk

40

37

66 cm
diep

108

PLAATSKETS

te: Hilversum grote Kerk krtbl. coördinaten: formulier nr. 114

8-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: gloeiend heet
10-2

mers: 1. dhr. Das, Amersfoort . . . te .
2. dhr. Koster, Hilversum . . . te .
3. mw. Fokkema, Kortenhoeft . . . te .
4. mw. Offerman, Hilversum . . . te .

Bruee de Winter, Blaricum

genomen door: mw. Fokkema - koorfundament 16e eeuws,

waarvan ? - trapvormig fundament 15e eeuws

(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters

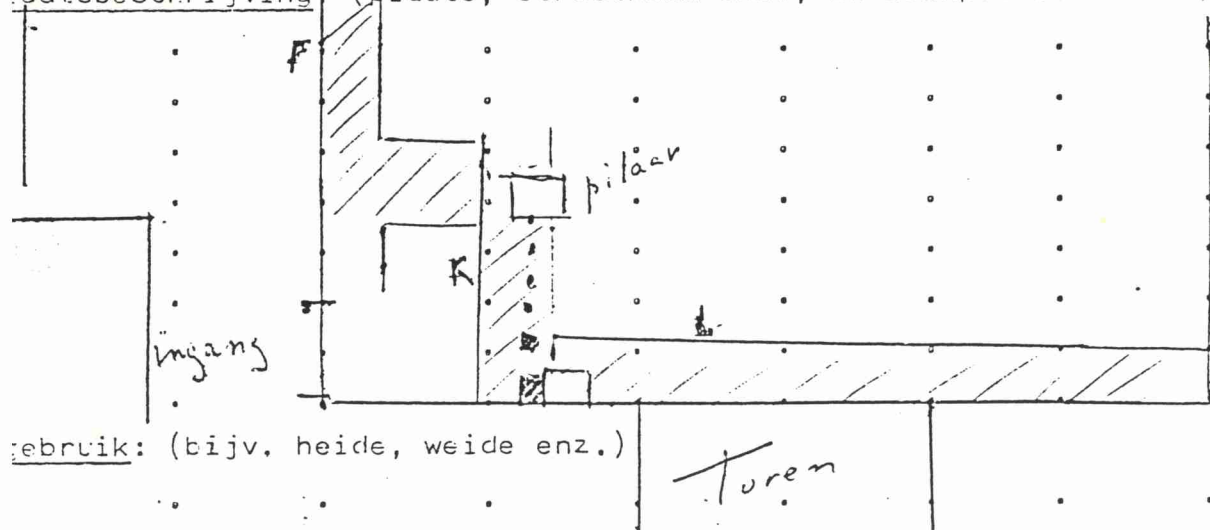
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

en (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

put F. Bij de door drs. Halpersma aangewezen plaats (doorgang naar vroegere bijgebouwen met ~~middeleeuws~~ oud metselwerk) werd een sleuf langs de muur gegraven tot de ongeroerde grond. Deze muur heeft een fundament van 80 cm. onder de kekvloer en bestaat uit stenen van 11x5 x 21 cm. In het fundament kwam sporadisch een kloostermop voor:

Doorgedaan werd in het verlengde van de gevonden fundamenten. Na het spoor van kloostermoppen raakten we ~~xxxx~~ iedere aanwijzing kwijt. Wel werden bij het pilaar fundament enige majolicascherpen gevonden en een stukje houten gereedschap (1). Het hele fundament werd aan een minutieus onderzoek onderworpen naar eventuele sporen van een kapel. Opgemerkt werd dat beide pilaarfundamenten niet gelijk liggen. De pilaarfundering^{en} bij de toren ligt dicht bij elkaar dan de rij pilaren in het schip van de kerk. Bij de pilaar werd doorgegraven naar de noordmuur. Deze sleuf liep van de laatste kloostermop die was gevonden tot de pilaar, Niets gevonden

plaatsbeschrijving (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

ing: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling?

andere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of plamuurmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken?

rapport en schets: mevr. Fokkema

locatie: Grote kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 115

datum: 15 sep. uur: temp.: weersomstandigheden:

- deelnemers:
1. dhr. Koster Hilversum	.	.	.	te	.
2. Br. de Winter Blaricum	.	.	.	te	.
3. mw. Offerman Hilversum	.	.	.	te	.
4. mw. Fokkema Kortenhoef	.	.	.	te	.

foto's genomen door: geen

waarvan ?
(bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

lijsten (omschrijving van materiaal, kleur, vorm enz.)

begonnen met het dichtgooien van put A. (Door kerkvoogdij was verzoek gedaan alle putten dicht te gooien).
put F. Nog een stukje verder gegraven bij de muur langs in de richting van de toren, behalve veel begraving (ook van dieren) niets gevonden, alleen majolicascherven. Zeer vroeg opgehouden.
.
.
.
.
.

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.	.	.	.	.	.	.	.
---	---	---	---	---	---	---	---

opmerking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van onze afdeling ?

voor iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.

u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport: mevr. Fokkema

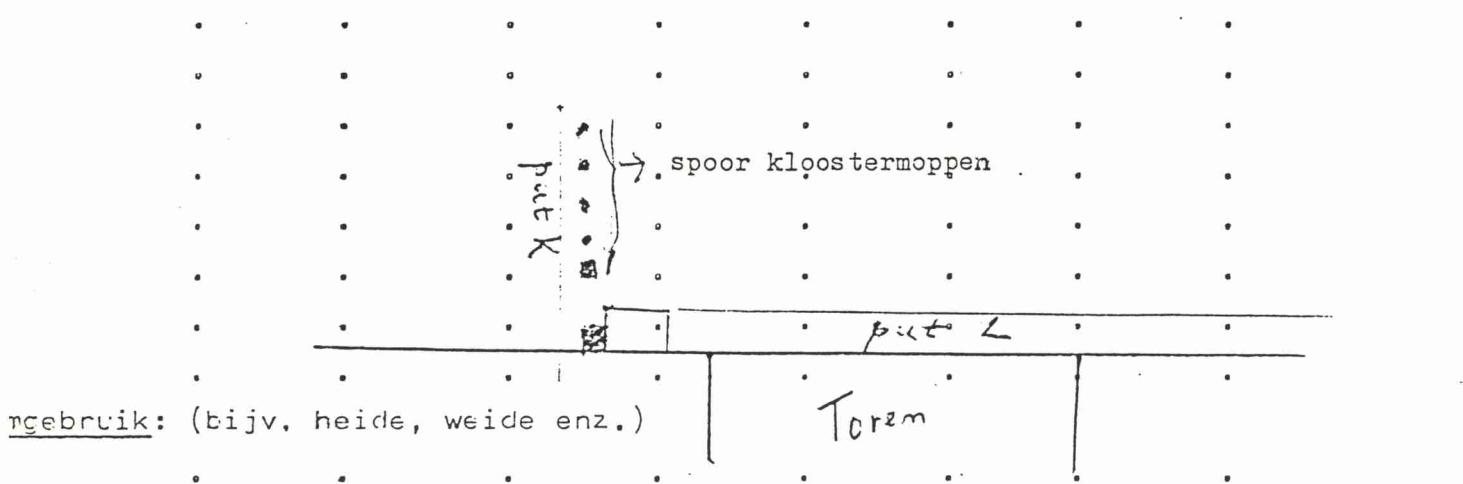
ente: Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 113
 m: 4 sep. '73 uur: 2-4 uur temp.: weersomstandigheden: heet

- nemers: 1. mevr. J. IJouwenburg. . . . te .
 2. Margriet Fokkema. . . . te .
 3. Levr. Fokkema . . . te .
 4. te .

's genomen door: geen
 waarvan ?
 (bij het maken van foto's eerst datum en formulienummer met grote letters op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

sten (omschrijving van materical, kleur, vorm enz.)
 Omdat we alleen deze dag nog hadden om ons onderzoek voort te zetten is in allerlei een kleine ploeg opgetrommeld om de vereiste aantal meters vanaf de toren die nodig zijn voor de herbouw te onderzoeken.
 put ~~K~~ K Begonnen werd bij het fundamentje dat 'dr. Bierhorst 's morgens had blootgelegd een stukje kloostermoppen van 4 lagen en 2 stenen dik plm. 35/40 cm hoog (1) wat in het verlengde lag van het gevonden fundament bij de torenmuur. In dezelfde richting werd doorgegraven, helaas we vonden alleen hier en daar kloostermoppen, maar niet meer in verband. Tot 4 m. uit de toren hebben we gegraven, toen hielden alle kloostermoppen op. gegraven werd tot op een diepte van 70 cm.

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

rking: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr. A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoevedijk 163, Kortenhoeve, tel. 02150-60540, ter verwerking in het kaortstelsel en op de stafkaarten van onze afdeling ?

iedere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
 balpen en papier
 duimstok of centimeter
 schepel, schepje of pluimmes voor het loswerken der scherven en/of afsteken profiel.
 u voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?
 rapport en schets: mevr. Fokkema

te: Gr.kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 112

4-9-'73 uur: temp.: weersomstandigheden: warm en zonnig
10-1 uur

mers: 1. mw.Fokkema . . . te Kortenhoef
2. mw.Offerman . . . te Hilversum
3. dr.Bierhorst . . . te Hilversum
4. . . . te .

genomen door: fotograaf Gooi & Eemlander van 13e eeuws fundament
" De Vaart " idem en fundament van koorsluiting
waarvan ?

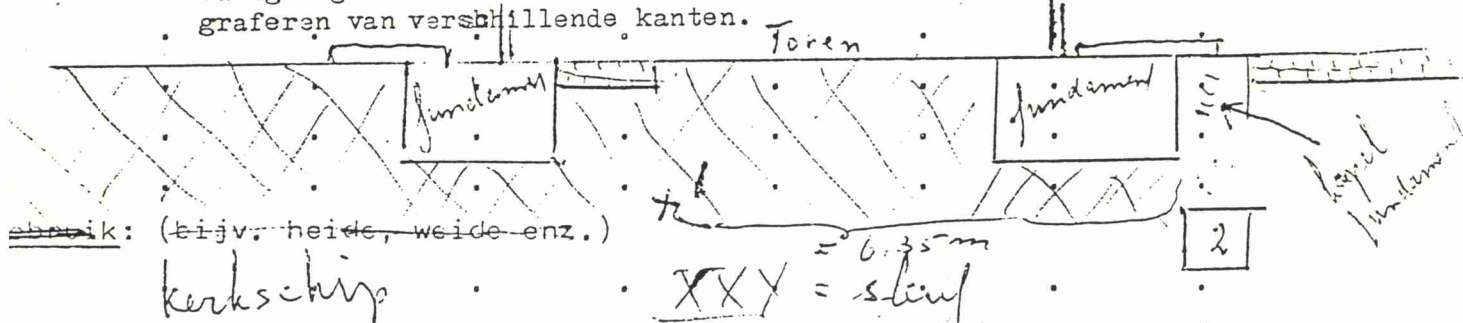
(bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)

~~max~~ (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

- put L Vanaf het jl.Zaterdag gevonden 13e eeuws fundament werd onder langs de oost-
zijde v.d.toren een sleuf gegraven van 50 cm. breed en 60 cm diep om te zien
• of verderop ook zo'n fundament was te vinden-Dat bleek niet het geval.
• De sleuf werd gegraven tot de hoek van het schip.Weinig hegraving en
• geen enkele kloostermop.
• Wel werd op 5.85 cm. van de noordelijke torenmuur in deze sleuf op een diepte
van plm.40 cm een kruisje gevonden van 4 cm hoog, vermoedelijk koper of
• brons (1).
• Het was moeilijk werken omdat we eerst alle grafzerken moesten verwijderen,
sommige waren gescheurd, andere hebben we gedrieën vakkundig omhooggewrikt
• en gekanteld.Omdat de sleuf niets opleverde ging dr.Bierhorst ter elfder
uren nog eens kijken bij de gevonden kloostermoppen van Zaterdag, ongeveer
• 90 cm. uit de muur vond hij een stukje oud fundament terug (2).

oatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

- Het werken ging niet ongestoord, want de werklui wilden juist aan deze zijde
van de toren beginnen met steigers. Na veel praten kregen we toestemming om
• vandaag en morgen nog te werken, maar Donderdag zou onherroepelijk alles
• dicht gegooid worden. Ik heb toen de fotograaf van de krant gebeld en de
fotograaf van de Vaart om hun medewerking, opdat dit belangrijke bewijs
• vastgelegd zou worden.Deze kwamen onmiddellijk en hebben alles kunnen foto-
• graferen van verschillende kanten.

beak: (bijv. heide, weide enz.)

ing: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoefsedijk 163, Kortenhoef, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartsysteem en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

dere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
bolpen en papier
duimstok of centimeter
schrepel, schepje of plamuurmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?

rapport en schets: mevr.fokkema

te: grote Kerk Hilversum krtbl. coördinaten: formulier nr. 116

22-9'73 uur: temp.: weersomstandigheden:

pers: 1. mw. Fokkema, Kortenhoeft . Wiebe Sierksma en nog anderen .
mw. Offerman, Hilversum
2. Br. de Winter, Blaricum . . . te .
3. ~~Kortenhoeft~~ Jorrit van Wijk, Bussum . . . te .
Eric Peters, Hilversum,
4. twee nieuwe Poortwachters . . . te .
Sander Bunshoten
genomen door: geen

waarvan ?
bij het maken van foto's eerst datum en formuliernummer met grote letters
op papiertje schrijven en papier in profiel prikken en meefotograferen)
en (omschrijving van material, kleur, vorm enz.)

Op verzoek van de architect werd de grote zandhoop die tegen de zuidelijke uitbouw
rustte opgeruimd. Jawel maar wat er in maanden heen gekruid was, kon niet in een
dag worden verwijderd. Om 10 uur startten de AWN leden, spoedig versterkt met
Jorrit van Wijk. Het was echt krachtpatserij met gebrekkig materiaal, alles met
schoppen naar beneden gooien. Met man en macht werd put A dicht gegooid, daarna
put E en tenslotte put C. Nu en dan kwam er een Poortwachter binnen druppelen.
De AWN leden zijn gebleven tot 1 a. 2 uur s. middags, de Poortwachters zijn verder
gegaan. De hoop zand werd ~~xam~~ ondanks alle inspanning slechts 1½ m. lager, misschien
is dit toch voldoende. Hierover zal overleg worden gepleegd met de kerkvoogdij.

. mevr. Fokkema
E I N D E
=====

plaatsbeschrijving: (plaats, straatnaam enz., in bouwputten de diepte vermelden)

.
.
.
.
.
.
.
.
.

gebruik: (bijv. heide, weide enz.)

.

ing: wilt u dit rapport zo spoedig mogelijk toezenden aan de coördinator mevr.
A.C. Fokkema-Siccama, Kortenhoeftsedijk 163, Kortenhoeft, tel. 02150-
60540, ter verwerking in het kaartstelsel en op de stafkaarten van
onze afdeling ?

andere veldverkenning meenemen: enkele plastic zakken
balpen en papier
duimstok of centimeter
schepel, schepje of pluimmes voor het los-
werken der scherven en/of afsteken profiel.

voor situatieschetsen of profielvermelding de andere zijde gebruiken ?